

ETICĂ și DEONTOLOGIE

Nr. 1/2023

Editat de **Pro Universitaria SRL**, editură cu prestigiu recunoscut.

Editura **Pro Universitaria** este acreditată CNCS în domeniul Științelor Umaniste și CNATDCU (lista A2-Panel 4) în domeniul Științelor Sociale.

Copyright © 2023, Editura Pro Universitaria.

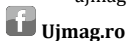
Redactor:	Elena Onea
Tehnoredactor:	Liviu Crăciun
Copertă:	Vlad Pătruță

Redacție:
tel.: 0732.320.664
e-mail: editura@prouniversitaria.ro

Librăria Ujmag:
tel.: 0733.673.555;
021.312.22.21
e-mail: comenzi@ujmag.ro
ujmag.ro

ISSN 2784 – 3904
ISSN-L 2784 – 3904

<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01>

REDACTOR ȘEF:

Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU - Universitatea Transilvania din Brașov, România

REDACTOR EXECUTIV:

Laura MANEA - Universitatea Transilvania din Brașov, România

BORD ȘTIINȚIFIC

Flavius Antoniu BAIAS, Universitatea București, Romania

Laura BOURIAUD, Universitatea *Ștefan cel Mare* University din Suceava, România

Valeriu CAPCELEA, Academia de Științe a Moldovei

Daniel CATALÂN, Universidad Carlos III de Madrid, Spania

Natalia CHERADI, Academia de Studii Economice din Moldova, Moldova

Teodor CODOBAN, Universitatea de Artă și Design, Cluj-Napoca, România

Dacian Cosmin DRAGOȘ, Universitatea *Babeș-Bolyai* University din Cluj-Napoca, România

Elena GREBENSHCHIKOVA, Universitatea Națională de Cercetare Medicală, *Pirogrov*, Federația Rusă

Fatma Yeşim İŞİL ÜLMAN, Universitatea *Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar*, Turcia

Matthew JAMES, Universitatea St Mary's, Regatul Unit al Marii Britanii

Tereza KHECHOYAN, Academia de Administrație Publică din Republica Armenia, Armenia

Manolis KOUKOURAKIS, Universitatea din Creta, Grecia

Erwin LENGAUER, Universitatea din Viena, Austria

Alessandro, LOVARI, Universitatea din Cagliari, Italia

John McMILLAN, Universitatea din Otago, Noua Zeelandă

Saltanat MEIRAMOVA, Universitatea Agrotehnică Kazahă *Saken Seifullin*, Universitatea Națională Eurasiatică, Kazahstan

Cristinel Ioan MURZEA, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Ciprian Ioan PREDĂ, Universitatea de Vest, Timișoara, România

Mircea REGNEALĂ, Universitatea din București, România

Angela REPANOVICI, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Liliana ROGOZEA, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Cătălin Silviu SĂRARU, *Academia de Studii Economice, București, România*

Elena ȘTEFAN, Universitatea *Titu Maiorescu*, București, România

Ioan SCHIAU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Elena TÎRZIMAN, Universitatea din București, România

Nelly TURCAN, Universitatea de Stat din Moldova, Moldova

Victor VELTER, Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării, București, România

Nasty Marian VLĂDOIU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Patricia WHITE, Universitatea de medicină din Massachusetts, U.S.A.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ramona CIOBANU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Andreea CIUREA, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Elena Maria COCUZ, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Iuliu Gabriel COCUZ, Universitatea de Medicină, Farmacie, Știință și Tehnologie *George Emil Palade* din Târgu Mureș, România

Cătălina Georgeta DINU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Camelia DRĂGHICI, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Raluca DUMACHE, Universitatea de Medicină și Farmacie *Victor Babeș* din Timișoara, România

Cristinel GHIGHECI, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Suman KOLAR VASUDEVA, Baroul de Stat din Karnataka, India

Ane LANDØY, Universitatea din Bergen, Norvegia

Alexandru LĂCULICEANU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Dana PERNIU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Oana ȘARAMET, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Gabriel TIȚA-NICOLESCU, Universitatea Transilvania din Brașov, România

Mihaela Alida TOMIȚĂ – University de Vest din Timișoara, România

Sorin Daniel VÂTCĂ – Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, România

CUPRINS

EDITORIAL

Parliament Overshadowing Supreme Court Judgements in India: A Game of Ethics / 6

Prabhpreet SINGH, Nehal DASHOTTAR, Amishi BASNOTRA

Transnational Organized Crime: the required Interconnection of States in their International Environment / 12

Ana CAMPINA, Carlos RODRIGUES

Principii și valori etice promovate de diplomația românească la Conferința de pace de la Paris 1919-1920 / 25

Cristinel Ioan MURZEA

Educația și algoritmii – încotro? Câteva aspecte etice îngrijorătoare / 33

Zeno GOZO

Discuții cu privire la incompatibilitățile aplicabile funcționarilor publici pe durata suspendării raporturilor de serviciu / 47

Silviu-Gabriel BARBU, Cristina Maria FLORESCU, Alexandru DOMȘA

Respectarea eticii în pandemie / 61

Cătălina-Georgeta DINU, Marius Alexandru MOGA

Etică și model în mediul academic / 68

Gabriel Stănică LUPU

Aspecte privind unele dispoziții incluse în codurile de etică și de conduită ale unor universități din România / 79

Oana Elena GĂLĂȚEANU-IACOB

Imparțialitatea – valoare fundamentală a eticii profesiei de judecător / 87

Cristinel GHIGHECI

Etica profesională a medicului. Incidența dreptului penal în malpraxisul medical / 97

Maria-Magdalena BÂRSAN, Bianca Iulia PINȚĂ

NOUTĂȚI LEGISLATIVE

**Scurte comentarii asupra unor prevederi ale Legii nr. 199 din 2023
privind învățământul superior incidente asupra activității comisiilor
de etică universitară / 105**

Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU

BREVIAR

Etică, integritate ... și anticorupție / 112

Laura MANEA

INDICE AUTORI / 121

EDITORIAL

Parliament Overshadowing Supreme Court

Judgements in India: A Game of Ethics

Hotărârile Curții Supreme din India umbrite de acțiunile

Parlamentului: un joc de etică

Prabhpreet SINGH ^{1,*}, Nehal DASHOTTAR ², Amishi BASNOTRA ²,

¹ Manipal University Jaipur, Faculty of Law, Assistant Professor
prabhpreet.singh@jaipur.manipal.edu

² Manipal University Jaipur, Faculty of Law, (student 2nd year)
dashottarnwork@gmail.com, basnotraamishi@gmail.com

* Correspondence: prabhpreet.singh@jaipur.manipal.edu

Abstract: *The Principles of separation of power form the backbone of most democratic nations in the world. This system of governance also incorporates checks and balances. Parliament, Executive, and Judiciary have well-defined powers and functions within the constitutional Framework. The judiciary is vested with the power to check the legitimacy of laws. This power enables the judiciary to review the constitutionality of laws on the touchstone of the constitution. This paper deals with case study of two important cases which includes Common Cause and Government of NCT Delhi. In both the cases court declared the actions of parliament invalid. Parliament passed the amendments to overshadow the ruling of the Supreme Court. Such actions in democracy disturb the governance of the country. Also, such practices in the state are considered unethical. Therefore, this paper highlights such practices in reference to the ethical standard set by the Constitution of India.*

Keywords: *Judicial Review; Ethics; Legitimacy; Constitutionality; Separation of Power*

Rezumat: *Principiile separației puterilor formează coloana vertebrală a majorității națiunilor democratice din lume. Acest sistem de guvernare include, de asemenea, controale și echilibre. Parlamentul, Executivul și sistemul judiciar au puteri și funcții bine definite în cadrul constituțional. Justiția este investită cu puterea de a verifica legitimitatea legilor. Această putere permite sistemului judiciar să revizuiască constituționalitatea legilor pe piatra de temelie a constituției. Această lucrare analizează două cazuri importante din India, și anume Common*

Citation: Singh, P., Dashottar, N. & Basnotra, A. (2023). Editorial. Parliament Overshadowing Supreme Court Judgements in India: A Game of Ethics. *Etică și Deontologie*, 3(1), 6-11, <https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.01>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Cause (A Registered Society) v. Union of India și Government of NCT of Delhi v. Union of India. În ambele cazuri, instanța a declarat invalide acțiunile parlamentului. Ulterior Parlamentul a adoptat unele amendamente pentru a umbri decizia Curții Supreme. Astfel de acțiuni în democrație perturbă guvernarea țării. De asemenea, astfel de practici în stat sunt considerate lipsite de etică. Prin urmare, această lucrare evidențiază astfel de practici în raport cu standardul etic stabilit de Constituția Indiei.

Cuvinte cheie: control jurisdicțional; etică; legitimitate; constituționalitate; separația puterilor.

1. Introduction

In the complex landscape of the Indian legal and political system, ethics plays a crucial role in shaping the principles and values that guide decision-making and governance. Ethics, as defined by John Rawls (Rawls, 1999), encompasses the pursuit of justice, fair play, and equity. These ethical principles are essential for professionals and leaders as they set the tone for the organization or nation and influence the actions and decision-making of their followers.

We all know the Indian legal system was built upon the principles of fairness, justice, and equality. It is supposed to ensure and aim that every individual is treated with dignity and their Fundamental Rights are protected. However, the effectiveness of the Indian Legal System in upholding these principles is often questioned due to various issues such as delays in the delivery of justice, corruption, and inefficiency.

In few of the recent judgments given by the Supreme Court follows a unique pattern. Wherein, the Court decides some of the complex issues involving substantial questions of laws in relation to the interpretation of the Constitution. Such decisions of the court are overshadowed by parliament through the amendments. For example, in the case of *Common Cause (A Registered Society) v. Union of India & Ors.* (Writ Petition (CIVIL) NO.1374 OF 2020), the court held that the extensions should not be given to Sanjay Kumar Mishra present Enforcement Directorate Director in 2021 but it was overshadowed by the parliament through Central Vigilance Commission Amendment Act, 2021. In another case, *Government of NCT of Delhi v. Union of India* (Civil Appeal No 2357 of 2017), the Supreme Court of India held that government of the state of Delhi has complete control over services (entry 41 of state list) in the National Capital Territory of Delhi (NCTD), except for public order, police, and land, entry 1,2 and 18 of state list extending the responsibility to the lieutenant governor, even though the government was democratically elected. An ordinance was passed by the president on 19th May 2023 Government of National Capital Territory of Delhi (Amendment) Ordinance, 2023. The Ordinance has clearly tried to undermine the authority of the court by giving the power to legislate on service matters to the lieutenant governor. Any organ of the state crossing such limits is considered unethical and against the constitutional spirit.

2. Case Study of Common Cause & Delhi NCT v. Union of India

The present chapter will deal in length with unethical practices used by the authorities in undermining the decisions of the Supreme Court.

2.1. Legitimacy of Laws

Laws are expected to be following the principles of justice, morality, and societal standards to maintain their legitimacy (Tyler & Jackson, 2014). This is because laws aim to establish a fair and just framework for governing society. However, there are instances where the legitimacy of laws can be questioned, particularly in cases where they are found to violate fundamental rules and principles (Hooper, 2021). According to the Kelson (Cohen, n.d.) pure theory law, Constitutional norms are considered grundnorms. Any other rule or regulation of the state has to be in consonance with this grundnorm. Therefore, the legitimacy of laws can be challenged if they exceed constitutional limits or if they violate the grundnorm (Cohen, n.d.).

Where the laws contravene the fundamental principles of justness, fairness, and reasonableness they can be struck down by the Courts. In such instances, the Constitutions of various countries empower the judiciary with judicial review. Judicial review plays a crucial role in ensuring the legitimacy of laws by allowing courts to examine the constitutionality of legislation and government actions. In the case of *Common Cause (A Registered Society) v. Union of India & Ors.* (Writ Petition (CIVIL) NO.1374 OF 2020), the issue of extending the term of Enforcement Directorate Director beyond the superannuation age emerged. The original term period for Director as per section 25 of Central Vigilance Commission Act, 2003 was only 2 years (*Cvcact_0.Pdf*, n.d.). Further extension clearly undermines the principles of justness, fairness, and reasonableness which can be considered as arbitrary. Also, the case of *Government of NCT of Delhi v. Union of India* (Civil Appeal No 2357 of 2017) raised concerns regarding the limits of competency and violations of Fundamental rights. The constitutionality of laws was brought into question, as it was argued that the legislation imposed by the Union of India was arbitrary and Ultra vires. The permissibility of the amendment was not in accordance with the principles laid down in the preceding judgment in *Common Cause (A Registered Society) v. Union of India & Ors.* (Writ Petition (CIVIL) NO.1374 OF 2020). The Court clearly stated not to give further extension after attaining the age of superannuation. Similarly, in the case of the Government of the National Capital Territory of Delhi, even if a democratically elected government is not given the power to control the officers, the triple chain of accountability principle will be redundant.

2.1.1. Common Cause (A Registered Society) v. Union of India & Ors.

According to an order dated November 19, 2018, the respondent, Sanjay Kumar Mishra, who was a Principal Special Director in the Directorate of Enforcement, was appointed for a term of two years beginning on the day he assumed responsibility for the position or until further instructions, whichever came first. Later, his appointment as the ED Director was extended past the original tenure. Sanjay Kumar Mishra's term extensions were contested in front of the Supreme Court by petitions that questioned the validity of his continuation.

In brief:

Petitioner's Contention

Section 25 of the Central Vigilance Commission Act, 2003 only talks about the appointment of the Director of Enforcement Directorate for a period of 2 years. Therefore, further extension beyond the stated period by law violates the abovementioned provision. Even if the said provision is given an interpretation with section 21 of the General Clauses Act, 1897 the director cannot continue beyond the period of superannuation (60 years as a retirement age).

Respondent's Contention

After the recommendations of the Independent Review Committee, Director can continue beyond the period of two years as per the Guidelines laid down in Vineet Narain & Others vs. Union of India & Another, (1 SCC 226) judgment.

Decision of Court

As per the reading of section 25 Central Vigilance Commission Act, 2003 with section 21 of the General Clauses Act, 1897, and guidelines laid down in Vineet Narain & Others vs. Union of India & Another, (1 SCC 226) judgment, Director can continue holding the post for more than 2 years but for a short period of time after attaining the age of superannuation. Such a extension shall only been given in exceptional cases.

Parliaments Approach to Common Cause v Union of India Decision

The decision given by the Supreme Court was Annulled by the Central Vigilance Commission Amendment Act 2021. The Amendment Act extended the period of Director from 2 years to 5 years.

2.1.2. Government of NCT of Delhi v. Union of India (Civil Appeal No 2357 of 2017)

The present case came into consideration of the Supreme Court due to the asymmetric federal model of government in India, specifically the Union Territory of Delhi and the Union Government. The matter pertains to the allocation of authority (Legislative and executive) over the "services" inside the National Capital Territory of Delhi.

In the context of Delhi, the governing authority is either with the Government of the National Capital Territory of Delhi (NCTD) or the Lieutenant Governor, who acts on behalf of the Union Government. The question emerged after a notification dated 21 May 2015 issued by the Union Ministry of Home Affairs. The notification referred to the provisions in Article 239 and sub-clause (a) of clause (3) of 239AA

(Constitution of India, n.d., p. 144). It stated that the President directs that the Lieutenant Governor of the National Capital Territory of Delhi, subject to his control and further orders, shall exercise the powers and fulfill the functions of the Central Government in relation to matters connected with 'Public Order', 'Police', 'Land', and 'Services' as mentioned above. These powers and functions are delegated to the Lieutenant Governor by the President from time to time. The Lieutenant Governor of the National Capital Territory of Delhi has the authority to exercise discretion in seeking the input of the Chief Minister of the National Capital Territory of Delhi on matters pertaining to 'Services', as deemed appropriate. The notification stipulates that the Lieutenant Governor of NCTD has the authority to exert control over "services," as well as "public order," "police," and "land," to the degree that such power is given to him by the President on a periodic basis. The Lieutenant Governor has the authority to exercise discretion in soliciting the opinions of the Chief Minister of the National Capital Territory of Delhi.

In brief:

Petitioner's Contention

As per Article 239AA matters pertaining to public order, land, and police (entries 1,2,18 of the state list) shall exclude from the legislative competence of the Government of NCT of Delhi, rest all the entries of the state list are within the legislative competence. Services, as given under entry 41 of the state list, shall be within the legislative competence of the Government of NCT of Delhi. Also, legislative power is co-extensive with executive power, this would bring all the administrative officers under the control of the elected government of NCT of Delhi.

Respondent's Contention

The notification issued by Ministry is with the legislative Competence. Services shall remain under the control of the Lieutenant Governor.

Decision of Court

Services shall be within the control of the elected government of the NCT of Delhi otherwise it would defeat the purpose of representative democracy. Matters in relation to public order, land, and police (entries 1,2,18 of the state list) shall be within the legislative competence of the Lieutenant Governor.

Union of India Approach to Government of NCT of Delhi v. Union of India Decision

To overcome the effect of verdict given by the Supreme Court, president passed an ordinance on 19th May 2023 which specifically put "Services" under the domain of the Lieutenant Governor.

3. Conclusions

The potential for parliament to overshadow the Supreme Court's judgments through case laws raises pertinent questions about the separation of powers and the

need for a harmonious coexistence between these institutions. It highlights the importance of maintaining an independent judiciary and a vigilant public discourse to ensure the preservation of democratic principles and the rule of law.

Amendments to legislation must be guided by a clear intent to enhance the well-being of citizens and align with the Constitution's spirit. It is essential to ensure that the proposed changes uphold individual rights, promote equitable progress, and maintain the delicate balance of powers enshrined in our democratic framework including the relationship between Parliament and the Supreme Court. Constitutional Courts play a crucial role in maintaining the principles of separation of powers and upholding democratic principles in a country. This failure to enforce ethical standards and governance codes in the system is particularly problematic, as it allows individuals to engage in misleading practices without consequence. To address this issue, proper enforcement of ethical standards and governance codes is essential, alongside necessary changes in regulation. Only through these measures can we hope to foster a more ethical and responsible legal system in India.

References:

- Constitution of India. 2023050195.pdf. (n.d.). Retrieved August 8, 2023, from <https://cdnbbsr.s3waas.gov.in/s380537a945c7aaa788ccfcdf1b99b5d8f/uploads/2023/05/2023050195.pdf>
- Cohen, H. (n.d.). *Kelsen's Pure Theory of Law*. 12. Cvcact_0.pdf. (n.d.). Retrieved August 8, 2023, from https://www.cvc.gov.in/sites/default/files/cvcact_0.pdf
- Hooper, H. J. (2021). *Legality, Legitimacy, and Legislation: The Role of Exceptional Circumstances in Common Law Judicial Review*. *Oxford Journal of Legal Studies*, 41(1), 142–168. <https://doi.org/10.1093/ojls/gqaa041>
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice* (Rev. ed). Belknap Press of Harvard University Press.
- Tyler, T. R., & Jackson, J. (2014). *Popular legitimacy and the exercise of legal authority: Motivating compliance, cooperation, and engagement*. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20(1), 78–95. <https://doi.org/10.1037/a0034514>
- Writ Petition (CIVIL) NO.1374 OF 2020 available at https://main.sci.gov.in/supremecourt/2022/18592/18592_2022_4_1501_45094_Judgement_11-Jul-2023.pdf
- Civil Appeal No 2357 of 2017 available at https://main.sci.gov.in/supremecourt/2016/29357/29357_2016_Judgement_04-Jul-2018.pdf

Transnational Organized Crime: the required Interconnection of States in their International Environment

Crima organizată transnațională: necesitatea interconectării statelor la nivel internațional

Ana CAMPINA^{1*}, Carlos RODRIGUES¹

¹ Universidade Fernando Pessoa, Porto, Portugal

* Correspondence: ana.campina@gmail.com

Abstract: *Transnational Organized Crime is one of the most nowadays global serious problems affecting Humanity, States, Governments in the most different areas. Nowadays, in a global context, there are multiple international criminal organizations, individual criminals, as well as States and Governments involved, supporting, and promoting conditions to implement the Transnational Organized Crime. So, this complex problem involves all kind of criminals as victims. The International Organizations, as United Nations and the Council of Europe, as most of the juridical and judicial systems of the States, recognize, prevent, and fight against this criminality, but as one of the worst threats globally, the difficulties are more relevant due the higher capacities of the criminals enrolled in the Transnational Organized Crime. So, through the results of this research, we can affirm the real combat and the effective protection of millions of human beings, the (re)education of the Public Opinion, the (re)action of the States, the crucial interconnection within States and Governments, as the need of denouncing (individuals, groups, states, governments) those who are under this criminality that surpass the borders, is done with multiple violence, blaming all and allow the justice happen. The Transnational International Crime is one of the most serious threats, everywhere and each moment, so it's fundamental to avoid the "normalization" and the relieve the (re)action meaning the out-of-control evolution, escalation and its dissemination. It is ethical that everyone must assume their responsibility. The law (state and international) as the Justice have to be a reality around the world.*

Citation: Campina, A. & Rodrigues, C. (2023). Transnational Organized Crime: the required Interconnection of States in their international Environment. *Etică și deontologie*. 3(1), 12-24.

<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.02>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Keywords: States; Democracy; Transnational Crime; International Law; International Security.

Rezumat: *Criminalitatea transnațională organizată este una dintre cele mai grave probleme globale actuale care afectează omenirea, statele*

și guvernele în cele mai diverse domenii. În prezent, în context global, există multiple organizații criminale internaționale, infractori individuali, precum și state și guverne implicate, care susțin și promovează condițiile de punere în aplicare a Criminalității Organizate Transnaționale. Astfel, această problemă complexă implică toate tipurile de infractori și de victime. Organizațiile internaționale, cum ar fi Organizația Națiunilor Unite și Consiliul Europei, precum și majoritatea sistemelor juridice și judiciare ale statelor recunosc, previn și luptă împotriva acestei criminalități, dar, fiind una dintre cele mai grave amenințări la nivel global, dificultățile sunt mai relevante din cauza capacităților mai mari ale infractorilor înscrși în criminalitatea organizată transnațională. Așadar, prin rezultatele acestei cercetări, putem afirma lupta reală și protecția efectivă a milioane de ființe umane, (re)educarea opiniei publice, (re)acțiunea statelor, interconectarea crucială în cadrul statelor și guvernelor, precum și necesitatea de a denunța (indivizi, grupuri, state, guverne) pe cei care se află sub incidența acestei criminalități care depășește granițele, se face cu violență multiplă, învinovățind pe toți și permițând ca justiția să nu se întâmple. Criminalitatea internațională transnațională este una dintre cele mai grave amenințări, pretutindeni și în fiecare moment, de aceea este fundamental să se evite "normalizarea" și să se ușureze (re)acțiunea, ceea ce înseamnă evoluție, escaladare și răspândire scăpată de sub control. Este etic ca toată lumea trebuie să își asume responsabilitatea. Legea (de stat și internațională) ca și justiția trebuie să fie o realitate în întreaga lume.

Keywords: state; democrație; criminalitate transnațională; drept internațional; securitate internațională.

1. Transnational Organized Crime, State and Democracy: State of Art

Transnational Organized Crime is one of the most nowadays global serious problems affecting Humanity, States, Governments in the most different areas. As a powerful threat to the International Security, as for the States and Governments, the Transnational Organized Crime is presented as one of the most complex and higher challenges, mainly to the police authorities as for the criminal research, being a reality that, in general, can be developed and implemented further than all authorities and governments (re)action(s). In fact, since last years there have been an important evolution of the legal and judicial systems (within the States and International) but the prevention and the fight against this Crime has not been enough strong to avoid the most serious affection and damages, as the worst consequences, including deaths of thousands of human beings.

Considering the relevance of an overview by the scientific research results and analysis, hereby the *State of the Art* of the *Transnational Organized Crime: the required interconnection of States in their International Environment*, based in the in the recent past and the actuality, identifying the most different emerging needs to implement the awareness / education / preparation for prevention and productive action of all those intervening.

First, there is an up-and-coming need for a conceptualization and a rigorous clarification about the actors, participations, causes and consequences as well as the

“dark side” that involves Transnational Organized Crime (Albanese, 2015; Aaronson & Shaffer, 2021). Therefore, there is an unequivocal necessity to design and apply the promotion of grounded and properly structured knowledge that allows a general and correct understanding of the *State* and *Democracies*, through the effective awareness of its affectation by Transnational Organized Crime: the threat, the protection and the (un)control by States and the International Community.

Our research highlights the need to promote legal, judicial, social, political, and economic education, through the emerging public accountability of all those intervening in the complex procedural network. It is certain that this will always be a complex, bureaucratic, multi-stakeholder and time-consuming process, but one that is unquestionably imperative and cannot be ignored or “postponed”.

As a crucial point for the consolidation of knowledge on Transnational Organized Crime in its multiple dimensions, for the development of the acting and reaction capacity of society and of the actors - political, governmental, legal, judicial, economic-financial, cultural, and social - national and international, it is fundamental to develop the training / strategic groundwork of the Public Opinion. This training must be carefully supported on principles and foundations validated by science, especially in the veracity of facts and identification of potential / effective manipulations, which distort the dimension and seriousness of Transnational Organized Crime.

Through the data collected and its critical analysis through our scientific research we can state that it is necessary to effectively assume that there is a worrying ignorance and a generalized incapacity - people and institutions - which results are clear – there is a urgent need to develop the competences and the capacities to identify, characterize and denounce the factual problems which are in the genesis and support the serious execution of the Transnational Organized Crime with the most serious consequences for Humanity, in general, and for the International Community and the States, in particular. Therefore, it is easily understood there is the requirement for awareness that this transnational crime is a permanent security threat to all - individuals, States, and the International Community in all their existing dimensions. Finally, our research highlights the need to develop a debate on the causes and consequences of this serious problem, as well as to carry out actions to deal with the problem from a legal, judicial, and political point of view, in the pursuit for deliberations qualified to promote effective actions of prevention, protection and combat of this severe reality and threat.

2. Methodology

In this scientific research, study, analysis, and production for this article we applied a strategic qualitative methodology under a “*grounded theory*” underneath

the inductive logic from collected data, without marginalizing ethnography by the multiplicity of "cultures" and the surrounding multidisciplinary.

Methodologically we resorted to factual data as current as published, the thematic analysis in this article is presented under the graphic-statistical analysis.

3. Routing the state of the democracy around the world in 2023

Analyzing the nowadays situation of the Democracy in a global perspective we studied "*The State of Democracy around the world 2023*" (Koope, 2023), whose map we can see below (Figure 1). The official results as consequence from the analysis of the electoral process and pluralism, political culture, the functioning of the government and civil liberties, present us with data that are as serious as they are worrying. According to the *Economist Intelligence Unit (EIU)* (Koope, 2023) only 8% of the world's population currently lives in a full democracy, as opposed to 37% of the population living in an "imperfect democracy", just as 55% of the world does not live in a democracy. Events such as the Invasion of Ukraine by Russia and all the restrictions that have been implemented due to the pandemic COVID-19 have caused in the recent past a serious decline in levels of democracy in multiple States (Matwijkiw., 2020), which since 2006 translates into an average global decrease of 5.52 to 5.29. These results expose the serious consequences for individuals in the access and experience of their Fundamental and Human Rights, as well as explain the establishment of a life masked in violence and violations of International Law, as it presents the negative impacts in the legal system of different States around the world. Moreover, this context has a negative shock on international relations and, dangerously, it is often an obstruction of an effective judicial action to protect citizens. As presented to us by the map – Figure 1 – we also have other data that should deserve particular attention and care from the international community, aiming at a position and concerted action of the multiple subjects of International Law and Politics in favor of the construction and/or rectification of world democracy, as a permissive regime for the protection and promotion of Human Rights and the Rule of Law. Globally, the world population lives: 37% in authoritarian regimes and 18% in hybrid regimes, which are more frequent in the Middle East, the East, and some States in the African continent.

Now, this context is representative of the political and governmental systemic structure, presents itself as delicate and representative of multiple fragilities and threats to the States themselves in their multiple dimensions and to their citizens - individually and in society. Moreover, it represents a favorable and permissive context for the creation and implementation of Organised Crime around the world in its most diverse areas of action, and in its international relations / connections. There

is a conjuncture that favors its appearance and efficacy, through the criminal Governments, some of which the most dangerous and are them who is in the genesis of this criminality or, on the other hand, presents the hardest lack the capacity to prevent or fight this international drama.

THE STATE OF DEMOCRACY AROUND THE WORLD

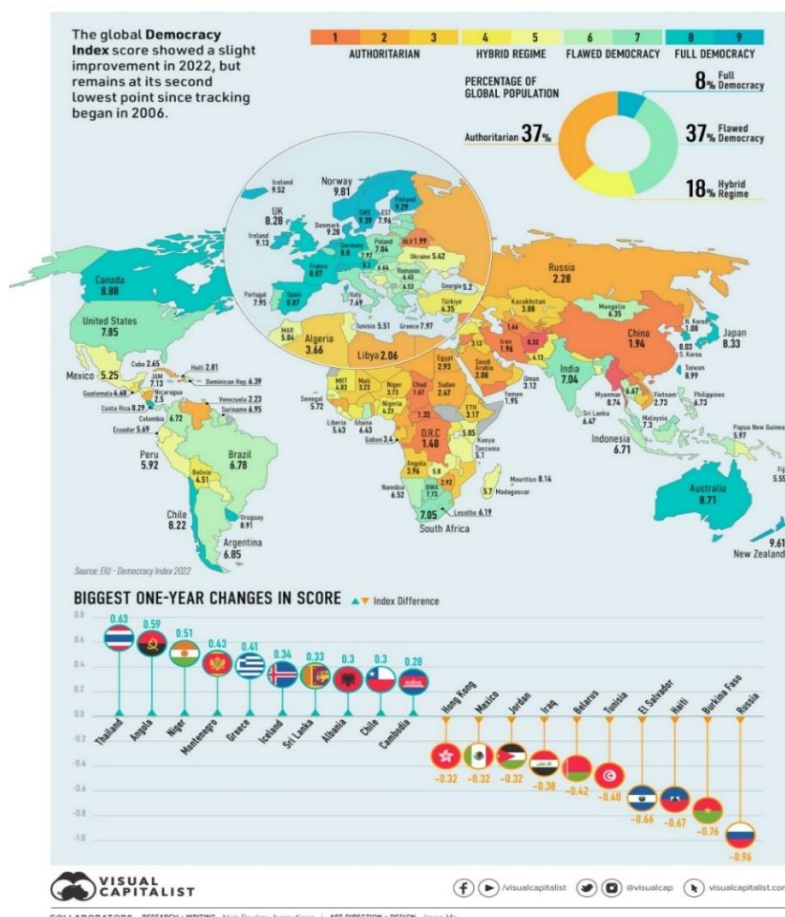

Figure 1 – The State of Democracy around the world 2023

Source: <https://www.visualcapitalist.com/state-of-democracy-around-the-world-2023/>

4. Transnational Organized Crime: the global permanent invisible threat

In human societies, organized crime develops and transforms itself continuously, seeming to find no limit either in the profitability of its business or in

the sophistication of its organizations. Globalization has not created transnational criminal organizations, but it has given crime a new international impetus, creating opportunities for illicit activities.

The existence and vitality of "dark" markets are inseparable from the historical construction of the authority that arbitrates legality and makes it credible. Because of its technological and socio-economic implications, one effect of the recent wave of globalization is that the strengthening of control in the stronger states at the center of the system, by reinforcing the stimulus to extraordinary profits and repressing organizations internally, creates a transmission effect in the system between states whereby illegality reorganizes its production chain and logistics from weaker states in the periphery or semi-periphery to respond to the market stimulus fostered by the greater control in place.

As part of this process of accelerated internationalization, organized crime has taken on the action of the state, and the resulting confrontations have led to its inclusion on the international security research agenda (Cepik & Borba, 2011).

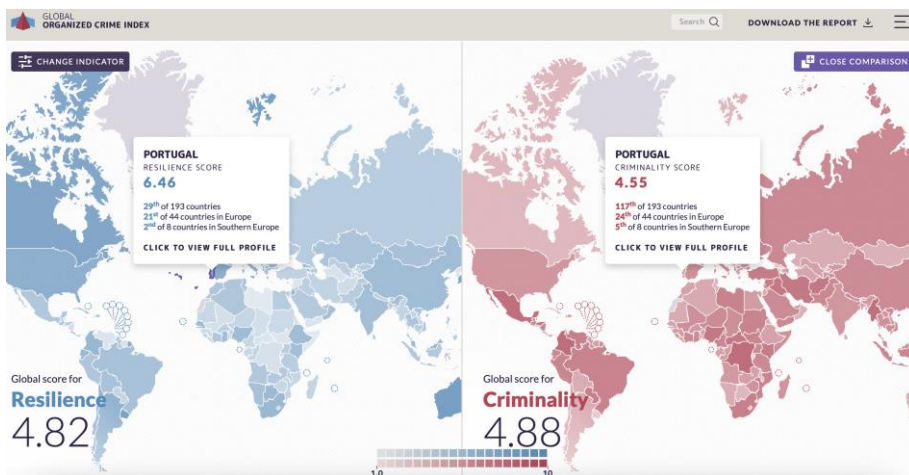

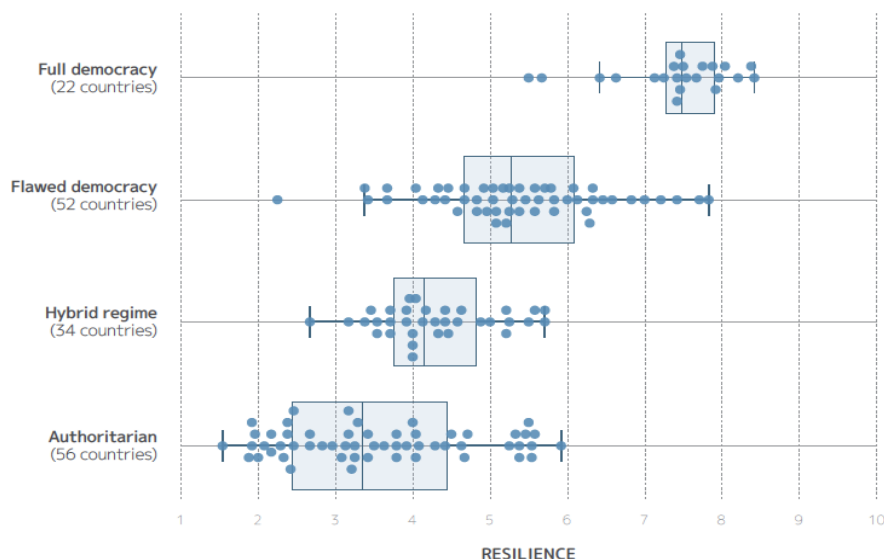
Figure 2 – Global Organized Crime Index 2021 vs. Portugal

Source: Global Initiative Against Transnational Organized Crime (GITOC) at
<https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>

As we can see from Figure 2, the levels of Resilience (4.82) and Crime (4.88) at the global level in 2021 are serious and deserve the best attention (GITOC, 2021). We have chosen to highlight the data from Portugal as a case study. This, despite all limitations and imperfections, despite having a Democracy and a Government that recognizes and acts politically, legally, and judicially, has recognized and (tried to) carry out measures and actions to combat Transnational Organised Crime, in line with the measures and actions of the European Union. However, the vulnerabilities and

affections are severe. From the geopolitical positioning of Portugal, as a Member State of the European Union, and of most International Organizations, its international positioning, from its potentialities to its weaknesses, from the economic and financial problems to the growth resulting from Tourism, from the mobilities and migrations that have marked the past and mark the present of the State.

Resilience by regime type

Source: Economist Intelligence Unit Democracy Index

Figure 3 – Vulnerability Classifications

Source: GITOC, at <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>

On the resilience of political regimes to Transnational Organised Crime (Figure 3), from the above data published by the Economist Intelligence Unit Democracy Index, we can state that "democracies have higher levels of resilience to crime than authoritarian states. Countries classified as full democracies exhibit, on average, higher levels of resilience than authoritarian states." It is understood that good governance - exhibited by states that are participatory, accountable, effective and based on the rule of law - lay the foundations on which to build and strengthen institutional and non-state frameworks to improve society and combat organized crime. In sum, four of the top five countries with the highest resilience are Finland, New Zealand, Denmark, and Iceland, where Democracy is the regime in place.

Let us see, globally data of the greatest importance regarding the classification of Vulnerability that, according to Figure 4 and Global Organized Crime Index (GITOC, 2021), "More than three quarters of the world population lives in countries with high

levels of criminality and in countries with low resilience to organized crime". Which is an unequivocal permissive context of the development of Transnational Organized Crime.

Vulnerability classifications

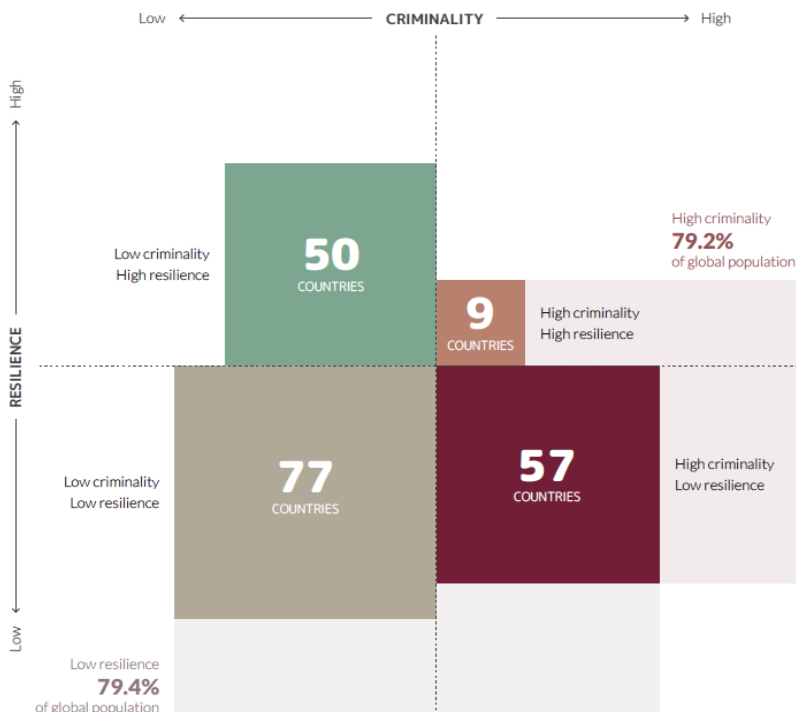

Figure 4 – Vulnerability Classifications

Source: GITOC, at <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>

In what concerns crime by continent (Figure 5), we agree with the state that "crime is not a problem of a few: in accessing all states around the globe, we find a large majority of the world's population (79.2%) living in countries with high crime levels, as well as in countries with low resilience (79.4%)" (GITOC - 2021).

Criminality by continent

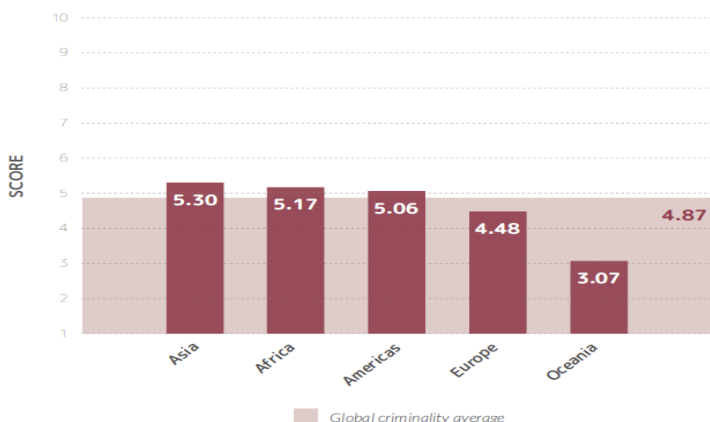

Figure 5 – Criminality by continent

Source: GITOC <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>

As for criminal markets, in the 10 criminal markets that the Index assesses (Figure 6), human trafficking is the most widespread criminal market globally, followed by cannabis trade, arms trafficking, human smuggling and wildlife crime. The human trafficking market has been fuelled by mass displacement, often overlapping with human smuggling, and caused by, among other factors, conflict, desperate socio-economic conditions and - not least - crime, especially in Central America (Walker & Botero Respero, 2022).

Criminal markets, global averages

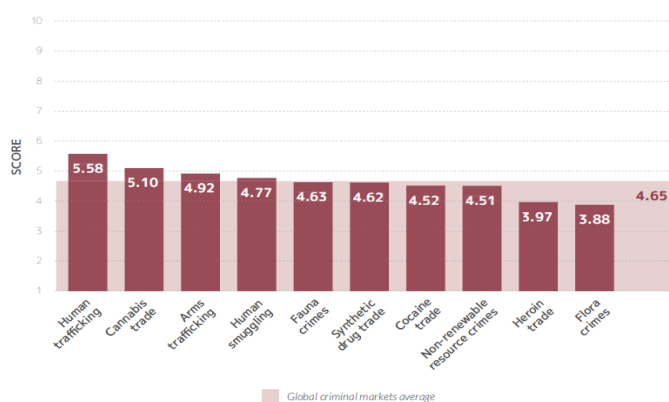

Figure 6 – Criminal markets, global averages

Source: Global Initiative Against Transnational Organized Crime in <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>

It is also important to understand Corruption as "an element present in virtually all organised crime activities. (...) About 60% of the criminal networks referred to in SOCTA (Serious Organized Crime Threat Assessment) 2021 used corruption" (SOCTA, 2021). In parallel, violence (GITOC, 2022) is pointed out by Europol (Europol, 2022) as a phenomenon that has grown in recent years, with criminals using violence indiscriminately and hitting victims regardless of their involvement or participation, not caring to often hit innocent bystanders. And the data is unequivocal: over 180 nationalities are involved in organised crime in the European Union; 65% of gangs active in the European Union are composed of members of multiple nationalities; over 50% of all suspects identified in organised crime activities in the European Union are from non-European countries - and half of these originate from countries neighbouring the European Union, such as the Western Balkans, Eastern European countries, and North Africa.

In an analysis of the crimes with the greatest impact in each country, considering the information provided by the national authorities, Europol attributes to Portugal, as the most worrying criminal phenomena, money laundering, VAT carousel frauds, environmental crimes, counterfeiting of euros, tax frauds on alcohol, mineral oils, and tobacco.

Considering the universality and imbedded nature of the Transnational Organized Crime, it's undoubtable that it will require a coordinated and strategic global reply, what it's an aim but far away from the nowadays reality. The international and national police makers and institutions must consider and work in this priority intervention based on a "multifaceted assessment of vulnerabilities and enhance national, regional and global cooperation in countering organized crime" (GITOC, 2021).

The strategic of the coordinated global response must consider and promote the following areas of intervention (Figure 7):

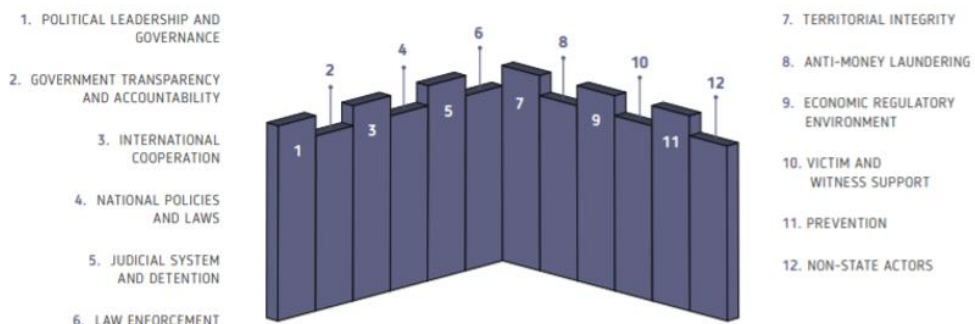

Figure 7 – Intervention areas to the strategic response against the Transnational Crime:
<https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>

Regarding the most serious Criminal areas and, consequently, international markets are the following (Figure 8):

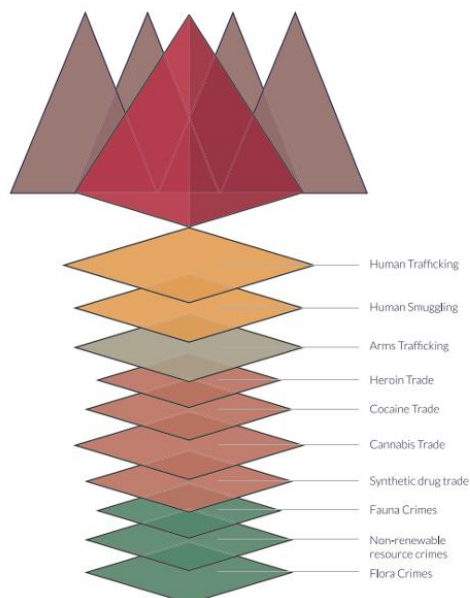

Figure 8 – Criminal markets, global averages

Source: GITOC, at <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>

Frontex has undergone a profound transformation to become an operational arm of the European Union, working hand in hand with the Member States' national authorities to monitor and protect our common external borders (FRONTEX, 2022). For 2021, its activity can be visualized in Figure 9.

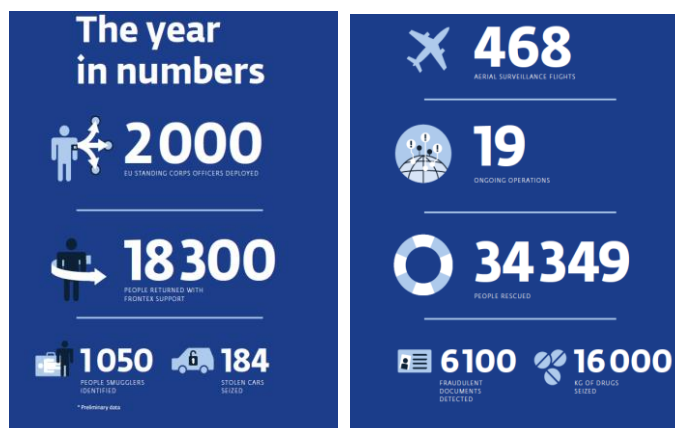

Figure 9 – Frontex – European Border Cost Guard Agency in Brief -2021

INTERPOL operations, which are presented as successful on three continents (Figure 10), have highlighted the scope of trafficking in human beings and smuggling of migrants, and the importance of carrying out targeted and coordinated enforcement actions against criminal networks that transport vulnerable men, women, and children across borders for profit.

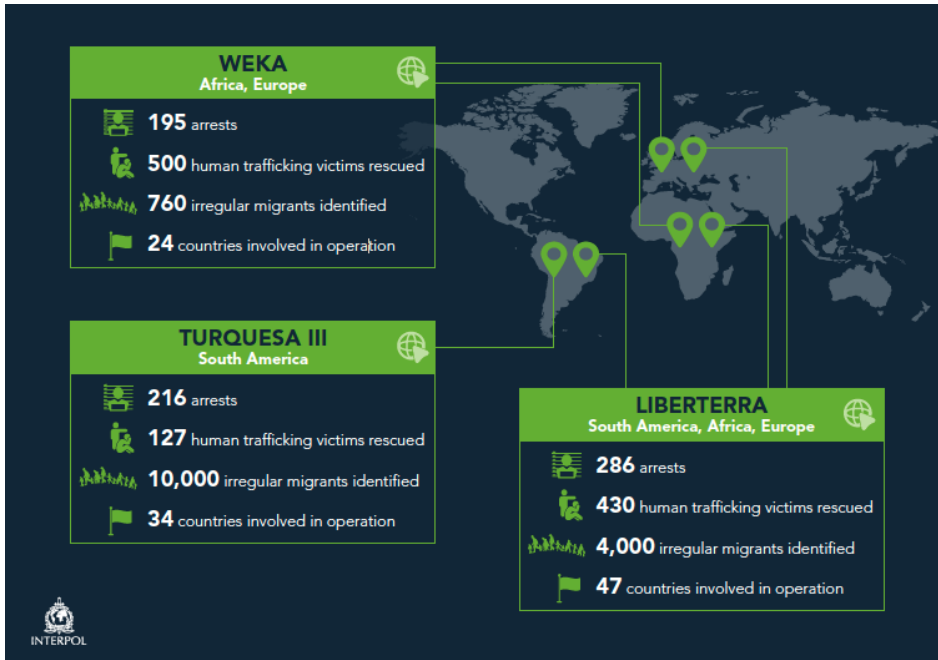

Figure 10 – Biggest Operations against Human Traffic and migrant smuggling
Source: *Interpol contra el Tráfico Humano y el Contrabando de Migrantes (Interpol, 2021, p. 8)*

Data from Operations LIBERTERRA, WEKA and TURQUOISE III, confirmed that trafficking in human beings and smuggling of migrants are increasingly intertwined with overlapping transit routes. The operations also revealed extensive use of forced labour in the supply chain, with victims being rescued from factories, warehouses, construction sites and domestic work.

4. Conclusions

Transnational Organized Crime is a global problem, of the highest gravity, which affects everyone directly or indirectly. Both small States and world superpowers face this serious problem, and it represents a major challenge, as a threat or criminality to Governments, State and international law enforcement authorities, the economies - of States and Macroeconomies, societies, economies and

finances. Simultaneously, this criminality is also motivated and promoted by several States and Governments in different parts of the world, using and privileging geopolitical positions, conflicts, political instability and forced migration. However, it should be noted that Transnational Organised Crime has a clandestine nature and is exercised in the twilight. The criminal markets and actors have been growing and gradually affecting multiple actors. From the data analysed, this Crime represents high levels, has an omnipresence of the most perfidious forms of exploitation that are perpetrated by criminal actors globally, including individuals and networks operating from the State apparatus. There is an unequivocal gap of widespread deficit levels that translates into State and International criminal justice weaknesses in the face of rampant corruption and violent repression of fundamental rights and freedoms.

The reality of the world and of life today in its multiple facets and diversity of problems and potentialities are perennial: it is imperative to prevent and effectively combat Transnational Organised Crime in concerted international action and by denouncing the influence of publicly hidden and negatively manipulated "forces".

References

- Aaronson, E., & Shaffer, G. (2021). *Defining Crimes in a Global Age: Criminalization as a Transnational Legal Process*. *Law & Social Inquiry*, 46(2), 455-486. doi:10.1017/lsi.2020.42
- Albanese, J. (2015). *Organized Crime – from the mob to the Transnational Organized Crime*. (7th Edition). Routledge.
- Cepik, M, Borba, P. (2011). *Organized crime, the state and international security*. *Contexto Int.* 22 (2). <https://www.scielo.br/j/cint/a/yc9kXfYxqNPJXDJHNPBPNB/#>
- Europol. (2022). *European Union Terrorism Situation and Trend Report (TE-SAT) 2022*. Publications Office of the European Union, Luxembourg. www.europol.europa.eu
- Frontex. (2022). *European Border and Coast Guard Agency. FRONTEX in Brief -2021*. doi: 10.2819/039733
- GITOC. (2021). *Global Initiative Against Transnational Organized Crime. Global Organized Crime Index*, <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>
- GITOC. (2022). *Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Insurgency Illicit Markets and Corruption. The Cabo Delgado conflict and its regional implications*. <https://globalinitiative.net/analysis/mozambique-cabo-delgado-conflict/>
- Human Rights Watch. (2022). *32nd Annual World Report*. www.hrw.org
- Koope, A. (2023). *Mapped: the State of Democracy around the world*. <https://www.visualcapitalist.com/state-of-democracy-around-the-world-2023/>
- Matwijkiw, A. (2020). *Introduction. International Criminal Law (icl), International Criminal Justice (icj), and Public International Law (pil): The Demarcation Debate*. *International Criminal Law Review*, n. 20. Pp 745-758. www.brill.com/icla
- SOCTA. (2021). *Serious Organized Crime Threat Assessment – 2021*. <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/socta-report>
- Walker, S., & Botero Respero, M. (2022). *Report: Global Initiative Against Transnational Organized Crime. Illicit economies and armed conflict. Ten dynamics that drive instability*. <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2022/01/GMFA-Illicit-economies-28Jan-web.pdf>

Principii și valori etice promovate de diplomația românească la Conferința de pace de la Paris 1919-1920

Principles and Ethical Values promoted by Romanian Diplomacy at the Paris Peace Conference 1919-1920

Cristinel Ioan MURZEA^{1*}

¹ Transilvania University of Brașov, Romania

* Correspondence: cristinel.murzea @unitbv.ro

Rezumat: Pe coordonatele vieții internaționale înfrângerea Puterilor centrale și victoria Antantei deschidea o nouă etapă în istoria politică și diplomatică internațională, afirmându-se cu putere noi principii și orientări vizând practici mai mult sau mai puțin democratice care s-au obiectivat în tratatele de pace cunoscute generic sub denumirea „Sistemul Versailles”. Pentru diplomația românească obiectivul strategic fundamental era acela al recunoașterii noului statut internațional al tânărului stat național-unitar independent, ce venea să consfințească hotărârile istorice ale „marilor adunări naționale” prin care poporul român, în virtutea dreptului istoric la autodeterminare înfăptuia obiectivul de veacuri, acela vizând unirea politică și teritorială a tuturor provinciilor românești. Acum se pun în mișcare principii și valori etice de mare profunzime care toate convergeau spre crearea unui climat de pace și securitate internațională.

Cuvinte cheie: conferință, tratat, pace, suveranitate, autodeterminare, conflict, principii etice, valori etice

Citation: Murzea, C.I. (2023). Principii și valori etice promovate de diplomația românească la Conferința de pace de la Paris 1919-1920. *Etică și Deontologie*. 3(1), 25-32
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.03>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Abstract: On the coordinates of international life, the defeat of the Central Powers and the victory of the Entente opened a new stage in international political and diplomatic history, asserting new principles and orientations aimed at more or less democratic practices that were objectified in the peace treaties known generically under the name "Versailles System". For Romanian diplomacy, the fundamental strategic objective was that of the recognition of the new international status of the young independent national-unitary state, which came to confirm the historical decisions of the "great national assemblies", through which the Romanian people, by virtue of the historical right to self-determination, fulfilled the goal of centuries, that aimed at the political and territorial union of all Romanian provinces. Deep ethical principles and values are now being set in motion, all converging towards the creation of a climate of international peace and security.

Keywords: *Conference, Treaty, Peace, Sovereignty, Self-Determination, Conflict, Ethical Principles, Ethical Values*

1. Contextul internațional

Orientările și liniile strategice de politică externă ale României obiectivate prin demersurile diplomatice întreprinse de politicienii români au fost conturate încă prin programul „partidei naționale” și ele sunt tot mai evident vizibile în preajma declanșării Primului Război Mondial, care s-a constituit în acest sens într-un moment oportun pentru înfăptuirea idealului național al tuturor românilor și anume acela privind unirea deplină într-un stat național unitar și independent al tuturor provinciilor istorice românești.

Desăvârșirea unității statal-politice a românilor se desfășura într-un context general european specific mai ales zonei centrale și de sud-est a continentului, unde națiunile ce făcuseră parte din imperii multinaționale au impus, prin forța evenimentelor, dorința și aspirația legitimă conform dreptului internațional și anume, necesitatea de a-și edifica tinere state naționale care să acționeze cu drepturi depline în arena vieții internaționale.

Rezistând în calea jocurilor și provocărilor făcute de marile puteri, cercurile politice și diplomatice din România au promovat constant obiectivul strategic fundamental al națiunii române și anume „recunoașterea pe plan internațional al unirii din anul 1918, ce urma să fie consacrată prin semnarea tratatelor de pace din 1919-1920” (xxx, 1980, p.441).

În acest context se impunea cu acuitate recunoașterea națiunilor mici și mijlocii alături de cele mari, principiu care venea să arate un nou început în dialogul diplomației internaționale bazat pe un principiu cu înalte conotații de natură etică și anume acela, al respectării reciproce al tuturor popoarelor în gestionarea problemelor vitale ale vieții internaționale.

Principiile egalitariste aveau să fie promovate de tinerele state naționale care vizau respectarea strictă a tratatelor internaționale menite să asigure un climat de pace și securitate. În acest sens marele diplomat român N. Titulescu afirma de la tribuna celui mai înalt for diplomatic mondial „Societatea Națiunilor” că dorința poporului român este aceea de a fi „prieten cu toate națiunile, fără excepție – dar în treburile noastre nu primim stăpân decât pe noi înșine” (Titulescu, 1967, p.299).

Se reafirma pe această cale un principiu ce făcea trimitere la *Jus aequitas*, și anume acela privind constituirea și garantarea prin intermediul unui cadru normativ, cât și cutumiar, prin care diplomația să fie cea care reglementează raporturile contondente ce se pot ivi între state și nu „dreptul forței” care conduce inevitabil la

conflict armat, ceea ce reprezintă practic o abdicare de la principiile și normele fundamentale ale dreptului internațional.

În acest context de la tribuna parlamentului român I.G. Duca afirma neechivoc faptul că „pacifismul nostru nu derivă dintr-o concepție filozofică, nici dintr-o preocupare de oratorie demagogică; pacifismul nostru derivă din interesele vitale, adânci și predominante ale poporului nostru” (Senat, 1925, p. 65).

Se făcea astfel trimitere la un principiu fundamental ce definea profilul moral al poporului român care nu a avut niciodată tendințe expansioniste, iredentiste, revanșarde, extremist șovine, de natură să aducă atingere intereselor altor naționalități, iar afirmarea profilului pașnic al nației române se regăsește practic în structura etosului național care s-a perpetuat de-a lungul secolelor de la o generație la alta. Acest principiu ce valorifică echitatea pleacă practic din spiritul tolerant al românilor care încă de la zămislirea lor ca popor, a trebuit să trăiască alături de alte popoare luptând permanent pentru păstrarea ființei naționale, fiind confruntat adesea în istorie cu multe încercări pe care le-a depășit prin practica oferită de „dreptul pământului”, ce făcea trimitere la principiile morale încetățenite în obștea sătească, celula și matricea de bază a societății românești, iar dacă toate acestea s-au dovedit a fi ineficiente, prin apelul în ultimă instanță la rezistența armată dusă în marile bătălii purtate împotriva năvălitorilor străini.

2. Demersurile României la Conferința de pace de la Paris

Popoarele mici și mijlocii plecau, prin reprezentanții lor diplomatici la Conferința de pace de la Paris 1919-1920, cu speranța că după anii grei de război, ce au însemnat un cortegiu nesfârșit de privațiuni și pierderi materiale și umane, la dobândirea drepturilor și libertăților cetățenești prin care să se consfințească un climat de pace, înțelegere și securitate colectivă.

Delegația română condusă de Ionel Brătianu a participat la deschiderea lucrărilor Conferinței din 18 ianuarie 1919 cu mandatul din partea poporului român de a recunoaște actul de la 1 decembrie 1918 cât și cu speranța că valorile fundamentale pe care se clădea noua ordine internațională, erau acelea ce vizau democratizarea în ansamblu a vieții internaționale, respectul reciproc și deplina egalitate în drepturi a tuturor popoarelor, respectarea și „recunoașterea aspirațiilor pentru independență, suveranitatea națională” (xxx, 1980, p.443) și promovarea acelor instrumente juridice menite să asigure pacea în lume.

În cadrul acestei conferințe ce urma să consfințească încheierea tratatelor de pace cu Puterile învinse, respectiv Puterile Centrale, de multe ori principii precum acelea de justețe socială, libertate de exprimare, egalitate de tratament, aveau să se năruie, ele rămânând în zona dezideratelor.

După cum în mod întemeiat s-a afirmat în doctrina de specialitate „Programul păcii, înscris în cele 14 puncte ale președintelui W. Wilson n-au avut menirea să stabilească o pace fără învingători și fără învinși, după cum nici Liga Națiunilor creată în anul 1919” (xxx, 1980, p. 443) nu și-a putut îndeplini misiunea.

Se dovedea practic faptul că abdicarea de la normele dreptului internațional ce avea la bază principii și valori de ordin moral, între care cel de respect reciproc ocupa un loc primordial, era de natură să compromită acele politici și practici de diplomatie consacrate de-a lungul timpului, prin liberul acord al statelor privite ca subiecte de drept internațional, care nu trebuiau din principiu să se afle în raporturi de subordonare la luarea deciziilor și în conduitele prescrise de conținutul normativ al viitoarelor instrumente juridice internaționale.

Diplomații români prezenți la Conferință au criticat și au dezavuat împărțirea în funcție de interese a țărilor în puteri mari, aici făcându-se trimitere directă la cele patru mari puteri care practic au pecetluit soarta tratatelor de pace și „țări cu interese limitate” singurul criteriu de departajare avut în vedere în acest sens, fiind acela privitor la puterea economică sau militară a respectivului stat, lucru de natură să încalce ordinea juridică statuată și implicit și norme de ordin moral sau de comportament și chiar de politețe.

În mare parte normele dreptului internațional s-au constituit din cutume și obiceiuri fie juridice fie nejuridice, care recunoscute fiind de către principalii actori ai vieții internaționale, respectiv statele, aveau la bază principii morale ce vizau echitatea privită în toate formele ei de manifestare.

Valori morale precum respectul reciproc, onestitatea, altruismul, empatia, solidaritatea, uzanțele diplomatice bazate pe politețe și îngăduință aveau să fie încălcate în detrimentul asigurării unui context favorabil marilor puteri care cu știință și intenție, nesocotind interesele celorlalți participanți și chiar paradoxal al foștilor aliați la acest for internațional chemat să creeze o nouă ordine mondială. În fapt s-a confirmat că toate demersurile politice și diplomatice ale marilor puteri s-au concentrat în vederea asigurării unei poziții privilegiate în vederea dobândirii statutului ce le conferea o hegemonie distinctă pe plan european, fapt ce a făcut să se afirme de unii diplomați, încă din momentul ce aveau loc dezbaterile în cadrul secțiunilor Conferinței, că disputele personale dintre Anglia și Franța spre exemplu, vizau însuși modul de aplicare a viitoarelor tratate ce urmau a fi elaborate.

3. Opiniile internaționale

În acest context s-a afirmat în doctrina de specialitate faptul că aceste practici au fost de natură să creeze ulterior un climat de nesiguranță, de incertitudini, care aveau să alimenteze tendințele revanșarde, revizioniste ale puterilor învinse, care

aveau să pună din nou în discuție probleme stringente de ordin teritorial, național sau etnic, fapt ce va conduce la tensionarea relațiilor internaționale.

Încălcarea unor principii de drept internațional manifestată și constatată în atitudinea promovată de diplomația celor patru puteri s-a resimțit și în poziția generală față de delegația României, căreia permanent i s-a creat o situație ce urmărea stirbirea autorității și a loialității, aducându-se mereu în discuție încheierea armistițiului de la Focșani cât și a păcii de la Bufta (București) (HMS, 1919, p. 447).

Diplomații și cercurile politice din țară au căutat în acest sens să contracareze aceste poziții ostile încercând pe diferite canale să câștige bunăvoința unor personalități prezente la această Conferință, un rol deosebit având în acest sens demersurile diplomatice și de curtoazie făcute de Regina Maria.

Aceste acțiuni aveau să nu-și găsească efectul scontat avându-se în vedere faptul că interesele țărilor mici, cum era și cazul României, nu erau congruente cu jocurile de culise și interesele marilor puteri ce urmăreau ocuparea potențialului economic și strategic al acesteia. Astfel României încă de la începutul Conferinței i s-a atribuit statutul de „țară cu interese limitate” deși în perioada neutralității ea avea să fie supusă unor presiuni uriașe din partea puterilor Antantei, care acum își revizuiau comportamentul și atitudinea față de un fost aliat care a avut mari pierderi, atât materiale cât și umane pe frontul din răsărit. Ca atare delegația României nici măcar nu a fost invitată să poarte discuții pe marginea Tratatului încheiat cu Germania. În acest sens într-o luare de poziție deschisă, premierul I.C. Brătianu, relatează într-o corespondență faptul că „situația creată țărilor mici este din ce în ce mai monstruoasă astfel că tratativele cu Germania încep, iar nouă nu ni s-a comunicat nici bazele pe care se fac” (Arhiva MAE, 1919, p.121).

Țărilor mici li s-au prezentat informații generale privitoare la acest Tratat, fapt relatat de Brătianu într-o ședință a Parlamentului român, ocazie cu care s-a luat la cunoștință de poziția arogantă și arbitrară a celor patru (Adunarea deputaților, 1919, p.168), lucru consemnat și de către Robert Lansing, secretarul departamentului de stat, care relatează într-o lucrare memorialistică că atât Anglia, Franța, SUA și Italia „au decis în prealabil ca un simplu rezumat al tratatului să fie comunicat în ședința plenară, doar cu o zi înainte de a preda textul complet spre a fi semnat” (xxx, 1980, p. 446).

Același diplomat remarcă consternat faptul că țările mici foste aliate s-au bucurat de același regim cu acela al țărilor inamice învinse, practic o insultă adusă acestora, fapt pentru care conchide el „poziția marilor puteri a fost un adevărat act de demență” (xxx, 1980, p. 446).

Este practic un alt exemplu de încălcare a practicilor și uzanțelor internaționale, dar se pot desprinde totodată și grave derapaje de ordin moral - comportamental al diplomaților reprezentanți ai marilor puteri învingătoare. Egalitatea în drepturi cât și respectarea suveranității și a independenței în luarea deciziilor privind raporturile

internaționale interstatale erau eludate sub pretextul că statele mici trebuiau subordonate intereselor generale ale celor patru mari puteri.

Un exemplu privind relele practici uzitate de cancelariile marilor puteri, la Conferință, a fost oferit de situația conform căreia delegației României avea să i se dea spre lectură Tratatul de la Versailles cu cinci minute înainte ca acesta să fie semnat cu Germania, fapt ce a determinat ca reacție diplomaților români, care-și vedeau o serie de interese compromise, să riposteze, lucru consemnat într-o declarație ce avea să fie formulată ad-hoc, în care se menționa printre altele „a nu cere un termen pentru a nu studia clauzele tratatului, ceea ce constituie un drept al nostru, al tuturor, iar nicidecum o plângere, ar fi să abdicăm de la suveranitatea noastră de stat independent” (Arhiva MAE, 1914, p. 165).

Delegația română sub presiunea momentului și în lipsa unei solidarități provenite din partea altor state s-a văzut nevoită să semneze tratatul respectiv, însă respectiva practică a fost dezavuată de către partea română, care a somat conducerea Conferinței de pace, că o asemenea situație nu va mai fi îngăduită pe viitor în ceea ce privește negocierea și semnarea tratatelor cu Austro-Ungaria și Bulgaria. Importanța tratatului cu Austro-Ungaria era capitală căci de acesta depindea legitimarea actului de la 1 decembrie 1918.

Poziția oscilantă a marilor puteri, îndeosebi a Angliei prin poziția lui Lloyd George, cu privire la viitorul monarhiei Austro-Ungare venea să arate încă o dată, că politicile de autoritate, de dictat, nu aveau sorți de izbândă în fața valului revoluționar al mișcărilor populare ce au dus firește la dezmembrarea „monarhiei bicefale” și implicit la nașterea unor noi state pe ruinele acesteia, precum Polonia sau Cehoslovacia pe de o parte, iar pe de alta la desăvârșirea procesului de unificare statală națională precum în cazul României și al Iugoslaviei, pe de altă parte.

Pe această cale proiectul Wilsonian capătă contur, căci dreptul la autodeterminare al fiecărui popor, devenise din principiu juridic un obiectiv strategic de ordin social și național. Libertatea ca principiu dobânda în noile circumstanțe forme și expresii ale unor drepturi subiective, colective ce puneau sub semnul întrebării practicile și uzanțele de salon ale marilor puteri învingătoare.

Denunțarea acestor comportamente de ordin diplomatic aveau să fie exprimate și de alte delegații, care spre exemplu prin vocea lui E. Venizelos, conducătorul diplomaților greci, afirma în mod ritos faptul că el nu se simțea reprezentantul unui stat independent căci „marile puteri lucrează după bunul lor plac și țin în mâini condițiunile cele doresc a le impune” (ibidem).

4. Efecte

Respectul reciproc, bunele oficii în negocierea tratatelor, onestitatea, respectarea promisiunilor, făcute din principii ce definesc morala în diplomatie

practic se metamorfozează acum în norme de drept, care tacit se subsumau principiului fundamental al dreptului internațional public și anume acela al egalității în drepturi a tuturor statelor privite ca subiecte de drept internațional cu deplină capacitate de exercițiu puneau totodată în acțiune concepte consacrate precum independența și suveranitatea națională.

Încălcarea gravă a unor norme și principii de drept internațional public la această conferință de către marile puteri au făcut ca multe din problemele ivite în perioada ulterioară să nu-și găsească soluții de natură pacifist-diplomatică și să se ajungă practic la o nouă "conflagrație mondială" care a arătat că o pace nedreaptă poate degenera într-un război nimicitor.

Plecând de la obiectivul național vizând recunoașterea internațională a statului unitar cu care a fost mandatată delegația României, diplomații români au depus eforturi susținute pentru a combate presiunea exercitată la nivelul Consiliului Suprem al Conferinței de politicieni maghiari conduși de Appony, care după cum se consemna într-un document al vremii „a obosit aparatul diplomatic și tehnic ce conducea tratativele de pace cu memorii, în care se aduceau ofense și acuze adresate altor etnii, teorii ce se circumstanțiau conceptului iredentist și desuet ce justifica Ungaria milenară ca vatră a tuturor maghiarilor” (ibidem). Mai mult decât atât, delegația maghiară avea să ceară cu ocazia negocierii Tratatului de la Trianon „organizarea unui plebiscit în Transilvania” (Titulescu, 1967, p. 414) pentru a contracara și anula practic decizia istorică de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918.

În continuare deși delegația maghiară și-a pus semnătura pe Tratatul de pace de la Trianon, în perioada ulterioară, pe toate canalele și mijloacele diplomatice avea să ceară insistent revizuirea tratatelor de pace, lucru în opinia președintelui francez Alexandre Millerand inadmisibil, căci dacă acestea s-ar fi realizat ar fi de natură să creeze „grave inconveniențe țărilor aflate în Europa centrală” (xxx, 1980, p. 448); cerând totodată părții maghiare să accepte faptul că anume „nuclee de populație maghiară se vor găsi sub suzeranitatea altui stat” (xxx, 1980, p. 448).

Pe cale de consecință se legitima dreptul istoric al unui popor de a trăi în granițele proprii în detrimentul unor interese oculte, naționalist șovine, cu vădită tentă revanșardă și iredentistă. Cu această ocazie paradigma ce se năștea în dinamica practicilor și normelor diplomatice ce guvernau reglementarea pașnică a raporturilor divergente interstatale era aceea a consensului și al echilibrului bazat pe valori moral-juridice, între care toleranța și respectarea drepturilor omului ocupă o poziție centrală.

5. Concluzii

Vedem așadar cum principii de morală, de politețe sau de comportament civic dobândesc conotații de ordin politico-juridic, iar printr-o practică recunoscută,

asumată și repetată în raporturile interstatale dobândesc, cu timpul, valoarea unor principii generale, ce au trebuit a fi garantate și promovate prin elaborarea unor norme de drept public internațional.

Astfel de la liberalități, despre care se face vorbire în idealurile și mentalitatea colectivă a maselor populare se ajunge la elaborarea unui principiu de drept internațional, respectiv acela privind „dreptul la autodeterminare” care conferă fiecărui popor un drept subiectiv, în conformitate cu care își alege singur propriul destin ce va să-l urmeze. Se trecea prin aceasta, de la metamorfozarea drepturilor istorice, naturale, în drepturi colective, garantate astfel prin normele și cutumele dreptului internațional public.

În acest context valorile și principiile morale vor constitui un suport, un creuzet în care se vor cimenta noi cutume juridice din care se vor desprinde apoi norme de „jus cogens” adică principii de drept internațional recunoscute de comunitatea internațională, dată de ansamblul statelor suverane.

Dimensiunea umană a normelor morale interferate și coroborate cu voința colectivă a maselor populare exprimate în idealuri sociale naționale va da conținutului normativ al dreptului internațional public în această perioadă o trăsătură nouă, respectiv aceea privitoare la crearea acelor instrumente juridice prin care să fie guvernate egalitatea deplină a tuturor națiunilor suverane în cadrul statelor independente ca principali actori ai vieții internaționale.

Referințe:

- xxx, *România în relațiile internaționale*. (1980). Editura Junimea, Iași.
- Adunarea deputaților. (1919). *Dezbaterile Adunării deputaților din 17 decembrie 1919*. Monitorul Oficial nr.15/1919.
- Arhiva MAE, Fond 71/1914 E2, Pacea generală, Diverse
- HMS. (1919). *Her majesty's office, Documents on British foreign policy 1918-1939*, First series, vol.VIII, London.
- Senat. (2025). *Dezbaterile Senatului*, Monitorul Oficial nr. 9/14.11.1925.
- Titulescu, N. (1967). *Discursuri*, Editura Științifică, București.

Educația și algoritmi – încotro?

Câteva aspecte etice îngrijorătoare

Education and Algorithms – where to?

Some Ethical Issues of concern

Zeno GOZO^{1*},

² Tibiscus University, Timișoara, Romania

* Correspondență: zenogozo@yahoo.com

Rezumat: Școala și educația, în general, sunt în derută, rătăcite undeva între excesele și perversiile democrației laissez-faire-ului cuplată cu filosofia *après nous le déluge* a consumerismului deșănțat. Astfel de manifestări sunt, dovezi indubitabile ale neoliberalismului. Marile noastre repere moral-axiologice, vocea autorității, respectul pentru specialist sau reverența în fața profesionistului s-au văzut date la o parte de suflul postmodern – filosofia „anything goes” – la care am aderat cu toții ca la o modă sau un trend universal. Din păcate însă, atare modă lasă dăre adânci în însăși evoluția noastră umană care se vede pusă în discuție de către cele mai recente dezvoltări, tendințe sau trenduri. Situaarea omului – ca încununare a evoluției –, deși exagerată prin antropocentrismul ei excesiv, se vede chestionată de evoluția actuală a mașinilor și calculatoarelor, mai rapide, mai eficiente și infinit mai nepretențioase. În rândurile de mai jos vrem să trecem în revistă măcar câteva aspecte din domeniul general al educației, înțeleasă ca influențare și manipulare, aspecte ce trimit, dacă mijim puțin ochii pentru a vedea dincolo de prezentul imediat, spre direcții îngrijorătoare atât din punct de vedere etic cât și dintr-o mai largă perspectivă antropologică sau ontologică. Se pare că omul ajunge să fie „crescut” sau „educat” pentru a „slugi” algoritmi mașinii, fie aceasta un robot sau un calculator. Or, din punct de vedere etic, acest lucru trebuie să ne dea de gândit la modul cel mai serios cu putință. Din această perspectivă, articolul de față se vrea un semnal de alarmă care să invite măcar la câteva interogații și reflecții morale fundamentale vizavi de întrebarea „Ce trebuie să fac?”. Considerăm că etica, dată fiind misia ei orientativă și „privirea” sa teleologică, este în stare să ne ofere măcar câteva jaloane pentru a naviga prin hățișul posibilităților echivoce ale informaticii și internetului.

Cuvinte cheie: algoritmizare, etică, psihologic, nudge, antropologic.

Abstract: School and education in general are confused, lost somewhere between the excesses and perversions of laissez-faire democracy coupled with the *après nous le déluge* philosophy of libertine consumerism. Such manifestations are, unmistakable evidence of neoliberalism. Our great moral-axiological benchmarks, the voice of authority, respect for the specialist or reverence for the professional found

Citation: Gozo, Z. (2023). Educația și algoritmi – încotro? Câteva aspecte etice îngrijorătoare. *Etică și Deontologie*. 3(1), 33-46
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.04>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

themselves set aside by the postmodern spirit – the "anything goes" philosophy – to which we all obey as a fashion or a universal trend. Unfortunately, such fashion leaves deep traces in our very human evolution which is called into question by the latest developments, tendencies or trends. The positioning of the human being – as the crown of evolution –, although exaggerated by its excessive anthropocentrism, is challenged by the current evolution of machines and computers – faster, more efficient and infinitely more unpretentious. In this paper we want to review at least some aspects of the general field of education, understood as influencing and manipulation, aspects that point, if we squint a little beyond the immediate present, to the worrying destinations, worrying both from an ethical point of view and from a broader anthropological or ontological perspective. It seems that the human being ends up being "raised" or "educated" to "serve" the algorithms of the machine, be it a robot or a computer. From an ethical point of view, this should give us something to think about in the most serious way possible. From this perspective, the present paper is meant to be an alarm that invites, at least, to some fundamental moral inquiries and reflections regarding the question: "What should I do?". We believe that ethics – given its orientative mission and its teleological "regard" – is able to offer us at least some markers to navigate through the thicket of equivocal possibilities of informatics and the Internet.

Keywords: Algorithmization, Ethics, Psychological, Nudge, Anthropological

1. Introducere

*We accept the reality of the world with we're presented.
It's as simple as that. (The Truman Show)*

Citind și recitind articole de specialitate (Rad & al., 2023, pp. 13-24; Kiss & Rad, 2023, pp. 25-42) în ce privește perfecționarea algoritmilor – ajunși un subiect cel puțin la fel de contemporan ca „aplicațiile” (*the Apps*) – constatăm că, dincolo de valoarea lor euristică pentru un viitor computerizat ca în „*The Circle*” și o societate supravegheată à la „*Nineteen Eighty-four*”, pot fi ridicate și anumite interogații etice. Nu vrem aici să discutăm științificitatea sau calitățile academice ale articolelor respective. Deși sunt atent documentate, cu baze serioase în cercetarea contemporană, cu bibliografii îngrijite și foarte la zi, ele permit, dacă punem temporar între paranteze toate acestea, o analiză etică mai mult sau mai puțin critică. Cu atare părere personală, nu facem decât să ne înscriem în trendul general al exprimării părerilor, validat de libertatea expresiei și a cuvântului, garantate în mod democratic. Fără să atacăm nivelul științific și fără să aducem vreo atingere trendului general al preocupării pentru algoritimizarea unor sectoare importante ale vieții umane, vrem totuși să aruncăm și o privire de direcție morală ce caută să vadă, măcar puțin, în viitor. Dată fiind astfel de orientare eminamente etică, ne permitem să punem între paranteze fascinația pe care știința și promisiunile tehnologiei le pot exercita *prima facie*, căutând să vedem chestiuni ascunse după perdeaua obnubilatoare a acestei orbitoare fascinații; psihologia, ca și toate celelalte științe de altfel, nu are țeluri morale, ea nefiind o filosofie de viață, după cum ne arată și observația lui P. Watson în *The Age of Nothing* (Watson, 2016, p. 361). Din punct de vedere psihologic însă, ne permitem observația că fascinația cercetării, investiția de timp și energie, finanțe sau preocupare nemijlocită, iau ostatic cercetătorul involvat – arestându-l efectiv în propriul domeniu, indiferent care ar fi

acesta – fără să îi mai lase posibilitatea, libertatea sau chiar luxul unor improbabile și de multe ori imponderabile interogații etice.

Avem dreptul însă, ca oameni lucizi și cu matură judecată, la abordarea unor discuții etice sau analize axiologice ce lasă deoparte fascinația pentru *gadget*-uri și găselnițe tehnologice ce caută să ne aducă „mai binele” după ce ne-au răpit, dislocuit sau evacuat „binele” de care ne-am atașat. E îngrijorător să constați că până și „binele” a ajuns pe banca cea lungă și primitoare a lui „*planned obsolescence*” ce ne oferă noutățile „ultimului” și mai „noului” pe bandă rulantă. Împachetate de fiecare dată ca fiind un real progres față de trecut, acestea, la rândul său, este supus unui proces de erodare continuă pentru a lăsa loc prezentului edulcorat de mâine și strălucirii viitorului aflat imediat după colț. „Mai binele” de mâine, prezentat dimpreună cu „și mai binele” viitorului apropiat, au căpătat puteri magice cu ajutorul cărora corodează și anihilează tot ce este „bine”, tradițional, normal, obișnuit, stabil și/sau așezat, respectiv tot ce este considerat „bătrânesc”, inutil, desuet și caduc, și tocmai prin aceasta, deranjant, plicticos și „în plus”. Culmea este că după val-vârtejul tehnologiilor și *gadget*-urilor, supuse procesului de demodare irevocabilă, începem să vedem chiar și „întunericul de la capătul tunelului” unde se întrezărește omul însuși, respectiv antropologicul *per se*, prevăzut pentru epurările algoritmizate de *planned obsolescence*. Spectacolul este alarmant desigur, dar nu atât pentru avansul științific sau mirajul tehnologic pus în față, cât pentru noi înșine ca ființe umane care am fost crescuți în ideea că trebuie să lucrăm, să avem slujbe, o carieră eventual, o sursă de venit, pe lângă o serie de provocări și satisfacții profesionale. Dat fiind că am fost împinși în *persona* și identificarea cu aceasta, în asumarea până la confuzie de multe ori a rolului social, este de mirare cum de ni se propune să fim dislocuiți de către mașini, respectiv să ne „dez-identificăm” de identitatea noastră socio-profesională care ne dădea substanță și suport, stimă și respect de sine.

2. Analiza cercetării cognitive

Welcome my son, welcome to the machine

What did you dream?

It's alright we told you what to dream. (Waters, 1995)

Într-o astfel de direcție merg o serie de cercetări fundamentale de psihologie care, odată cu cognitivismul, au luat un avânt deosebit; ele se calează perfect, dacă ne uităm mai atent, pe *signatura* noului nostru mileniu. Actualmente calculatoarele încep să depășească mintea umană care, tocmai în virtutea ideii de bază a cognitivismului, a fost înțeleasă ca funcționând asemenea unui computer. Prin anii '60, când a apărut psihologia cognitivă, comparația cu mașina de calcul era forțată (date fiind calculatoarele vremii), dar între timp, calculatorul câștigă partide de șah cu campionul mondial, câștigă la Go, compune cantate *à la* Bach în serie sau conduce camioane sau

trenuri sau metrouri. Toate acestea se fac, desigur, spre binele nostru, pentru a ne ușura viața, pentru creșteri economice, pentru economii la energie ș.a.m.d. Singura noastră preocupare incontestabilă – dat fiind tot „binele” și „mai binele” ce ne înconjoară și începe să ne împresoare – este: unde rămân oamenii, respectiv ce vor face oamenii dacă mașinile vor face tot ceea ce făceam noi în mod tradițional? Iar acesta e doar aspectul fizic, profesional și poate social al problemei. Poate mai gravă și mai serioasă în același timp este întrebarea: care mai rămâne sensul nostru existențial dacă eliminăm sursa motivațională de satisfacții, împliniri sau provocări pe care (încă) ni le mai dă angrenarea socio-profesională? La ce mai e bun omul într-o lume a mașinilor? Sau, la ce mai e bun omul – subiect *par excellence* – într-o lume a mașinilor reci, obiective și totalmente lipsite de empatie sau vreun simț moral? Căci, abia subiectul, omul adică, este în stare să își pună întrebarea etică: „Ce trebuie să fac?” respectiv: „ce trebuie să fac cu mine și cu viața mea?” sau, cu alte cuvinte, „ce sens dau acestei vieți ce mi-a fost făcută cadou și pentru care sunt responsabil?”. Dimpotrivă, obiectul, mașina, calculatorul sau algoritmul său ori inevitabilele aplicații, la fel ca orice cercetare făcută din punct de vedere strict științific (obligatoriu sau măcar, ca în psihologie, forțat, obiectiv), sunt lipsite de factorul subiectiv, ele nu au încorporat un „microchip etic” (acesta ar complica, în mod evident, procesele interne ale mașinii care s-ar vedea încetinite sau chiar handicape).

Date fiind atari considerații și revenind puțin la cercetările vizate de trendul cognitivist-comportamentalist ce se apleacă slugarnic să furnizeze calculatoarelor date frumos coafate pentru eficientizarea algoritmului acestora, vom vedea foarte repede că media calculabilă a oricărui eșantion uman este ceea care contează și are, de fapt, relevanță. De ce a ajuns omul să pre-gătească, să pre-pare și să pre-digere datele culese din teren? Ne putem pune extrem de acut atare întrebare, căci răspunsul, îngrijorător și greu de consecințe, vine la fel de repede și de ușor: pentru ca algoritmul să le poată descurca mai bine, într-un prim pas, și pentru ca experții să aibă statistici clare și univoce, într-un al doilea pas. Odată ce se nivelează factorul subiectiv – excepția de la normă, individualitatea fiecăruia sau personalitatea particulară a omului, *the outliers*, cum se spune în cercetările vizate –, el poate fi instrumentalizat și transformat în calculabil și cuantificabil pentru a fi introdus ulterior în grile standardizate de evaluare. Excepția și excepționalul – caracteristici eminamente umane, imposibil de standardizat – sunt deranjante din punctul științific de vedere al obiectivității pe care o vrem cu orice preț în lumea mașinilor, și de acolo, înapoi în lumea noastră. Este regretabil că vedem același aspect perpetuat nu numai în universul virtual al calculatoarelor, cercetării științifice avansate, dar chiar și în cel al psihologiei ce se vrea (cu forța și cam „tras de păr”) tot mai științifică și mai obiectivă, crezând că poate atinge acest nivel prin „grefe statistice”. Mania științificității și obiectivității a ajuns chiar și în domeniul educațional unde se evidențiază cu tupeu și

nonșalanță prin augmentarea aberantă a birocratizării (după motto-ul: „mortul se acoperă cu pământ, iar viul cu hârtii” sau „câinele se leagă cu lanțul, iar omul cu semnătura”), prin standardizarea internaționalizată a clasificărilor (universităților pentru început) sau prin examenele grilă ce elimină aprioric factorul subiectiv (și care ne dau bătăi de cap cu rezultatele exprimate prin zecimi și sutimi), pentru a pomeni doar câteva aspecte ce sar în ochi. Și pentru a rămâne tot în domeniu, nu putem să nu amintim aici de școala *on line* promovată cu prilejul pandemiei Covid când ne-am lansat cu toții pe platformele virtuale puse la dispoziție cu suspectă generozitate de internet. Practic, peste noapte, ne-am văzut lipiți de *laptop*-urile noastre, dependenți de timpul acordat de o rețea, de calitatea acestora și de cât de mult mai putem lucra la impersonalizarea raporturilor virtual-umane.

Dar, la urma urmelor, de ce am vrea această obiectivitate cu atâta pasiune și îndârjire? Mai ales că ea șterge aprioric factorul subiectiv – fundament filo- și ontogenetic al faptului uman, ireductibil din punct de vedere ontologic, determinant însă din perspectivă antropologică – de dragul unei științificități valide poate în domeniul mecanic, energetic sau informatic, dar nu în cel psihologic, paideutic, etic sau antropologic. Din punctul de vedere al algoritmilor cu care lucrează mașinile de calcul, factorul uman dimpreună cu inerenta-i subiectivitate și inevitabila-i abatere „browniană” de la normă, reprezintă doar ilustrarea unui proces eminent entropic, greu de prins sau de încadrat, imposibil de calculat sau de evaluat, ca orice mișcare haotică, după cum se specifică în *Iluzia utilizatorului* (Nørretranders, 2009, pp. 15-33). Am avea cu adevărat nevoie de „demonul lui Maxwell” pentru a alinia datele indivizilor și a-i separa apoi „pe căprării” pentru a face ordine și a pune claritate în haosul continuu mișcător al omului (mai mult sau mai puțin brownian, din punct de vedere statistic). Deși demonul fizicianului britanic este unul ipotetic – nimeni nu poate concepe rapiditatea necesară pentru a separa moleculele „calde” de cele „reci” pentru a crea astfel două incinte cu temperaturi diferite – progresele informaticii ne dau iluzia că într-o bună zi vom avea măcar algoritmi destul de puternici și performanți pentru a ne pune pe fiecare la locul său: cald sau rece, deștept sau prost, alb sau negru sau galben sau roșu sau doar diferit, altfel, excepțional și neobișnuit („*one true statistics*”).

Probabil că de aici vine și motivația subliminală de a crea computere tot mai performante, mai rapide și cu mai mulți giga sau mega sau ce-o mai fi nevoie pentru eficientizarea algoritmilor și aplicațiilor. Computerele contemporane, dimpreună cu „norul” informatic și uluitoarea lor viteză de calcul, prefigurează deja demonul lui Maxwell în stare să separe „moleculele umane” într-unul dintre compartimentele vizate de puterea predictivă a psihologiei sociale. Aceasta, spre deosebire de sociologia tipică a secolului trecut, are puterea de a cuprinde (statistic desigur) omul grupurilor – înscris și afiliat tendințelor sau modelor ce apar și dispar pentru a

reapărea sub altă formă, prezentată de fiecare ca fiind „noul ...” sau „ultimul ...”. Un mare „pas înainte” în acest sens a fost făcut odată cu pandemia când toată lumea a trecut practic dintr-o dată pe *on line*. Dascăli, elevi și studenți, programe școlare și universitare, suporturi de curs și cursuri sau ore, ședințe de tot felul, ba chiar și conferințe naționale sau internaționale, toate au trecut, parcă firesc, automat și fără prea multe frecuşuri sau probleme, *on line*. Dacă lucrurile ar fi rămas așa doar pentru perioada critică și după aceea ar fi revenit la normal și obișnuit, n-ar fi fost decât o problemă acută și nimic mai mult. Dar, culmea e că ne-am obișnuit cu *on line*-ul care a devenit normal, iar acest normal, anormal și artificial în fapt, a dislocuit și evacuat normalul cel dintâi, cel tradițional statuat de când lumea. În domeniul educației, vom avea de acum încolo „școala *on line*” și „școala *face to face*”; noi și viitorimea nu mai avem „Școala” ca atare, instituție sacrosanctă tradițională, venerată de secole. După ce a trecut surpriza inițială și am digerat șocul noului și neobișnuitului, ne-am obișnuit și cu școala *on line*, ba mai mult, când să se revină, după pandemie, la normal, s-au manifestat rezistențe, întrebări și nemulțumiri – dintre cele mai subiective desigur, dar care toate invocau precedentul: dacă atunci s-a putut, de ce nu se poate (s-ar putea) și acum? De unde se vede, trecând într-un registru mai general și etic-filosofic, că orice aberație sau nebunie exersată mai mult timp, se înscrie, subtil și insidios desigur, în normalul cu care ne obișnuim (mai devreme sau mai târziu – depinde de factorul subiectiv).

Așa, cu prilejul pandemiei și cu ajutorul vitezei de calcul și capacității de stocare informațională, am ajuns în brațele rețelelor de calculatoare (am cerut *router*-e mai performante, „ne-am pus” fibră optică, am trecut la 5G etc.). La întrebarea etică „Ce trebuie să fac?” în fața amenințării pandemice, răspunsul a fost prompt și unanim: „te muți *on line*!”. Cu alte cuvinte, și cu expresii foarte la modă, am înlocuit „*face to face*” cu mai noul și mai proaspătul, mai *millenialul* și mai pandemicul „*on line*”. Cu toții am fost de acord, mai greu sau mai ușor, mai repede sau mai greoi, să ne dăm pe mâinile mașinilor. Dacă în distopia orweliană *Nineteen Eighty-four*, cetățenii erau supravegheați fără voia lor și manipulați fără știrea lor, noi ne-am mutat benevol și nesiliți de nimeni *on line* pentru a ține acolo, de multe ori înregistrate, ședințe, întruniri de lucru, cursuri, ore sau orice altceva ce a necesitat întâlniri interumane. Problema nivelării, a reducerii vârfurilor, respectiv a eliminării extremelor scalei din calculul statistic s-a pus deja în lugubra viziune orweliană ce aducea tot faptul uman la media lui cea mai „curată”, cea mai „lucrabilă”. Ceea ce vedem în cercetări contemporane, de factură psiho-socială și de esență cognitiv-comportamentală, ilustrează o tendință unanimă înspre nivelarea factorului subiectiv care, odată ce este simplificat cu supremă nonșalanță și iresponsabilă desconsiderare, poate fi dat pe seama algoritmilor, chiar și a celor care „ne vor doar binele”. Vizând vechiul „*improvement*” și actualul „*development*” ori „*growth*” ilustrat magistral de graficele

continuu și accentuat crescătoare ale creșterilor capitaliste, avem nevoie de extragerea și adaptarea datelor la instrumentele cu care le prelucrăm, iar acest lucru se face prin obiectivarea și instrumentalizarea eșantioanelor, așa cum specifică și Jason Hickel în a sa *Less is More* (Hickel, 2020, p. 67). Așa cum se spune în cercetarea intitulată „*Feature engineering for digital well-being data predictive analysis*” (Rad & all, 2023) factorul subiectiv, ne-obiectivabil *par excellence*, este considerat un simplu *outlier*, respectiv o chestiune cu care algoritmul și cel din spatele lui (cel/cea care culege, aranjează, structurează, prelucrează și sortează datele pentru algoritm, respectiv cel/cea care transformă *brutto*-ul uman, mult prea-uman, cules din teren, în „semi-preparatele” digitale pe care le poate digera și asimila calculatorul) nu au ce face; ba din contră, îi încurcă și le dă peste cap toată statistica pe care ne-o dorim cât mai cuprinzătoare, univocă și mai epurată de aberațiile individualiste.

3. Omul și dezumanizarea lui

*Animism had endowed things with souls,
industrialism makes souls into things.
(Horkheimer & Adorno, 1947)*

Este de speriat că omul de știință actual, sau universitarul cu doctorate, face eforturi serioase și susținute pentru a se pune în slujba mașinii; putem urmări acest *trend* în fel de fel de cercetări cu alură (pseudo)academică care ilustrează cum oameni cu carte și diplome doctorale se dau peste cap să rotunjească, să niveleze, să standardizeze sau să aproximeze date culese de la semenii lor pentru a hrăni apetitul incommensurabil al mașinilor de calcul care, mai apoi, ne vor ajuta să trecem peste tot felul de neajunsuri ale naturii noastre umane (deseori mult prea umane pentru algoritm și statistica pe care el o poate furniza). Culmea e că astfel de cercetări sunt chiar finanțate – dată fiind respectabilitatea lor științifică, onorabilitatea lor academică sau atractivitatea lor în *trend*-urile actuale – fără a se ține seama de nici un fel de considerente etice. Deși se știe bine că mare parte a acestor cercetări și studii nu sunt decât prezentări la conferințe ce trebuie bifate pentru a aduna punctele necesare promovării academice sau articole ce trebuie scrise în reviste de specialitate, acreditate și „*peer review*-uite”, acest lucru nu depotențează în nici un fel gravitatea consecințelor involvate, mai ales dacă ele încap pe mâinile întreprinzătoare ale antreprenorilor zeloși sau a diverșilor dezvoltatori hiperactivi și venali ori a unor corporatiști ce adulmecă încontinuu după posibilitatea vreunui câștig lesnicios sau a unui profit cât mai gras. În acest sens, umanitatea se pare că a evoluat îngrijorător de mult de când am trecut în noul mileniu – s-au atins cote ale dezinhibării morale și a tupeului lipsit de orice considerent etic inimaginabile în urmă cu doar câteva decenii. La acest lucru au contribuit și retragerea politicianilor din atitudinea paternalistă de altădată alături de degringolada axiologică cuplată cu debusularea și superficializarea

culturală ce a venit prin epoca internetului și a telefoanelor mobile. Toate aceste „dezvoltări” ce își arată din ce în ce mai mult și mai clar partea întunecată, ne pun de multe ori în încurcătură și în derută.

Dar, așa cum specifica și Yuval Harari în *Homo Deus*, trebuie să ne punem întrebări incomode și trebuie să ținem seama de tendințe ce pot fi, la o adică, periculoase pentru întreaga rasă umană (Harari, 2017, p.462). Oamenii alimentează mașina cu o hrană, informatică desigur, potrivită, ușor de digerat și de prelucrat pentru a obține rezultate ce țin în ultimă instanță de psihologia socială, cea care studiază atitudinile și conduitele grupale, respectiv comportamentul de natură colectivă care nu are neapărat nevoie de repere etice. Din acest punct de vedere, cercetarea științifică actuală este deosebit de simplistă și mai ales alarmant de unilaterală. Dacă ea își pune stindardul progresului, profitului sau „mai binelui” în față, va defila sub acest drapel asemenea mulțimilor din Piața Roșie sau oricare altă piață a vremurilor comuniste revolute. Așa cum subliniază și R. Bregman (Bregman, 2018, p. 15) tot ceea ce se face academic, universitar sau științific este calat pe un singur *target*, axat pe o teleologie univocă ce urmărește țeluri precise, îndeobște eficientizate, care sunt total desprinse de factorul uman și de considerente umaniste (în paranteză fie spus, Uni Dortmund, ce cuprinde, pe lângă cele tehnice și facultăți de arte plastice, de psihologie, de sociologie sau de pedagogie, se cheamă, odată cu trecerea în noul mileniu, „*Technische Universität Dortmund*”, titulatură ce rezumă într-un cuvânt *trend*-ul univoc al epocii contemporane). Lucrurile iau o întorsătură alarmantă poate și pentru că procrastinarea a devenit o „virtute” generală pe care până și economicul ne-o promite cu „mai binele” de mâine ce va înlocui binele de astăzi. În acest sens, chiar dacă acum trebuie să fac o cercetare, să scriu o lucrare, să particip la o conferință fără a face o analiză completă, inclusiv etică, a prezentării mele, mâine, când voi avea mai mult timp ..., așa cum evidențiază și D. Ariely în a sa *The Upside of Irrationality* (Ariely, 2011, p. 15). Parcă am fi cu toții într-un concurs cu noi înșine și cu performanțele noastre, alergăm prin programul zilnic și prin viața noastră cu viteza unui TGV, vizând doar: științificitate, matematizare, tehnologie performantă, statistică, inteligență artificială, bionică și mai presus de toate profit – toate adunate și îngemănate sub aceeași umbrelă a viitorului strălucitor de mâine.

Pentru a atinge înscrierea statistică a devianțelor, se recurge la elucubrații matematice de genul celor învățate la lecțiile de algebră (referitoare la simplificarea ecuațiilor pentru a le da mai mare claritate și simplitate calculabilă). Toată știința omului pare că poate fi pusă în slujba mașinii, ca aceasta să ne servească apoi cu modelizările ei obiective și imparțiale. Unde este individul uman, persoana sau subiectul ce nu se încadrează în grilele de lectură ale mașinii, în media sau în „agregatul” calculabil? Unde își mai are locul sau rostul cel care este dincolo sau dincoace de medie, respectiv de grosul colectiv guvernat de psihologia mulțimilor? Unde mai sunt emoțiile

sau sentimentele noastre, visurile, expectanțele sau speranțele noastre într-o lume care înlocuiește emoțiile cu *emoji* și aprecierea cu *like/tumb up*, așa cum ne atrage, dulce-amar, atenția și M. Harris (Harris, 2018, pp. 83-94). Unde mai este omul – ca absolut irepetabil, singularitate inconvertibilă a existenței, apexul evoluției vieții pe pământ? Greu de spus dacă el se vede redus la media eșantionului pentru a încăpea în vreo statistică ce mai devreme sau mai târziu își va descoperi nișa economică sau găsi mult visatul *digital well-being*.

Ni se spune, în astfel de cercetări, ca cele avute în vedere de la începutul articolului (pe care, amintim încă o dată, le luăm doar cu titlu ilustrativ, conștiința fiind de faptul că sunt doar exemplul unui fenomen general, devenit normă a cercetării științifice – bogata bibliografie a articolelor o confirmă din plin), că excepțiile, respectiv marginile clopotului lui Gauss, trebuie șterse, eliminate sau minimizate pe cât posibil pentru că ele ar falsifica sau denatura obiectivul obiectivității științifico-algoritmice a calculatorului, ajuns singura noastră modalitate de aprehendare și chiar de ameliorare a realității umane problematice. Acest lucru este desigur adevărat din perspectiva restrictivă a psihologiei sociale ce vrea să cuprindă umanul, chiar și cel particular sau individualizat ori personalizat, în atitudinile și conduitele tipizate ale grupului. Abia aici, în cadrul mulțimii și a puterii ei dizolvante, se poate aplica regula numerelor mari, moștenire a sociologiei secolului trecut, ce aproximează, nivelează și elimină capetele de serie în favoarea mediei evidențiată de psihologia colectivă. *Multa, non multum*, s-ar zice astăzi vizavi de răstălmăcirea contemporană a clasicului *multum non multa* sau *non multa, sed multum* de altădată. Calculatorul, telefonul racordate în permanență la internet (îndeobște „nelimitat” – în reclamele firmelor) și „știristica” intempestivă ne-au obișnuit mintea și așteptările cu informarea continuă și permanentă. Nu mai e mult și, din perspectiva nenumărabilelor „multa” ale diversității cotidiene, nu vom mai putea concepe ce este și ce vrea să fie „multum” – adică ceva intensiv, adâncit și aprofundat, respectiv aplecarea concentrată pe un subiect. Aruncat în superficialitatea ecranului unui telefon mobil sau a laptop-ului, individul uman actual nu mai pricepe că între informație/informare și cunoaștere există cel puțin o diferență semnificativă dacă nu chiar o serioasă falie semantică, iar că, la ora actuală, am ajuns să echivalăm notele informaționale dezlănate și frânturile de date, „proaspete”, dar întotdeauna neprelucrate, uneori cu tot cu greșelile gramaticale datorate vitezei tastării pe telefon, ca ținând de cunoașterea necesară oricărui om ce se vrea „la zi” cu tot ce se petrece în jurul lui și „la curent” cu ce e prin lume.

Pentru a înțelege mai lesne cum s-a ajuns aici, la acest *Grand Canion* ce brăzdează platoul epistemologic contemporan, ne putem adresa articolului *Critical mass dynamics and nudge theory: implications for change in regards to Digital Well-being* (Kiss & Rad, 2023), care ne vorbește de „Nudge theory”. Tot ceea ce altădată, adică în urmă cu vreo

50-60 de ani, a fost pus sub titulatura de „mesaje subliminale” și a fost, după descoperirea efectelor lor pervers-manipulative, interzis (măcar oficial și legislativ) se vede reintrodus, după ce a fost izgonit pe fereastră, pe ușa din față, cu un nou nume de botez: *nudge theory*, respectiv „teoria ghionturilor” sau îmboldirilor de sorginte (tot) subliminală. Vom accepta desigur și acest nou „anglo-saxonism” alături de toate cele uzuale deja, mai ales că una e să spui *nudge* și alta simțim când auzim de ghiont. Desigur că discuția noastră nu se leagă de articolul în sine sau de științificitatea ori relevanța sa academică. Vrem însă să tragem doar un semnal de alarmă, de pe aceeași poziție etică indicată de la bun început, asupra direcției sau devierilor și „hijack-uirilor” la care poate fi supusă orice intenție, chiar dacă ea este inițial bună, nobilă, altruistă sau dezinteresată. Deși se spune că *nudge*-urile vor fi sau pot fi calate (cu ajutorul algoritmilor desigur) pe problemele persoanei aflate în dificultate și că aceasta, printr-un fel de învățare operantă (*à la* Skinner) dirijată de astă dată de un algoritm descărcat cu o aplicație, nu putem să nu vedem aici decât o bună intenție ce rămâne să plutească în ideal. Așezarea ei în real, respectiv în lumea în care trebuie să trăim, plină de „rechini” antreprenoriali și de „șacali” corporatiști, ticsită cu profitori și farisei, ajutați de politicieni demagogi și ipocriți, împinși din umbră de venalitatea unor lobbști extrem de persuasivi, respectiv așezarea într-o realitate socială unde banul și profitul sunt singurele valori la care ne închinăm cu religiozitate și sinceră reverență, ar trece inevitabil printr-o răstălmăcire sordidă exploatabilă comercial.

Cunoscând lumea din jurul nostru, nu putem rămâne cantonați la a dori doar realizarea și împlinirea bunelor noastre intenții (oricât de nobil-altruiste ar fi acestea), fără a ține cont de ce se poate face cu ele, în piața actuală a neoliberalismului globalizat, odată ce încap pe mâna celor care nu văd decât un singur lucru: profitul și/sau bonusul cel gras venit la încheierea anului. Așa cum printr-un *nudge* individul poate fi influențat înspre bine (de exemplu, să se hrănească sănătos), tot așa poate fi îmboldit să caute alimentele sănătoase (sugerate prin *nudge*) doar la magazinele specializate ale celui care sponsorizează cercetarea sau studiul, punerea la punct a algoritmilor, culegerea, prelucrarea și implementarea datelor etc. Similaritatea cu ideea mesajelor subliminale este evidențiată prin afirmația din articol că un *nudge* bine pus la punct este atât de subtil încât nici nu este observat de persoană – aceasta crede că alegerea respectivă a fost deliberată și făcută de ea însăși (Kiss & Rad, 2023, *op. cit.* p. 29). Continuarea acestei stupefiante concluzii este dată de o foarte pertinentă observație psihologică: oamenii sunt ființe cvasi-raționale – ceea ce este indubitabil și perfect adevărat - a se vedea în acest sens lucrarea *Adultus Rex*, (Gozo, 2021, pp. 42-60). Acest lucru se întâmplă din mai multe motive, așa cum am evidențiat și în *Despre Noi*, (Gozo, 2018, pp. 101-128), care au toate la bază așezarea noastră „între”, la intersecția unor teritorii existențiale esențialmente diferite. Altădată se spunea că omul este ceva între înger și demon, respectiv între cer și

pământ sau între spirit și materie, mai încoace, în epoca noastră impregnată de psihologie și sociologie, omul se vede „răscrăcănat” între conștient și inconștient, între sistemul emoțional și cel intelectual, între „a avea” și „a fi” sau, așa cum se amintește în articol, între sistemul 1, rapid, eficient și superficial, și sistemul 2, mai lent, greoi și de factură introvertă. Indiferent ce teorie psihologică, viziune sociologică sau concepție filosofic-antropologică am adopta, pare a fi cert un singur lucru: omul este un fel de ființă colportată, un *mixtum compositum* dacă vrem, un eteroclit ce are probleme cu adunarea, coordonarea și unificarea părților componente. Așa cum ne arată studiul lui D. Kahneman (Kahneman, 2012, pp. 21-38), cele două sisteme inerente ființei umane lucrează diferit (viteze, focusări, profunzime etc.), iar acest lucru indică, și el, binaritatea sau polaritatea noastră intrinsecă.

4. Concluzie

Acesta este marele risc pentru fiecare dintre noi, odată ce ne vedem aruncați în vârtoarea existenței contemporane, considerată dinspre tendința ei persuasivă și manipulativă de direcție inevitabil mercantilă. Falia existentă în chiar miezul intim al psihologiei noastre nu permite unificarea și aducerea sub aceeași conducere centrală a întregii ființe – decât cu foarte mari eforturi și investiții ale gândirii și judecății, așa cum evidențiază și M. Bowen în a sa *Teorie a diferențierii de sine* (Bowen, 2004). Noi suntem fărâmițați, construiți pe bucățele care se dezvoltă autonom asemenea unei colecții de Euri aparte și mai mult sau mai puțin independente ce seamănă izbitor cu personalitățile multiple prezentate (caricatural, dar ilustrativ) în psiho thriller-ele americane. Omul din popor ar spune, agrest, dar la obiect, că „nu știe stânga ce face dreapta” și ar fi, cu această adâncă idee de-a gata, pe aceeași linie ca psihologii cognitiști. Dată fiind ideea lui Kahneman, a celor două sisteme de operare – primul rapid și eficient, dar pripit și foarte ușor influențabil, iar cel de al doilea lent, cumpănit și autonom – remarcăm o tendință eminamente contemporană de a da la o parte pe cel de al doilea sistem în favoarea celui dintâi. Este ilustrativ pentru epoca noastră că nu mai avem timp, lipsa lui a devenit o sintagmă clasică și un pretext „perfect obiectiv” pentru a justifica graba, agitația și supra-investirea antreprenorială care nu se mai poate concentra pe nimic. Parcă am intrat sub imperiul unei neliniști permanente, respectiv o hiperkineză ce are de întreprins câte ceva în fiecare clipă; pe măsură ce agitația, graba și superficialitatea sistemului 1 sunt supra-investite, se descurajează automat apelul la sistemul 2 – mult prea lent, greoi și cumpănit (pierzător de timp, cu alte cuvinte). Or, toată povestea cu „*nudging*” (elaborată inițial de R. Thaler și C. Sunstein în 2008 în a lor *Nudge, Improving Decisionos about Health, Wealth, and Happiness*) se referă desigur la primul sistem, la cel influențabil și prea rapid pentru a judeca „calitățile” ascunse ori intențiile implicite ale mesajelor, consecințele sau

efectele lor îndepărtate, respectiv acolo unde consumatorul este înșelat și naivitatea lui exploatată la modul ipocrit.

Cât timp omul rămâne cantonat în psihologia personală a sistemului 2, el este mai greu influențabil, dar odată ce se vede atras în cea colectivă – o știm de la G. Le Bon, din a sa *Psychologie des foules* (Le Bon, 1983) – nivelul său mental tinde să scadă pentru a se dizolva în cel al masei de oameni, la care are tendința de a se potrivi și asimila, așa cum evidențiasse și E. Canetti în impresionantul său studiu sociologic *Masse und Macht* (Canetti, 1996). Or, tocmai pe această scădere a nivelului mental pare să mizeze teoria *nudge*-urilor care caută căi și modalități de a intra pe canale subliminale în psihismul uman pentru a-l influența, dirija și manipula. Din acest punct de vedere, așa cum se remarcă și în articolul *Critical mass dynamics and nudge theory* (Kiss & Rad, 2023), necesitatea psihologiei sociale a devenit evidentă și în *nudge theory* pentru că se constată, în fărâmițata noastră postmodernitate, diversificarea accentuată a tendințelor, gusturilor și conduitelor, iar acestea trebuie „prinse” cumva în plasa influențelor subliminale – actualmente *nudge*. În acest sens, psihologia socială oferă o abordare mult mai fină și mai cuprinzătoare în același timp, una ce prinde și poate acomoda un spectru extrem de larg al populației în vârtejul amețitor al ademenirilor economic-consumeriste, produse și oferte, reclame sau promoții, calate și acordate la cele mai diverse sectoare ale socialului considerat în toată fragmentarea sa eteroclită. Odată ce algoritmi au fost puși la punct, perfecțați pentru a (cu)prinde masele umane colaționate pe grupuri de interese, fiecare cetățean se poate aștepta, acolo în bula lui aparte, la oferte calate pe măsura gusturilor și așteptărilor sale (dacă nu personale, măcar personalizate). Oricât de speciale ar fi acestea, ele tot vor fi regăsite, cu ajutorul neprețuit al algoritmilor, la măcar câteva mii sau zeci de mii de indivizi. În acest sens, nu numai statistica și graficele, ci și algoritmi calculabili sau comerțul globalizat se pot folosi de aceeași măsură dată de numerele mari ce pot fi contabilizate cu cea mai mare precizie. Cu cât sunt mai mari, cu atât mai precise și deci mai țintite sunt calculele eficienței, costurilor, beneficiilor sau profiturilor scontate. Tot în acest sens, se vede necesitatea apelului la datele culese și investigate de algoritmi psihologiei sociale. Doar aceasta este în stare să reducă sau să șteargă de tot individualul și factorul personal (deranjante economic pentru că sunt eminamente „aberrante”) la o psihologie simplificată a grupurilor, mult mai ușor de manipulat, influențat sau *nudge*-uit. Dintr-o astfel de perspectivă, teoria sistemului 1 și 2 vine cu un imens aport calat parcă pe nevoia capitalismului triumfător de mileniu trei. La fel și *nudge theory* care a reușit să tra-ducă și să travestească mult hulita influențare subliminală.

Oricât de tentante ar fi terminologiile „anglo-saxonite”, după care ne putem ascunde, asemenea copiilor când pun degetul mare în fața lor, dacă e să aplicăm o privire etică asupra evoluțiilor contemporane, ne cam ia cu *high anxiety*. Vertijul pe care ni-l dau studiile și cercetările actuale, puse în slujba calculatoarelor și culegerii

datelor, vine de la direcția lor; cu alte cuvinte, avem un teleologic fascinant (măcar în aparență, măcar în stadiile inițiale), lipsit de orice judecată morală în ce privește efectele sale apropiate sau depărtate. Ca oameni adulți însă, nu ne putem lăsa luați pe sus de valul și spuma ultimelor găselnițe tehnologice, în deplina inocență a speranțelor de mai bine. Aruncarea acestora în viitorul apropiat ne neliniștește pentru că de acolo vin amenințările înspre prezentul nostru.

Dacă e să căutăm binele, atunci cred că trebuie să ne uităm mai întâi în imediata noastră apropiere, pentru a vedea care sunt mijloacele disponibile de care ne putem folosi. Viața mulțumitoare, plină de provocări, realizări și satisfacții presupune (re)întoarcerea la noi înșine, la fundamentul nostru psihologic înscris pe o incontestabilă și genuină traiectorie antropologică. Atare reorientare spre origine, spre esența ființei umane, spre nucleul ei forte, se poate dispensa de *nudge*-uri, *digital well-being*, algoritmi sau aplicații ce nu vizează decât arestări în virtual. Omul zilelor noastre trebuie să se intereseze mai mult de real, de natural și de firescul vieții sale dezbărată de imixtiunile media ce-l vor luat ostatic prin intermediul sistemului 1, rapid, negândit, automat și pripit. Din atare perspectivă, intervențiile și interogațiile etice sunt mai necesare ca oricând, cu atât mai mult cu cât ele pot fi realizate doar de pe un punct de vedere *des-prins* și *de-tașat*, respectiv de pe o meta-poziție ce nu se lasă fascinată sau acaparată de „noul” *gadget*, de algoritmul „ultimativ” sau de „descarcă aplicația”. Omul are valoare în sine, aceasta nu poate fi augmentată cu câteva aplicații de pe telefonul mobil, umanul nu poate fi digitalizat pentru a fi „citit” și optimizat de un algoritm, iar antropologicul este mult prea vast și complex pentru a fi îngmădit într-un microchip. Probabil că trebuie să trecem cu adevărat în adult pentru a lăsa la o parte, ca parte a existenței noastre, fascinația copilărească pentru *gadget*-uri, aplicații și alte algoritmizări mai mult sau mai puțin statistice. Desigur că asemenea optimiste concluzii pot fi abordate prin educație și mai ales prin auto-educație; pentru ca acestea să aibă rezultate și efecte (căci orice învățare presupune schimbări comportamentale) ar trebui să lăsăm la o parte telefoanele (să punem între paranteze pătrate „nomophobia”) și să ne vedem, pur și simplu, de viață.

Referințe:

- Ariely, D. (2011), *The Upside of Irrationality, The Unexpected Benefits of Defying Logic at Works and at Home*, Harper Collins Publishers, New York.
- Bowen, M. (2004), *Family Therapy in Clinical Practise*, A Jason Aronson Book, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Maryland.
- Bregman, R. (2018), *Utopia for Realists, And How We Can Get There, from Dutch by E. Manton*, Bloomsbury Paperback, London.
- Canetti, E. (1996), *Masse und Macht*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- Gozo, Z. (2018), *Despre noi, Reflexii, refracții, reflecții actuale*, Editura Paideia, București.

- Gozo, Z. (2021), *Adultus rex, Psihologie și posologie a semi-conștientului*, Editura Universitară, Universul Academic, București.
- Harari, Y.N. (2017), *Homo Deus, A Brief History of Tomorrow*, Vintage, Penguin Random House, London.
- Harris, M. (2018), *Solitude, In Pursuit of a Singular Life in a Crowded World*, Random House Books, London.
- Hickel, J. (2020), *Less in More, How Degrowth Will Save the World*, Penguin Books, London.
- Horckheimer, M. & Adorno, T.W. (1947). *Dialektik der Aufklärung*. Querido Verlag N.V. Amsterdam
- Kahneman, D. (2012), *Thinking, Fast and Slow*, Penguin Books, London.
- Kiss. C. & Rad, D. (2023), *Critical mass dynamics and nudge theory: implications for change in regards to Digital Well-being*, în *Designing for Digital Wellbeing*, Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Berlin.
- Le Bon, G. (1983), *Psychologie des foules*, Quadrige/Press Universitaires de France, Paris.
- Nørretranders, T. (2009), *Iluzia utilizatorului, Despre limitele conștiinței*, trad. L. Staicu, Editura Publica, București.
- Rad, D., Rad, G., Tulceanu, V. (2023), *Feature engineering for digital well-being psychological data predictive analysis*, în *Designing for Digital Wellbeing*, Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Berlin.
- Thaler, R. H., Sunstein, C. R. (2008), *Nudge, Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*, Yale University Press, US.
- Waters, R. (1975), *Welcome To The Machine*, pe albumul *Wish You Were Here*, Produced by Pink Floyd, EMI Records.
- Watson, P. (2016), *The Age of Nothing, How We Have South to Live Since the Death of God*, Weidenfeld & Nicolson, A W&N Paperback, London.
- The Truman Show* (1998), Director: Peter Weir, Written: Andrew Niccol, Scott Rudin Productions.
- Nineteen Eighty-Four* (1984), Director: Michael Radford, Virgin Films.

Discuții cu privire la incompatibilitățile aplicabile funcționarilor publici pe durata suspendării raporturilor de serviciu

Discussions regarding the Incompatibilities applicable to Civil Servants during the Suspension of Service Relations

Silviu-Gabriel BARBU^{1,2,*}, Cristina Maria FLORESCU³, Alexandru DOMȘA^{2,4}.

¹ Transilvania University of Brașov.

² The prime minister's Control Body

³ Court of Appel, Bucharest

⁴ University of Bucharest

* Correspondence: sg.barbu@unitbv.ro

Rezumat: *Incompatibilitatea și conflictul de interese în cazul ocupării unei funcții sunt adesea confundate în mentalul opiniei publice. Dacă aspectele de etică sunt mai evidente în cazul conflictului de interese, deoarece vizează agentul public atunci când, în virtutea funcției pe care o deține, urmează să ia o decizie sau să participe la luarea unei decizii cu privire la care are un interes personal, în cazul incompatibilităților, acestea pot apărea ca fiind inexistente deoarece vizează strict interdicția ocupării, în anumite situații, a mai multe funcții în același timp. Aplicarea legislației care stabilește regimul juridic al incompatibilităților funcționarilor publici pe durata suspendării raporturilor lor de serviciu este o problemă actuală în practica judiciară. Lucrarea noastră analizează existența și cauzele unei practici judiciare neunitare în acest domeniu, anticipând și posibilele probleme ce se vor naște în temeiul legislației aplicabile în prezent și formulează propuneri de îmbunătățire a acesteia. Acestea ar permite evitarea pe viitor a practicii administrative și judiciare neunitare în privința incompatibilităților funcționarilor al căror raport de serviciu a fost suspendat, dar și adaptarea comportamentului destinatarilor legii în scopul prevenirii oricăror posibile situații de incompatibilitate, ceea ce ar acoperii inclusiv aspecte etice ale acestor situații.*

Cuvinte cheie: *funcționar public, incompatibilitate, suspendare, etică*

Abstract: *Incompatibility and conflict of interest of public servant are often confused in the mind of public opinion. If the ethical aspects are more obvious in first case, because they concern the public servant when, by virtue of the position he holds, he is to take a decision or participate in the taking of a decision regarding which he has a personal*

Citation: Barbu, S.G., Florescu, C.M. & Domșa, A. (2023). Discuții cu privire la incompatibilitățile aplicabile funcționarilor publici pe durata suspendării raporturilor de serviciu. *Etică și Deontologie*. 3(1), 47-60
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.05>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

interest, in the second case, they may appear as non-existent because they strictly aim at prohibiting the occupation, in certain situations, of several functions at the same time. A current issue of the judicial practice is the implementation of the public servants' incompatibilities during the suspension of their employment relationship. Our paper analyzes the existence and the causes of a non-unitary judicial practice, anticipating the possible problems under the current legislation and formulates proposals for its improvement. These would allow to avoid in the future the non-unitary administrative and judicial practice regarding the incompatibilities of public servant whose service report has been suspended, but also to adapt the behavior of the recipients of the law in order to prevent any possible situations of incompatibility, which would also cover ethical aspects of these situations

Keywords: *Public Servant, Incompatibility, Suspension, Ethics.*

1. Introducere

Funcția publică reprezintă ansamblul atribuțiilor și responsabilităților, stabilite în temeiul legii, în scopul exercitării prerogativelor de putere publică de către autoritățile și instituțiile publice. Caracteristica funcției publice constând în exercitarea prerogativelor de putere publică este și aceea care justifică regimul incompatibilităților funcției publice, în scopul protejării funcționarului public și a funcției pe care acesta o exercită, precum și pentru a asigura imparțialitatea în exercitarea prerogativei de putere publică.

Potrivit art. 445 alin. (1) din Codul administrativ (Ordonanță, 2019), funcționarii publici au obligația să respecte întocmai regimul juridic al conflictului de interese și al incompatibilităților, precum și normele de conduită. În aplicarea prevederilor alin. (1), alin. (2) al aceluiași articol arată că funcționarii publici trebuie să exercite un rol activ, având obligația de a evalua situațiile care pot genera o situație de incompatibilitate sau un conflict de interese și de a acționa pentru prevenirea apariției sau soluționarea legală a acestora. Conform art. 445 alin. (3) din Codul administrativ în situația intervenirii unei incompatibilități sau a unui conflict de interese, funcționarii publici au obligația de a acționa conform prevederilor legale pentru încetarea incompatibilității sau a conflictului de interese, în termen legal. Potrivit art. 460 din Codul administrativ, funcționarilor publici li se aplică regimul incompatibilităților în exercitarea funcțiilor publice stabilit prin legislația specială privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice și a funcțiilor publice.

Amintim că incompatibilitățile nu se confundă cu situațiile în care există un conflict de interese. Incompatibilitățile sunt acele situații în care un oficial public ocupă mai multe funcții în același timp, deși acest cumul este interzis de lege. Conflictul de interese reprezintă situația în care se află un agent public atunci când, în virtutea funcției pe care o deține, urmează să ia o decizie sau să participe la luarea

unei decizii cu privire la care are un interes personal. Doctrina subliniază că pentru existența unui conflict de interese persoanele cu funcții publice trebuie să „ia o decizie sau să participe la luarea unei decizii în condiții care îi favorizează un interes personal, în cazul incompatibilităților este vorba de deținerea în mod concomitent a două sau mai multe funcții al căror cumul este prohibit de lege” (Vedinaș, 2020, p. 346). Considerăm că, într-adevăr, o distincție între conflictul de interese și incompatibilități trebuie făcută, întrucât, din perspectiva legiuitorului, incompatibilitățile nu sunt legate de analiza favorizării unui interes personal. Cu toate acestea, este dificil să afirmăm, în mod categoric, că legiuitorul leagă incompatibilitățile în mod invariabil de „deținerea” concomitentă a unor funcții prohibite, iar nu de exercitarea în mod efectiv a acestora.

2. Practica judiciară referitoare la situația funcționarilor publici ale căror raporturi de serviciu au fost suspendate

2.1. Aspecte generale

Potrivit Deciziei nr. 396/2017 a Curții Constituționale, stabilirea în concret a stării de incompatibilitate revine instanței judecătorești, care, cu prilejul soluționării acțiunii formulate împotriva raportului de evaluare întocmit de Agenția Națională de Integritate, analizează particularitățile fiecărei spețe, în lumina dispozițiilor legale cu incidență în materie, astfel încât soluția dispusă să corespundă scopului legii, de asigurare a imparțialității, protejare a interesului social și evitare a conflictului de interese (Curtea Constituțională, 2017). Instanțele de judecată au furnizat interpretări diferite ale noțiunii de incompatibilitate, în raport cu exercitarea efectivă a unei funcții publice.

2.2. Practica judiciară întemeiată pe forma Legii nr. 161/2003, anterioară modificării prin Legea nr. 87/2017

Potrivit art. 94 alin. (1) din Legea nr. 161/2003 (Lege, 2003a), în forma anterioară modificării aduse prin Legea nr. 87/2017: „Calitatea de funcționar public este incompatibilă cu orice altă funcție publică decât cea în care a fost numit, precum și cu funcțiile de demnitate publică” (Lege, 2017). Sub imperiul acestor dispoziții legale, practica judiciară a oscilat în a considera că incompatibilitatea este determinată fie de deținerea unei alte funcții prohibite, fie de exercitarea sa efectivă. Astfel, potrivit Deciziei nr. 4804/2020 pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția de Contencios administrativ și fiscal (ICCJ, 2020b), finalitatea urmărită de legiuitor prin adoptarea Legii nr. 161/2003 constă în asigurarea integrității în exercitarea demnităților și funcțiilor publice, precum și în prevenirea corupției, astfel cum se prevede expres în art. 8 alin. (1) din Legea nr. 176/2010 (Lege,

2010). Obiectivul care circumscrie sfera de incidență a incompatibilităților vizate de Legea nr. 161/2003 îl constituie protejarea integrității persoanei care ocupă o funcție sau demnitate publică de eventualele ingerințe determinate de interese personale ce decurg din desfășurarea în paralel a unor activități private conexe. În egală măsură, în accepțiunea legiuitorului, protejarea integrității se corelează în mod necesar cu evitarea faptelor de corupție ce ar putea fi săvârșite ca urmare a îmbinării exercitării funcției publice cu desfășurarea unor activități economice. Înalta Curte a apreciat că asigurarea integrității și prevenirea faptelor de corupție se realizează doar în situația în care există premise reale de natură a amenința în mod efectiv valorile sociale apărute, respectiv atunci când există o suprapunere a exercitării efective a două funcții vizate de legiuitor, situație în care există posibilitatea generării unor interese personale conflictuale cu exercitarea unei funcții sau demnități publice. De asemenea, instanța a subliniat că o demnitate, o funcție publică sau privată nu sunt caracterizate numai de actul alegerii, numirii, desemnării sau investiției, ci și de ansamblul atribuțiilor, prerogativelor, drepturilor și competențelor prevăzute de lege care intră în conținutul lor, și prin a căror exercitare concomitentă și concurentă în viața socială, de către același subiect, se potențează situațiile de conflict pe care legiuitorul tinde a le evita prin instituirea incompatibilităților.

Înalta Curte de Casație și Justiție a statuat în Decizia nr. 2959/2021 că nu este suficientă simpla deținere simultană a două calități apte din punct de vedere legal să creeze incompatibilitatea, ci este relevant dacă funcțiile respective s-au exercitat în fapt (ICCJ, 2021a). De asemenea, în Decizia nr. 1242/2017, instanța a statuat că *a exercita* presupune, conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, a practica, a îndeplini o profesie etc., iar deținerea unei calități a cărei exercitare a fost suspendată nu poate duce la reținerea stării de incompatibilitate prevăzută de art. 84 alin. (1) (și, în mod similar, reținerea stării de incompatibilitate prevăzute de art. 94) din Legea nr. 161/2003 (Decizie, 2017).

În Decizia nr. 1332/2022, Înalta Curte de Casație și Justiție a reținut că instituția suspendării exercitării funcției publice de execuție de inspector presupune, prin însăși natura sa, că din momentul dispunerii sale, reclamanta nu a mai îndeplinit atribuțiile specifice acesteia, nefiind astfel îndeplinită condiția simultaneității deținerii funcțiilor publice pentru a se putea reține incidența stării de incompatibilitate prevăzută de art. 94 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 161/2003 (ICCJ, 2022). Instanța a reținut că interpretarea dată de recurenta-pârâtă Agenția Națională de Integritate, anume că textul legal, anterior menționat, consacră regula conform căreia indiferent dacă exercită în concret sau nu funcția publică, funcționarul public este incompatibil în cazul în care deține alte funcții sau desfășoară activități remunerate sau neremunerate în cadrul autorităților sau instituțiilor publice, este nelegală, excesivă

și contrazice scopul și efectele reglementării juridice a suspendării raportului de serviciu. Instanța a reținut că suspendarea la cerere a raporturilor de serviciu are ca efect încetarea temporară a calității de funcționar public, respectiv suspendarea temporară a drepturilor și obligațiilor specifice, *inclusiv obligația respectării regimului incompatibilității*. Atât timp cât funcționarul public este suspendat din funcție, nu își poate exercita drepturile și îndeplini obligațiile prevăzute de Capitolul V Drepturi și îndatoriri din Legea nr. 188/1999 privind statutul funcționarilor publici (Lege, 1999), nu se poate considera că deține o funcție publică, prin urmare își pierde temporar statutul de funcționar public. Pe durata suspendării, funcționarul public deține doar dreptul de a reveni în funcția pe care a ocupat-o anterior suspendării, drept născut în temeiul legii, corelativ obligației autorității sau instituției publice de a rezerva postul aferent funcției publice.

Într-o altă Decizie, nr. 415/2022, Înalta Curte de Casație și Justiție a subliniat, referitor la o posibilă situație de incompatibilitate ivită în perioada iunie 2017 - ianuarie 2019, faptul că în cauza respectivă nu s-a probat deținerea și exercitarea efectivă a atribuțiilor specifice funcțiilor publice în discuție, iar suspendarea unui raport de serviciu, deși nu reprezintă o modalitate de încetare a raportului de serviciu, are efect asupra situației de incompatibilitate, în sensul că funcționarul public nu poate exercita în același timp atribuțiile specifice funcțiilor respective (ICCJ, 2022a). Instanța a apreciat că scopul urmărit de legiuitor prin edictarea normei cuprinse în art. 94 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 161/2003, în forma anterioară modificării prin Legea nr. 87/2017, este acela al împiedicării exercitării simultane a atribuțiilor specifice a două sau mai multe funcții în cadrul unor autorități sau instituții publice, respectiv prevenirea apariției unor situații în care exercitarea simultană a două sau mai multe funcții de demnitate publică ar putea influența decizia pe care un oficial o adoptă în exercitarea competențelor sale.

Într-o altă cauză, nr. 3354/2021, prin raportul de evaluare, s-a constatat că, recurenta reclamantă, funcționar public, nu a respectat regimul juridic al incompatibilităților, întrucât în perioada 5.05.2016 - 6.06.2016, pe durata desfășurării campaniei electorale pentru alegerile locale organizate la data de 5.06.2016 pentru funcția de consilier local, nu a avut raportul de serviciu suspendat din funcția publică (ICCJ, 2021b). Înalta Curte de Casație și Justiție a reținut că interpretarea dispozițiilor art. 97 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 161/2003 nu trebuie să se limiteze la cea semantico-gramaticală a conținutului său, ci trebuie să aibă în vedere sensul incompatibilităților și intenția urmărită de către legiuitor prin reglementarea lor. Instanța a reținut că, în fapt, recurenta reclamantă nu a participat la campania electorală și nu s-a manifestat în favoarea sau defavoarea vreunui partid politic, neexistând nicio dovadă în acest sens. În concluzie, Înalta Curte a admis recursul formulat recurenta reclamantă, a casat

sentința recurată, în rejudicare a admis acțiunea reclamantei și a anulat raportul de evaluare întocmit de Agenția Națională pentru Integritate.

În decizia nr. 3664/2021, analizând legislația specifică personalului diplomatic și consular anterioară anului 2017, Înalta Curte a reținut, dimpotrivă, că, în ceea ce privește critica recurentei referitoare la lipsa incompatibilității sale, începând cu data de 22.02.2010, când contractual individual de muncă încheiat cu Ministerul Afacerilor Externe a fost suspendat, în temeiul art. 66 din Legea nr. 269/2003 și art. 50 lit. e) din Codul muncii, pe perioada numirii în funcția de subsecretar de stat la Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, singura condiție impusă de legiuitor pentru reținerea stării de incompatibilitate este *deținerea* simultană a funcțiilor/calităților declarate de lege ca fiind incompatibile, exercitarea lor efectivă neavând relevanță (ICCJ, 2021c). Potrivit dispozițiilor art. 66 din Legea nr. 269/2003, membrilor Corpului diplomatic și consular al României numiți în funcții de demnitate publică li se suspendă raporturile de muncă pe perioada mandatului, iar la încetarea funcției de demnitate publică și la revenirea în Ministerul Afacerilor Externe li se recunoaște vechimea în activitatea diplomatică sau consulară (Lege, 2003a).

Coroborând dispozițiile normei legale anterior evocată cu prevederile art. 49 și 96 din Legea nr. 188/1999 și efectuând examenul interpretării sistematice a acestora, Înalta Curte a subliniat că suspendarea raporturilor de serviciu sau de muncă nu echivalează cu pierderea sau încetarea calității de funcționar public și de titular al funcției publice, în speță membru al Corpului diplomatic și consular și că, prin suspendarea contractului de muncă în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, la data de 22.02.2010, reclamanta nu și-a pierdut calitatea de membru al Corpului diplomatic și consular, exercitarea funcției deținute fiind doar întreruptă. Instanța a subliniat că suspendarea raportului de muncă reprezintă o suspendare a principalelor sale efecte, adică prestarea muncii și plata salariului, manifestându-se printr-o încetare temporară a îndeplinirii atribuțiilor specifice fișei postului, în timp ce celelalte drepturi și obligații continuă să se aplice. Înalta Curte a reținut că pe durata suspendării, raportul de serviciu sau de muncă al funcționarului public nu poate fi modificat și nici nu poate înceta, motiv pentru care respectarea regimului juridic al incompatibilităților specific funcției din care a intervenit suspendarea este în continuare o obligație activă care produce efecte juridice specifice în cazul nerespectării. Înalta Curte a subliniat în decizia respectivă că starea de incompatibilitate nu este condiționată de exercitarea efectivă a funcției publice, dispozițiile legale incidente prevăzând într-o manieră clară, lipsită de echivoc, faptul că deținerea cumulativă a unor funcții atrage incompatibilitatea persoanei în cauză.

În perioada de aplicare a Legii nr. 161/2003, anterior modificării prin Legea nr. 87/2017, au existat și cazuri în care reclamantii, aflați în situații de posibilă

incompatibilitate au invocat, prin analogie, dispozițiile art. 94 alin. (2) lit. b) din Legea nr. 161/2003. Amintim că art. 94 alin. (2) lit. b) din lege prevede că „funcționarii publici nu pot deține alte funcții și nu pot desfășura alte activități, remunerate sau neremunerate, în cadrul cabinetului demnitarului, cu excepția cazului în care funcționarul public este suspendat din funcția publică, în condițiile legii, pe durata numirii sale (...)”. Reclamanții au considerat că aceste dispoziții pot genera o interpretare extensivă a Legii nr. 161/2003 în sensul că și în alte cazuri decât cel expres exceptat, o situație de incompatibilitate nu poate fi reținută în cazul în care raportul de funcție publică este suspendat. Înalta Curte a respins, în decizia nr. 3093/2020, această apărare, reținând că „reclamantul nu s-a aflat în situația reglementată de prevederile legale sus menționate, întrucât această situație are în vedere, exclusiv, desfășurarea de către funcționarul public, suspendat din funcția publică conform legii, a unei activități remunerate sau neremunerate în cadrul cabinetului unui demnitar. Or, reclamantul, în perioada în care era suspendat din funcția publică, nu și-a desfășurat activitatea la cabinetul unui demnitar, ci a exercitat profesia de avocat” (ICCJ, 2020a).

Într-o altă Decizie, nr. 2905/2020, Înalta Curte a subliniat că în cazul suspendării raportului de serviciu al funcționarului public, respectarea regimului juridic al incompatibilităților specifice funcției publice este în continuare o obligație activă care produce efecte juridice specifice în cazul nerespectării și că incompatibilitatea se analizează în raport de deținerea, iar nu de exercitarea efectivă a funcției publice, iar suspendarea din funcție presupune păstrarea/deținerea funcției publice (ICCJ, 2020).

2.3. Probleme cu care se poate confrunta în prezent practica judiciară

Deși nu am identificat existența unei practici judiciare întemeiate pe forma Legii nr. 161/2003, ulterioară modificării prin Legea nr. 87/2017, putem însă sublinia că Înalta Curte de Casație și Justiție a reținut, în deciziile nr. 2959/2021 și nr. 415/2022, în litigii în care posibila situație de incompatibilitate se întemeia pe forma anterioară a Legii nr. 161/2003, că tocmai modificarea respectivă denotă că voința legiuitorului a fost aceea de a clarifica situația de incompatibilitate, statuând că aceasta poate fi reținută doar în cazul *exercitării în mod efectiv și concomitent* a două funcții publice, iar nu doar a deținerii lor. Această concluzie ar putea lesne caracteriza raporturile litigioase în care este vorba despre exercitarea concomitentă a funcțiilor incompatibile. Însă, practica judiciară nu a exprimat până în prezent o opinie unitară cu privire la problema dacă funcția publică de referință, în raport cu care se identifică funcția sau activitatea concomitentă prohibită, trebuie, la rândul său, să fie exercitată efectiv sau dacă incompatibilitatea are ca premisă doar calitatea de funcționar public.

Analizând, de pildă, ca element de comparație profesia de magistrat, considerând că aceasta poate fi caracterizată printr-un regim al incompatibilităților apropiat de acela al funcționarilor publici, observăm că în Decizia nr. 503/2007, Înalta Curte de Casație și Justiție a statuat, de pildă, că incompatibilitatea vizează numai exercitarea concomitentă a funcțiilor respective (în speță, de judecător și de avocat) (ICCJ, 2007).

De asemenea, Înalta Curte de Casație și Justiție a evidențiat, în decizia nr. 3979/2017, că magistratului nu i se plătesc drepturile salariale în perioada suspendării, că această perioadă nu constituie vechime în magistratură și că nu îi sunt aplicabile interdicțiile și incompatibilitățile prevăzute de statutul magistraților (Decizie, 2017a). În Decizia nr. 968/2021, instanța a subliniat, bazându-se pe o legislație specifică profesiei de avocat, mult mai precisă decât Legea nr. 161/2003, că Legea nr. 51/1995 nu prevede incompatibilitatea cu o altă „funcție”, ci cu o „activitate salarizată” (ICCJ, 2021). Având în vedere inclusiv jurisprudența Curții Constituționale, prin prisma Deciziei nr. 297/2014 (Curtea Constituțională, 2014), rezultă că, în cazul avocaturii, starea de incompatibilitate nu intervine prin simplul fapt al ocupării simultane a două funcții, ci, relevantă este exercitarea simultană și efectivă a acelor funcții/atribuții.

Într-o altă cauză, soluționată prin Decizia nr. 1926/2012, care se întemeia pe statutul magistraților (Legea nr. 303/2004), act normativ care, similar Legii nr. 161/2003 nu reglementează explicit situația incompatibilității în cazul magistraților suspendați din funcție, Înalta Curte de Casație și Justiție a statuat că ocuparea de către recurentă a unui post de consilier juridic în cadrul Serviciului Juridic al Comisiei Europene atrage incompatibilitatea în exercitarea funcției de judecător, incompatibilitate care subzistă și în cazul în care recurenta s-ar afla în concediu fără plată în interes personal (ICCJ, 2012). Susținerile recurente privind ignorarea obiectului cererii sale, cât și a distincțiilor între noțiunile de „funcție” și de „calitate” de judecător sau procuror, nu au fost primite de instanță, aceasta motivând că legea nu face o astfel de distincție, iar incompatibilitatea subzistă prin raportare la funcție, iar nu la exercitarea acesteia. Observăm, așadar, că inclusiv în privința aplicabilității incompatibilităților prevăzute de statutul magistraților, în cazul magistraților suspendați din funcție, nu există o practică judiciară care să releve o concluzie unitară cu privire la menținerea situației de incompatibilitate. Cu toate acestea, în privința incompatibilității magistraților suspendați din funcție cu activitatea în domeniul avocaturii, normele specifice profesiei de avocat sunt mult mai clare, necondiționând incompatibilitatea avocatului de simpla deținere a calității de magistrat.

La nivelul unei analize de ansamblu a profesiilor și funcțiilor pentru care legiuitorul a reglementat un regim al incompatibilităților, nu putem identifica o optică unitară și clară a legiuitorului cu privire la situația persoanelor suspendate din funcție

sau profesie. Independent de modalitatea de numire în funcție sau profesie, distinct de elementele de specificitate care, în mod firesc, caracterizează orice activitate profesională, situația incompatibilităților în cazul raporturilor de serviciu sau de muncă suspendate ar trebui să își găsească o reglementare unitară, întrucât problema este una de principiu.

3. Neclaritatea legislației actuale în ce privește condiționarea incompatibilității de calitatea de funcționar public sau de exercitarea efectivă a funcției publice

Experiența dobândită în materia litigiilor de contencios administrativ ne determină să afirmăm că o practică judiciară unitară poate fi asigurată dacă ea pornește de la o reglementare clară, cu respectarea exigențelor ierarhiei normelor juridice (Barbu, Muraru, Bărbățeanu, 2021, p. 2). Așa cum sublinia Curtea Constituțională în Decizia nr. 455/2022, claritatea legii este o condiție calitativă a oricărui act normativ. Un act normativ trebuie să se caracterizeze prin previzibilitate, ceea ce presupune că el trebuie să fie suficient de clar și precis pentru a putea fi aplicat (Curtea Constituțională, 2022). Formularea cu o precizie suficientă a actului normativ permite persoanelor interesate să prevadă într-o măsură rezonabilă, în circumstanțele speței, consecințele care pot rezulta dintr-un act determinat. Mai precis, un regim juridic clar al incompatibilităților determină destinatarii normei să își adapteze comportamentul exigențelor legiuitorului și asigură, astfel, o protecție reală a funcției publice.

Art. 94 alin. (1) din Legea nr. 161/2003 a fost criticat pentru neconstituționalitate. Curtea Constituțională a constatat că dispozițiile menționate nu contravin art. 1 alin. (5) din Constituție. Instanța de contencios constituțional a reținut, în Decizia nr. 455/2022, că, potrivit normei criticate, calitatea de funcționar public este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții publice sau calități decât cea în care a fost numit, precum și cu funcțiile de demnitate publică. Instanța de contencios constituțional a constatat că textul este formulat cu o precizie suficientă, care permite persoanelor interesate - care pot apela, la nevoie, la sfatul unui specialist să prevadă într-o măsură rezonabilă, în circumstanțele speței, consecințele care pot rezulta dintr-un act determinat.

Considerăm că textul legal analizat poate fi îmbunătățit, în scopul asigurării interpretării și aplicării sale în mod previzibil de către Agenția Națională de Integritate și de către instanțele de judecată și, implicit, de către funcționarii publici vizați - primii destinatari ai normei.

Semnalăm că art. 94 din Legea nr. 161/2003 conține o exprimare ambiguă în privința regimului incompatibilităților, în sensul că în unele situații leagă

incompatibilitățile de noțiunea de exercitare a funcției, iar în altele stabilește incompatibilități exclusiv prin prisma deținerii unei funcții sau calități. La alin. (1) al art. 94 legiuitorul leagă incompatibilitățile de „calitatea de funcționar public”, arătând că aceasta este incompatibilă cu „exercitarea oricărei alte funcții publice sau calități decât cea în care a fost numit, precum și cu funcțiile de demnitate publică”.

Art. 94 alin. (1) este o normă generală în cadrul regimului incompatibilităților funcționarilor publici. În considerarea acestei calități a normei, s-ar impune o mai mare precizie a acestui text legal. Observăm că legiuitorul leagă incompatibilitatea de „calitatea” de funcționar public, ceea ce poate semnifica faptul că deținerea funcției publice, independent de exercitarea acesteia ar fi suficientă pentru constatarea incompatibilității. Pe de altă parte, același text normativ prevede incompatibilitatea funcției publice prin raportare la exercitarea, iar la nu simpla deținere, a „oricărei alte funcții publice sau calități decât cea în care a fost numit, precum și cu funcțiile de demnitate publică”. Prin urmare, legiuitorul folosește condiții distincte pentru funcțiile aflate în comparație: pentru funcționarul public consideră că această „calitate” îi poate atrage incompatibilitatea, în timp ce funcția sau calitatea de comparație trebuie „exercitată” efectiv.

Alin. (2) al art. 94 din lege prevede că funcționarii publici nu pot deține alte funcții și nu pot desfășura alte activități, remunerate sau neremunerate, funcții și activități pe care legiuitorul le enumeră. Acest text legal ar sugera că legiuitorul are în vedere atât „deținerea” unei funcții dintre cele enunțate, cât și „desfășurarea” unor activități incompatibile, nefiind clar dacă, prin această din urmă noțiune, legiuitorul are în vedere o acțiune în progres sau o simplă deținere a unei calități susceptibile să confere posibilitatea de a desfășura o activitate incompatibilă, chiar dacă *de facto* respectiva activitate nu este în derulare.

Pe de altă parte, regimul general aplicabil suspendării raporturilor de serviciu ale funcționarilor publici, reglementat în principal la art. 512-515 din Codul administrativ, nu conține prevederi exprese referitoare la menținerea situațiilor de incompatibilitate pe durata suspendării raporturilor de serviciu.

4. Concluzii și propuneri

Analiza legislației și practicii judiciare relevă lipsa unei optici unitare a legiuitorului cu privire la situația incompatibilităților în cazul suspendării exercitării unei funcții sau profesii, în general, precum și al reglementării incompatibilităților funcționarilor publici, în particular. Fără a nega specificitatea regimului juridic al fiecărei profesii sau funcții, considerăm că, problema regimului juridic al incompatibilității în cazul în care persoana vizată este suspendată din funcție sau profesie ar trebui să-și găsească o soluție unitară, întrucât, indiferent dacă vorbim de

un raport de serviciu sau chiar de muncă pentru profesiile și funcțiile supuse unui regim de incompatibilități, suspendarea respectivului raport ar trebui să producă aceleași consecințe în privința incompatibilităților, fiind o problemă cu caracter de principiu. În particular, în cazul funcționarilor publici, s-ar impune ca legiuitorul să clarifice dacă incompatibilitățile vizează exercitarea funcției publice în raport cu exercitarea altor funcții sau activități incompatibile sau doar calitatea de funcționar public. O astfel de clarificare ar permite evitarea pe viitor a practicii administrative și judiciare neunitare în privința incompatibilităților funcționarilor al căror raport de serviciu a fost suspendat, dar și adaptarea comportamentului destinatarilor legii în scopul prevenirii oricăror posibile situații de incompatibilitate.

Pe de altă parte, trebuie observat că regimul incompatibilităților în cazul suspendării raportului de serviciu ar ține mai degrabă de materia efectelor suspendării decât a incompatibilităților, astfel că nu ar fi exclus ca reglementarea în cauză să fie mai potrivit a se regăsi chiar în cuprinsul Codului administrativ. Ar reveni legiuitorului să opteze dacă s-ar impune sau nu anumite distincții în raport cu tipurile de suspendare a raportului de serviciu sau dacă, dimpotrivă, sub aspectul incompatibilităților, nu ar prezenta relevanță dacă raportul de serviciu a fost suspendat de drept, la inițiativa funcționarului public sau prin acordul părților, ținând seama de faptul că în primele două cazuri instituția sau autoritatea publică constată intervenirea situației de suspendare, în timp ce în ultima situație, instituția sau autoritatea publică aprobă suspendarea. În orice caz, o reglementare integrată a incompatibilităților, precum și a statutului funcționarului public s-ar impune, pentru o transparentizare a opticii legiuitorului în această materie și, desigur, pentru a asigura previzibilitatea aplicării normelor în acest domeniu.

De asemenea, soluția legiuitorului trebuie să evite încălcarea unor drepturi fundamentale. Reglementarea oricărei stări de incompatibilitate pentru un funcționar public suspendat (care, *a priori*, beneficiază de toate drepturile și libertățile consacrate de Constituție) în privința exercitării unor categorii de activități pe durata suspendării, fiindu-i permise altele într-o apreciere neuniformă, poate crea un raționament discriminator, cu încălcarea art. 16 alin. (1) din Constituție și, totodată, poate conduce la nesocotirea exigențelor art. 53 din Constituție privind „restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți”.

O stare de incompatibilitate descrisă de lege pe marginea exercitării unei/unor profesii, a dreptului la muncă în general, cu atât mai mult cât aceasta se desprinde prin interpretare și nudoar din exprimarea precisă a textului legal criticat, poate genera o evidentă confruntare cu prevederile art. 53 din Constituție care consfințește limitele înăuntrul cărora Constituția permite restrângerea exercițiului dreptului la muncă (și dreptul la trai decent, corelativ acestuia în sensul obținerii veniturilor

necesare pentru traiul decent). Incompatibilitatea se poate justifica acolo unde două funcții considerate *de plano* incompatibile sunt totuși exercitate în paralel de către o persoană, interpretare consacrată larg de jurisprudența instanțelor de judecată. Suspendarea din funcție, indiferent de motive, determină pentru persoana vizată necesitatea de a identifica soluții alternative pentru asigurarea nivelului de trai decent, pentru a-și valorifica dreptul constituțional la muncă și asigurări sociale.

Suspendarea ca decizie luată unilateral de funcționarul public sau prin acord cu angajatorul nu poate fi calificată diferit de legiuitor în corelare cu ceea ce optează să facă mai departe funcționarul al cărui raport de serviciu a fost suspendat, anume să lucreze în sectorul privat (legea nu sancționează această opțiune) sau să lucreze ca angajat contractual în sectorul public (legiuitorul sancționează această ipoteză), concluzia ce se desprinde putând ilustra o disproporție între cele două ipoteze normative.

De lege ferenda s-ar impune și o adaptare mai fermă a concepției legiuitorului la realitățile sociale, întrucât societatea de astăzi este mult mai dinamică inclusiv sub aspectul pieței muncii, mecanismul de tranzit al persoanelor de la o profesie sau funcție la alta trebuind să protejeze atât interesele persoanei în cauză, cât și pe acelea ale profesiei sau funcției, să fie mai flexibil și orientat spre protejarea unor obiective concrete. În acest context, subliniem că legiuitorul ar putea să aibă o concepție mai flexibilă de pildă în cazul în care un funcționar public, pentru motive personale, indiferent care sunt acestea, alege să se suspende din funcție și să își exercite în limitele legii dreptul la muncă [art. 41 alin. (1) din Constituție] și dreptul la un trai decent (art. 47 din Constituție), optând să se angajeze în altă funcție salarizată de la bugetul de stat, supusă regimului juridic al Codului muncii, în final urmând să exercite această a doua funcție. Trebuie observat faptul că acolo unde Constituția limitează orizontul profesional al unor categorii și funcții, există prevederi exprese: art. 40 alin. (3) privind interdicțiile politice pentru anumite categorii profesionale, art. 58 alin. (2), art. 71, art. 84, art. 105, art. 125, art. 132, art. 144 din Legeafundamentală. Așadar, orice restrângere a unui drept fundamental, anume dreptul la muncă și dreptul la un trai decent în ipoteza în discuție, interpretate în logica art. 26 alin. (2) din Constituție, trebuie să răspundă cu rigurozitate criteriilor limitative enumerate de art. 53 din Constituție.

Referințe:

- Barbu, S.G., Muraru, A., Bărbățeanu, V. (2021). *Elemente de contencios constituțional*. București: C.H. Beck
- Curtea Constituțională. (2014). *Decizia nr. 297 din 22 mai 2014 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 25 alin. (2) din Legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat*. M.Of. nr. 521 din 14 iulie 2014.

- Curtea Constituțională. (2017). *Decizia nr. 396 din 13 iunie 2017 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 94 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției și ale art. 25 alin. (2) și (4) din Legea nr. 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea și completarea Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum și pentru modificarea și completarea altor acte normative*. M.Of. nr. 821 din 18 octombrie 2017.
- Curtea Constituțională. (2022). *Decizia nr. 455 din 25 octombrie 2022 referitoare la excepția de neconstituționalitate a sintagmei „sau calități decât cea în care a fost numit” din cuprinsul art. 94 alin. (1) din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, a dispozițiilor art. 16 alin. (2) din Legea nr. 160/1998 pentru organizarea și exercitarea profesiei de medic veterinar, precum și ale articolului unic pct.1 din Legea 155/2018 pentru aprobarea OUG nr. 70/2017 privind modificarea și completarea Legii nr. 160/1998 pentru organizarea și exercitarea profesiei de medic veterinar*. M.Of. nr. 50 din 18 ianuarie 2023.
- ICCJ. (2007). *Decizia nr. 503/2007, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=38033#highlight=##>
- ICCJ. (2012). *Decizia nr. 1926/2012, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=97835#highlight=##>
- ICCJ. (2017). *Decizia nr. 1242/2017, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=138659#highlight=##>
- ICCJ. (2017a). *Decizia nr. 3979/2017, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=145038#highlight=##>
- ICCJ. (2020). *Decizia nr. 2905/2020, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=173953#highlight=##>
- ICCJ. (2020a). *Decizia nr. 3093/2020, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=174004#highlight=##>
- ICCJ. (2020b). *Decizia nr. 4804/2020, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=179904#highlight=##>
- ICCJ. (2021). *Decizia nr. 968/2021, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=197523#highlight=##>
- ICCJ. (2021a). *Decizia nr. 2959/2021, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=183691#highlight=##>
- ICCJ. (2021b). *Decizia nr. 3354/2021, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=192807#highlight=##>

- ICCJ. (2021c). *Decizia nr. 3664/2021, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=188989#highlight=##>
- ICCJ. (2022a). *Decizia nr. 415/2022, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=196883#highlight=##>
- ICCJ. (2022). *Decizia nr. 1332/2022, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal*. <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=195687#highlight=##>
- Lege. (1999). *Legea nr. 188 din 8 decembrie 1999 (republicată) privind Statutul funcționarilor publici*. M.Of. nr. 365 din 29 mai 2007.
- Lege. (2003). *Legea nr. 269 din 17 iunie 2003 privind Statutul Corpului diplomatic și consular al României*. M.Of. nr. 441 din 23 iunie 2003.
- Lege. (2003a). *Legea nr. 161 din 19 aprilie 2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției*. M.Of. nr. 279 din 21 aprilie 2003.
- Lege. (2010). *Legea nr. 176 din 1 septembrie 2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea și completarea Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum și pentru modificarea și completarea altor acte normative*. M.Of. nr. 621 din 2 septembrie 2010.
- Lege. (2017). *Legea nr. 87 din 28 aprilie 2017 pentru modificarea Legii nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției*. M.Of. nr. 313 din 2 mai 2017.
- Ordonanță. (2019). *Ordonanță de Urgență nr. 57 din 3 iulie 2019 privind Codul administrativ*. M.Of. nr. 555 din 5 iulie 2019.
- Vedinaș, V. (2020). *Codul administrativ adnotat*. București: Editura Universul Juridic

Respectarea eticii în pandemie

Compliance with Ethics in Pandemics

Cătălina-Georgeta DINU^{1, 2, *}, Marius Alexandru MOGA^{1,3}

¹ Transilvania University of Braşov, Romania.

² People's Advocate Institution – Office of the Ombudsman

³ Obstetrics and Gynecology Clinical Hospital, Braşov

* Correspondence: catalina.matei@unitbv.ro

Rezumat: Pandemia COVID-19 a implicat, atât pentru societate, cât şi pentru autorităţile reprezentative ale statelor, un efort imens şi susţinut pentru identificarea justului echilibru în raportul dintre protecţia interesului general al luării măsurilor necesare de sănătate publică şi respectul pentru drepturile şi libertăţile individuale. Deseori însă, acest echilibru fragil a fost depăşit de măsurile decise şi aplicate la nivelul diverselor entităţi publice sau private. În studiul de faţă dorim să prezentăm situaţia emiterii în domeniul medical românesc, a unor certificate pentru pacienţii care au trecut prin infecţia cu SARS-CoV-2 şi aspectele de etică pe care aceasta le ridică. De asemenea, articolul analizează ce impact au avut, din perspectiva eticii, măsurile care au reglementat posibilitatea efectuării voluntariatului de către studenţii facultăţilor de Medicină, în timpul stării de urgenţă şi/sau de alertă instaurate în contextul pandemiei COVID-19.

Cuvinte cheie: efecte juridice, etică, pandemie, COVID-19, certificat, voluntariat

Abstract: The COVID-19 pandemics involved, both for the society and for the representative authorities of the states, a huge and sustained effort to identify the right balance in the relationship between the protection of the general interest of taking the necessary public health measure, on the one hand, and the respect for individual rights and freedoms, on another hand. Often, however, this fragile balance was overcome by the measures that had been decided and applied at the level of various public or private entities. In the present study, we want to highlight the situation of issuing some certificates in the Romanian medical field for patients who have been infected with SARS-CoV-2 and the ethical aspects that it is raising. The article also analyses the impact, from an ethical perspective, of the measures that regulated the possibility of volunteering by students of the faculties of Medicine, during the state of emergency and/or alert established in the context of the COVID-19 pandemic.

Key words: Juridical Effects, Ethics, Pandemics, COVID-19, Certificate, Volunteer.

Citation: Dinu, C.G. & Moga, M.A. (2023). Respectarea eticii în pandemie. *Etică şi Deontologie*. 3(1), 61-67
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.06>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Prezentare generală

Pandemia COVID-19 a reprezentat o provocare etică majoră (Organizația Mondială a Sănătății, 2021a) care s-a desfășurat pe mai multe planuri (Bolborici, 2021), inclusiv sub aspectul exercitării dreptului la muncă al angajaților sau a limitelor desfășurării activității de voluntariat a studenților de la facultățile de medicină – situații asupra cărora ne vom apleca în cele ce urmează.

Sistemul medical privat a avut o tentativă de a emite, în premieră, prin intermediul Imprimeriei Naționale, un certificat pentru pacienții care au fost depistați pozitivi la infecția COVID-19, la sfârșitul anului 2020. Această măsură a fost propusă în scopul evitării răspândirii în masă a virusului Sars-Cov-2, urmând ca certificatul eliberat să ateste faptul că pacienții care s-au vindecat au anticorpi care îi protejează pentru o perioadă de timp în a mai fi expuși acestei infecții.

Un alt aspect care pune în discuție etica în contextul pandemiei COVID-19 se referă la faptul că, prin intrarea în vigoare în data de 19 noiembrie 2020 a Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 197/2020 a fost reglementat, printre alte măsuri din domeniul asistenței medicale pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, voluntariatul în sprijinul unităților sanitare și al serviciilor de urgență prespitalicească de către studenții facultăților de medicină generală din anii 4, 5 și 6, precum și de către studenții din anii 3 și 4 ai facultăților de asistenți medicali, pe durata stării de alertă declarate în condițiile legii și pentru o perioadă de 30 de zile de la data încetării stării de alertă (Ordonanță, 2020).

2. Aspecte etice privind emiterea certificatelor pentru pacienții care au fost depistați pozitivi la infecția COVID-19

Măsura emiterii unui certificat cu timbru securizat eliberat de către Imprimeria Națională, pentru pacienții care au fost depistați cu COVID-19 a fost propusă de unul dintre lanțurile medicale private, în scopul evitării răspândirii în masă a virusului Sars-Cov-2, urmând ca certificatul eliberat să ateste faptul că pacienții care s-au vindecat au anticorpi care îi protejează pentru o perioadă de timp în a mai fi expuși acestei infecții. De asemenea, scopul invocat a fost cel al integrării mai ușoare a acestei categorii de persoane la locul de muncă sau în comunitate (Dincă, 2020). Această măsură a fost comunicată public în anul 2020, fiind motivată de faptul că, deja în alte state condiționează intrarea pe teritoriul acestora a unor astfel de probe realizate în ultimele 6 luni, dar nu mai noi de 30 de zile.

Instituția Avocatul Poporului a reacționat la această știre și a declanșat o sesizare din oficiu, ocazie cu care a înaintat o adresă scrisă către Imprimeria Națională, în data de 22 decembrie 2020 (Instituția Avocatul Poporului, 2020a), cât și către Ministerul Sănătății, în aceeași dată (Instituția Avocatul Poporului, 2020b), specificând faptul că „odată cu emiterea unor astfel de certificate care să ateste existența anticorpilor, se pot naște premisele unor situații discriminatorii și lipsite de etică între mai multe categorii de persoane, fără existența unor dovezi științifice irefutabile – aspecte care pot conduce la restrângeri ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”.

De asemenea, instituția Avocatul Poporului a argumentat faptul că, „având în vedere interesul public pe care îl implică efectele juridice pe care emiterea și comercializarea unor astfel de certificate le-ar produce, este imperativă existența unor reglementări legale adoptate la nivel național de către autoritățile competente ale statului, care să se aplice unitar în acest domeniu”.

Un argument în demersul întreprins, în afara aspectelor de etică, a fost și faptul că, la acel moment, potrivit informațiilor oficiale comunicate de către Organizația Mondială a Sănătății, „nu există dovezi că persoanele care s-au recuperat din COVID-19 și au anticorpi sunt protejați de o a doua infecție” (Organizația Mondială a Sănătății, 2021b).

Într-adevăr, în data de 1 iulie 2021, certificatul digital UE privind COVID a devenit activ, fiind inițial valabil pentru 1 an, iar ulterior valabilitatea acestuia a fost prelungită până la data de 30 iunie 2023, ca urmare a acordului Consiliului Uniunii Europene și a Parlamentului European (Regulament, 2022) care au convenit asupra prelungirii Regulamentului de instituire a certificatului digital al UE privind COVID, adoptat în iunie 2021 (Regulament, 2021). Scopul reglementării acestui certificat a fost acela de a înlesni sau de a permite efectuarea călătoriilor în spațiul Uniunii Europene, constituind dovada vaccinării, a obținerii unui rezultat negativ la testul de depistare a COVID-19 sau al vindecării de boala COVID-19.

Cu toate acestea, aspecte de etică pot fi ridicate, având în vedere că reglementarea certificatului european COVID-19 are o aplicabilitate limitată la exercitarea dreptului la circulație, iar aplicabilitatea sa a intervenit ulterior creării unui cadru legal adecvat și adoptat la nivelul Uniunii Europene. Pe de altă parte, certificatul COVID-19 care se dorea emis de către o entitate privată din sistemul medical românesc nu avea definite efectele juridice, era astfel un act care nu avea un caracter juridic, neputând fi folosit în încadrarea în muncă de exemplu, întrucât condiționarea angajării sau rămânării la locul de muncă de existența unui certificat nominal COVID-19, de orice fel, ar fi reprezentat o discriminare. Mai mult, o asemenea măsură este contrară drepturilor și libertăților constituționale, mai ales principiului

egalității în drepturi și dreptului la muncă și protecția muncii, prevăzute de art. 16, respectiv de art.41 din Constituția României, republicată (Constituție, 1991).

În acest sens, Raportul special al instituției Avocatul Poporului privind respectarea dreptului la muncă și protecția socială a muncii (Instituția Avocatul Poporului, 2022), menționează faptul că accesul la locul de muncă a persoanei încadrate nu poate fi condiționat de vaccinarea împotriva SARS-CoV-2, astfel că „niciun angajat nu poate fi condiționat de către angajator să se vaccineze împotriva COVID-19, vaccinarea este un act medical preventiv bazat pe consimțământul persoanei, iar impunerea vaccinării împotriva COVID-19 de către angajator o apreciem în afara cadrului legal”.

3. Aspecte etice privind voluntariatul în starea de alertă instituită în timpul pandemiei COVID-19

Un alt aspect care pune în discuție etica în contextul pandemiei COVID-19 se referă la faptul că, prin intrarea în vigoare în data de 19 noiembrie 2020 a Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 197/2020 a fost reglementat, printre alte măsuri din domeniul asistenței medicale pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, voluntariatul în sprijinul unităților sanitare și al serviciilor de urgență prespitalicească de către studenții facultăților de medicină generală din anii 4, 5 și 6, precum și de către studenții din anii 3 și 4 ai facultăților de asistenți medicali, pe durata stării de alertă declarate în condițiile legii și pentru o perioadă de 30 de zile de la data încetării stării de alertă.

Voluntariatul în sprijinul unităților beneficiare constă în desfășurarea activităților de îngrijiri generale de sănătate și a altor activități de îngrijire, monitorizare și asistare a pacienților, în coordonarea personalului medical din cadrul unităților beneficiare.

Una din problemele ridicate de studenți vizați de actul normativ anterior menționat viza posibilitatea *de a renunța* la contractul de voluntariat pe care l-ar încheia pe parcursul stării de alertă.

Potrivit art. 6 din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 197/2020, voluntariatul se desfășoară în baza contractului de voluntariat încheiat între studentul voluntar și inspectoratul pentru situații de urgență județean/București-Ilfov pe raza căruia se află unitatea beneficiară și a fișei de voluntariat emise de unitatea beneficiarului (Ordonanță, 2020). Același articol menționează la alin. (2) următoarele: „în măsura în care prezenta ordonanță de urgență nu prevede altfel, activităților de voluntariat prevăzute la art. 4 le sunt aplicabile dispozițiile Legii nr. 78/2014 privind reglementarea activității de voluntariat în România, cu modificările ulterioare”.

De asemenea, articolul 7 precizează elementele pe care trebuie să le cuprindă un astfel de contract, și anume: a) datele de identificare ale părților contractante; b) datele de identificare ale unității beneficiare, stabilită prin ordinul de repartizare emis de comandantul acțiunii; c) descrierea generică a activităților pe care urmează să le presteze voluntarul în coordonarea personalului medical din cadrul unității beneficiare; durata contractului, care nu poate fi mai mică de două luni, cu excepția situației prevăzute la alin. (2), și anume aceea potrivit căreia contractele de voluntariat încetează de drept la 30 de zile de la data încetării stării de alertă; e) drepturile și obligațiile părților; f) condițiile de *reziliere* a contractului.

Ordonanța de Urgență nr. 197/2020 nu prevedea nimic însă referitor la posibilitatea denunțării unilaterale a contractului de voluntariat. Pe de altă parte, Legea nr. 78/2014 prevede, prin art. 21, faptul că denunțarea unilaterală a contractului de voluntariat are loc la inițiativa oricăreia dintre părți, care se comunică și se motivează în scris. Condițiile denunțării se stabilesc prin contractul de voluntariat, termenul de preaviz fiind de 15 zile (Lege, 2014).

Cu toate că Ordonanța de Urgență nr. 197/2020 face trimitere la Legea nr. 78/2014, aceasta din urmă se aplică doar în situația în care ordonanța în cauză nu menționează altfel, ori, așa cum am precizat, în contractul de voluntariat reglementat de ordonanță, era menționat faptul că acesta va avea o durată de 2 luni. Deși unul dintre elementele cuprinse în contract se referă la reziliere, menționăm că rezilierea contractului reprezintă o altă modalitate de încetare a acestuia, distinctă de cea a denunțării unilaterale.

Având în vedere caracterul special al reglementărilor Ordonanței de Urgență nr. 197/2020, care derogă de la cele ale cadrului legal general în materie, și anume, Legea nr. 78/2014, exista riscul unei interpretări potrivit căreia studentul voluntar nu are posibilitatea denunțării unilaterale a contractului de voluntariat. Riscul lipsei unei astfel de clauze contractuale din contractul de voluntariat, poate reprezenta o restrângere a drepturilor studenților voluntari implicați în lupta anti-COVID-19 față de celelalte categorii de voluntari, dar și o lipsă de informare a acestora referitoare la drepturile care le sunt în mod concret recunoscute.

Bănuim că, de altfel, legiuitorul a făcut o confuzie între situațiile diferite de încetare a contractului – rezilierea și denunțarea unilaterală. Ori, această din urmă cauză de încetare a contractului nu poate fi asimilată rezilierii, de vreme ce rezilierea intervine pentru neexecutarea culpabilă a obligației contractuale de către una dintre părțile contractante.

Având în vedere faptul că, potrivit art. 4 lit. a) din Legea nr. 78/2014, participarea ca voluntar este o activitate de interes public, neremunerată și bazată pe o decizie liber consimțită a voluntarului, prin coroborarea prevederilor Ordonanței de Urgență nr. 197/2020 referitoare la faptul că prin contractul de voluntariat sunt

cuprinse condițiile de încetare a contractului, respectiv cele ale art. 6 din același act normativ, potrivit căruia voluntariatul se desfășoară în baza unui contract de voluntariat, rezultă că acest contract poate înceta conform condițiilor stipulate în acesta.

În cuprinsul contractului de voluntariat, a fost suplinită această reglementare echivoză, prin inserarea la capitolul „Încetarea contractului”, a modalităților de încetare a acestuia, și anume: prin expirarea termenului pentru care a fost încheiat; prin acordul părților; prin „denunțarea unilaterală din inițiativa uneia dintre părți, cu un preaviz de 15 zile, cu obligația prezentării în scris a motivelor, în baza unui raport întocmit de unitatea beneficiară” (IGSU, 2021).

Așadar, a fost prevăzută în contract, în mod expres, denunțarea unilaterală a contractului de voluntariat de oricare dintre părțile contractante, cu obligativitatea prezentării în scris a motivelor și cu un preaviz de 15 zile.

4. Concluzii

Pandemia COVID-19 a reprezentat o situație deosebită de sănătate publică, un caz de forță majoră care a afectat drepturile și libertățile omului. Atunci când situații de interes public o impun, așa cum omenirea s-a regăsit în contextul pandemiei de COVID-19, restrângerea drepturilor individuale este permisă, însă limitele acestor constrângeri trebuie subsumate principiului justului echilibru între acestea și interesul public protejat.

Referințe

- Bolborici, A.M. (2021). *The COVID 19 Pandemic and the Fundamental Rights in the EU*, Bulletin of Transilvania University of Brasov, Series VII: Social Sciences, Law, Vol. 14(63) No. 1, https://webbut.unitbv.ro/index.php/Series_VII/article/view/1029/928
- Constituția României. (1991). *Constituția României*, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.233 din 21 noiembrie 1991, revizuită. <https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>
- Dincă, I. (2020). Bună Ziua Brașov - *Ce ne mai vând spitalele private*, accesat la: <https://bzb.ro/stire/ce-ne-mai-vand-spitalele-private-certificatul-am-avut-covid-cu-timbru-de-la-imprimeria-nationala-a157805>;
- IGSU. (2021). Inspectoratul General pentru Situații de Urgență, *Ordinul Comandantului Acțiunii nr.9112 din 06.01.2021 privind repartitia studenților voluntari din cadrul Facultăților de Medicină Generală și Facultățile de Asistență Medicală din sistemul public pe perioada stării de alertă la nivel național, în contextul pandemiei generate de virusul SARS-CoV-2*, <https://www.igsu.ro/Resources/IU/Ordine/1610378579919.PDF>
- Instituția Avocatul Poporului. (2020a). *Adresă Imprimeria Națională*, accesat la: <https://avp.ro/wp-content/uploads/2020/12/adresa-Imprimeria-Nationala-certificat-unic-cu-timbru-securizat-pt-pacientii-care-au-trecut-prin-infectia-cu-SARS-CoV-2.pdf>
- Instituția Avocatul Poporului. (2020b). *Adresă Ministerul Sănătății*, accesat la: <https://avp.ro/wp-content/uploads/2020/12/adresa-MS-certificat-unic-cu-timbru-securizat-pt-pacientii-care-au-trecut-prin-infectia-cu-SARS-CoV-2.pdf>

- Instituția Avocatul Poporului. (2022). *Raport special al instituției Avocatul Poporului privind dreptul la muncă și protecția socială a muncii*, accesat la: <https://avp.ro/wp-content/uploads/2022/01/Raport-special-respectarea-dreptului-la-munca-si-protectia-sociala-a-muncii.pdf>
- Lege. (2014). *Legea nr.78/2014 privind reglementarea activității de voluntariat în România*, M.Of. 469 din 26 iunie 2014, accesat la: <https://sintact.ro/#/act/16941457/4/legea-78-2014-privind-reglementarea-activitatii-de-voluntariat-in-romania?cm=SREST>
- Ordonanță. (2020). *Ordonanță de urgență 197/2020 privind unele măsuri în domeniul asistenței medicale pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19*, M.Of.1108 din 19 noiembrie 2020, accesat la: <https://sintact.ro/#/act/16992044/2/ordonan%C8%9Ba-197-2020-privind-unele-masuri-in-domeniul-asistentei-medicale-pentru...?cm=SREST>
- Organizația Mondială a Sănătății. (2021a). *World Health Organization - Ethics and COVID-19*, accesat la: <https://www.who.int/teams/health-ethics-governance/diseases/covid-19>
- Organizația Mondială a Sănătății. (2021b). *COVID-19 natural immunity*, accesat la: https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-nCoV-Sci_Brief-Natural_immunity-2021.1
- Regulament. (2021). *Regulamentul (UE) 2021/953 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 iunie 2021 privind cadrul pentru eliberarea, verificarea și acceptarea certificatelor interoperabile de vaccinare, testare și vindecare de COVID-19 (certificatul digital al UE privind COVID) pentru a facilita libera circulație pe durata pandemiei de COVID-19*. JO L 211, 15.6.2021, p. 1-22.
- Regulament. (2022). *Regulamentul (UE) 2022/1034 al Parlamentului European și al Consiliului din 29 iunie 2022 de modificare a Regulamentului (UE) 2021/953 privind cadrul pentru eliberarea, verificarea și acceptarea certificatelor interoperabile de vaccinare, testare și vindecare de COVID-19 (certificatul digital al UE privind COVID) pentru a facilita libera circulație pe durata pandemiei de COVID-19*. JO L 173, 30.6.2022, p. 37-45.

Etică și model în mediul academic

Ethics and Model in the Academic Environment

Gabriel Stănică LUPU ^{1*}

¹ "Vasile Alexandri" University of Bacău, Romania

* Correspondence: teresis2002@yahoo.com

Rezumat: *Societatea actuală trece prin schimbări semnificative, atât datorită apariției și dezvoltării tehnologiilor digitale, cât și lipsei unor filtre eficiente care să deceleze informația și calitatea ei, dat fiind că scurtarea drumului pe care aceasta îl parcurge în timp și spațiu, de la emitent la receptor nu mai are rol de selecție. Tinerii, care nu dețin încă un sistem personal bazat pe cunoștințe și valori solide și valide, trăind într-o epocă a dezintegrării legăturilor dintre generații, centrați doar pe sine, sunt în căutarea unor oameni-busolă, care să îi ajute să își găsească rostul și calea. Dacă o profesie se dobândește pe baza unor însușiri naturale, alături de un anumit nivel de educație în domeniul respectiv, calitatea umană nu se dobândește decât prin demers individual și efort personal, prin asimilarea de reguli, norme și cutume, odată cu modelele de comportament identificate în mediul extern. Acest mediu nu este securizat de prezența părinților și a celor apropiați, care doresc apriori binele tânărului. Studentul, are la dispoziție un imens spațiu virtual asupra căruia cei îndreptățiți să îl îndrume nu au decât un control restrâns sau chiar nu au deloc control. Aici el întâlnește o mare diversitate de oameni, ale căror intenții nu le cunoaște, dar care pot exercita o influență semnificativă asupra sa. Acest spațiu difuz, populat cu modele și anti-modele încă nu este explorat și nu există o evaluare certă și exhaustivă a impactului pe care îl are asupra tânărului. Este imperios necesară înarmarea elevilor și studenților cu instrumente de selectare a modelelor pe care le vor urma, dacă dorim o societate funcțională mâine.*

Cuvinte cheie: *model, educație, etică, morală, deontologie*

Abstract: *The current society is going through significant changes, both due to the emergence and development of digital technologies, as well as the lack of effective filters to detect information and its quality, given that the shortening of the path it travels in time and space, from the sender to the receiver does not still has a selection role. Young people, who do not yet have a personal system based on solid and valid knowledge and values, living in an era of self-centered, intergenerational disintegration, are looking for compass people to help them find their purpose and their*

Citation: Lupu, G.S., (2023). Etică și model în mediul academic. *Etică și Deontologie*. 3(1), 68-78
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.07>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

way. If a profession is acquired on the basis of natural characteristics, together with a certain level of education in the respective field, the human quality is only acquired through individual approach and personal effort, through the assimilation of rules, norms and customs, together with the identified behavioral models in the external environment. This environment is not secured by the presence of parents and those close to them, who a priori want the good of the young person. The student has at his disposal a huge virtual space over which those entitled to guide him have only limited control or even no control at all. Here he meets a wide variety of people, whose intentions he does not know, but who can exert a significant influence on him. This diffuse space populated with models and anti-models is still unexplored, and there is no definite exhaustive assessment of the impact it has on the young person. Arming pupils and students with tools to select the role models they will follow is imperative if we want a functioning society tomorrow.

Keywords: Model, Education, Ethics, Morality, Deontology

1. Introducere

Societatea umană s-a fundamentat de-a lungul timpului pe legăturile care s-au stabilit între membrii grupului, ai comunității, care nu ar fi reușit individual să supraviețuiască. Procurarea hranei, sprijinul și mai ales apărarea, erau cruciale pentru supraviețuirea grupurilor omenești. Cooperarea între membrii colectivității a fost mereu cheia existenței și propășirii umanității. Grupul uman a împărtășit mereu o cultură comună, un profil psihologic comun, membrii săi având sisteme proprii de semnalizare formate din coduri sonore, gestuale, comportamentale, astfel încât recunoașterea și solidaritatea grupului să fie asigurate. Membrii mai tineri și cu mai puțină experiență erau educați și pregătiți pentru stadiul de adult de către membrii mai în vârstă, mai experimentați, care aveau cunoștințe semnificative din diferite domenii ale vieții. Aceste comportamente nu sunt doar apanajul omului, majoritatea speciilor de animale având comportamente mai mult sau mai puțin similare, astfel încât cele mai importante experiențe și cunoștințele cu cel mai ridicat grad de generalizare, să fie transmise succesorilor.

Revenind însă la zilele noastre, trebuie să ne întrebăm dacă într-o eră a generalizării accesului la informație, mai este oportun să promovăm cultura organizațională și modelele de urmat.

2. Locul și rostul modelelor în societatea actuală

Etica și moralitatea sunt concepte apărute încă din antichitate, omul fiind în mod constant preocupat de locul și rostul său pe pământ, de datoria sa față de semenii și de modul în care se poate achita de această îndatorire. Moralitatea a stat și trebuie să rămână la baza societăților umane, normativitatea sa fiind rezultatul filtrării de-a lungul secolelor și acceptării integrale, cu titlu de axiomă. Grupurile umane au

sanționat drastic încălcarea acestor norme, cutume, deoarece acest lucru punea în pericol existența și perpetuarea lor. Mai mult, deși au fost supuse analizei aprofundate de-a lungul istoriei, validitatea lor nu a putut fi pusă la îndoială. Chiar dacă fiecare filozof a avut propria sa abordare, fiecare dintre ei a lăsat în urmă un tezaur de gândire, preluat și valorificat mai departe de semenii. Principiile morale sunt imuabile, formează baza unei societăți sănătoase și de aceea nu pot fi înlocuite. Conștientizarea acestui lucru de către marii gânditori ai omenirii, nu face decât să le dea o mai mare capacitate de influență. Ceea ce este cel mai important însă, știința în sine și știința gândirii nu erau achiziții individuale, toți marii gânditori fiind și mentori, uneori ai unor personalități care au rămas în istorie pentru faptele lor. Nu putem să nu ne gândim acum, într-o epocă a invaziei de non-modele sau anti-modele, la faptul că mentorul lui Alexandru cel Mare a fost Aristotel. Întotdeauna, anii petrecuți în preajma unei personalități precum Aristotel, cel amintit mai sus, a lui Socrate, ori Platon, iar mai aproape de zilele noastre, în umbra unor mari gânditori precum Kant, care i-a influențat pe Hegel, Fichte, Schelling în filosofie, pe Goethe sau Schiller în literatură, au fost premisa apariției elementelor de nou și de evoluție, de dezvoltare a științei și a practicilor zilnice. Desigur că este dificil ca un tânăr de astăzi să poată fi învățăcelul unei personalități marcante și nu pentru că intelectualii de mare valoare ar lipsi. Și totuși...

Rolul educației nu este, în esență, doar acela de a forma profesioniști în diferite domenii, ci și de a forma oameni cu un nivel ridicat al conștiinței, care își respectă semenii și instituțiile societății, caractere integre care să fie parte a unui mediu moral, formator de generații de tineri pe aceeași măsură. „Mediul imoral favorizează formarea unor oameni imorali, iar un mediu moral dă naștere unor oameni morali” (Socaciu, 2018, p. 44), este afirmația care stă la baza promovării modelelor umane.

Nu putem să nu remarcăm faptul că într-o epocă a unor descoperiri extraordinare, în care omul a călătorit în cosmos și a explorat adâncurile apelor, educația nu mai are impactul pe care ne-am aștepta să îl aibă. În mod firesc, accesul la cunoștințe superioare nu poate avea loc în lipsa unei educații pe măsură, solid fundamentate, însă societatea în general, nu mai este preocupată de valori semnificative care sunt valabile pe termen lung și alege să „trăiască momentul”, să confunde aparențele cu valoarea intrinsecă a unui individ, mai ales că acest și aspect exterior se poate astăzi „ajusta” după dorință.

Nu trebuie să uităm că accesul la tehnologie nu este unul fără urmări negative, în pofida beneficiilor pe care le aduce. Vârsta fragedă și timpul petrecut în spațiul virtual pot conduce la serioase modificări și tulburări de comportament, adicție, depresie și o evoluție academică nesatisfăcătoare (Tudor, 2018).

Nu dorim să aducem aici o critică a societății, însă nu putem să excludem acești factori din contextul în care copilul, adolescentul, apoi tânărul crește și se dezvoltă, acel tânăr pe care îl dorim cetățean responsabil și util pentru viitor. Facem această

precizare deoarece psihologia a dovedit că expunerea copiilor la diferiți stimuli produce efecte profunde, de multe ori greu de identificat și cuantificat. Înțelepciunea populară a marcat acest lucru, cu proverbe pline de sens: „Așchia nu sare departe de trunchi”, cu referire la influența modelelor parentale asupra viitorului adult, ori „Spune-mi cu cine te însoțești, ca să îți spun cine ești”, care se referă la poziția individului în grupul social și la efectul relațiilor care se stabilesc între membrii acestuia, asupra individului. Desigur, nu vom face analiza înțelepciunii populare privitor la influențele pe care indivizii le exercită unii asupra altora, precum și la efectul acestora asupra calității umane a adultului, dorim doar să arătăm că asupra nevoii de modele dezirabile există un consens general, iar importanța calității modelelor umane pe care copii, adolescenții și tinerii le urmează, asupra devenirii lor viitoare și a performanțelor de care vor fi capabili, sunt inutil a mai fi demonstrate, ele având deja un recunoscut și acceptat deplin. Astfel, moralitatea și etica, centrate pe calitatea relațiilor dintre indivizi și a rezultatelor dinamicii acestora, are o uriașă dimensiune practică, dar și reflexivă și axiologică, pe care le mai regăsim deopotrivă în estetică și religie (Lupu, 2022, p. 15)

Plecând de la aceste premise, ne întrebăm totuși care mai este astăzi rolul și rostul modelelor, care pot fi acestea, unde pot fi găsite și cum poate tânărul de astăzi să le selecteze.

În zilele noastre se observă din ce în ce mai clar detașarea societății față de ideea că doar educația poate aduce bunăstare, o imagine bună în societate și oportunități de dezvoltare semnificativ superioare. Informația, în diferite forme și pe diferite canale, circulă aproape în timp real, accesul larg la diferite instrumente care permit ca individul să fie în contact cu extraordinar de multe și de diverse surse de influență, poate avea efecte benefice, dar și efecte negative.

Adolescenții și tinerii au un nivel ridicat de autonomie a deciziei, iar acest lucru poate pune diferite probleme din perspectiva căilor prin care ei pun în aplicare această libertate, pe care de multe ori o clamează, li se acordă, dar pe care nu și-o asumă atunci când apar consecințe nedorite. Această lipsă de consecvență nu se datorează doar unor mobiluri interne, ci și multor influențe externe, de multe ori dificil de identificat, evaluat și cuantificat.

Oscilând între simplitate și lipsă de constrângeri, așa cum își dorea Diogene, între hedonismul lui Aristip din Cirene, ori moralitate și rațiune, așa cum a postulat Socrate (Lupu, 2022, p. 12), tânărul va avea ezitări în a alege calea grea, ci va avea tendința de a aborda căi mai facile, iar pentru a argumenta acest lucru, va selecta exemple din proximitate, proximitatea aceasta fiind de multe ori nu una spațială, ci una virtuală, digitală. Putem înțelege cu ușurință de ce aceste alegeri sunt grele, însă este important ca tânărul să aibă alternative și să poată beneficia de influențe cât mai diverse, astfel încât să poată ieși din trendul mediocrității.

Ajungem astfel la nevoia de modele pentru adolescenții și tinerii aflați în proces de formare, dar și de instrumente de filtrare și selectare a acestor modele, astfel încât la final, rezultatul educației, profesionistul, să se poată adapta condițiilor din colectivele de muncă în care ajunge, să se orienteze în conformitate cu regulile morale, cu etica și deontologia din câmpul profesional în care activează, ajungând poate la rândul său un model de urmat.

Ne întrebăm deci unde pot găsi tinerii modele dezirabile, astfel încât educația lor formală să fie desăvârșită și finisată de influența acestora, să putem permanentiza principii și valori umane, valabile pentru orice profesie. Nu trebuie să uităm că tinerii care ajung în mediul academic au demonstrat deja că au un nivel de pregătire teoretică care le-a permis accesul la facultate, iar inteligența pe care o dețin trebuie mereu stimulată și îndreptată înspre scopuri utile și folositoare, însă acest lucru nu este ușor de realizat.

Tinerii cred că știu totul și că nu mai poate apărea nimic nou, deci este posibil ca demersul de a-i determina să își canalizeze în mod conștient energiile pentru asimilarea precoce a unor reguli de conduită, atitudini și abordări conforme cu normele și codurile adoptate la nivel academic, să se dovedească un eșec. Nevoia de modele există însă și este demonstrată de faptul că tinerii își aleg oricum modele, în general rețelele de socializare având o influență covârșitoare, prin faptul că ei sunt tot timpul prezenți în mediul virtual și se simt în contact direct cu persoanele care sunt „creatori de conținut”, „influenceri” ori care au roluri ce poartă alte denumiri, dar care derulează același demers, iar acest demers este de cele mai multe ori motivat de faptul că aceste persoane realizează venituri semnificative prin transferul de informație, de multe ori irelevantă, cu efecte negative sau manipulative, cu ajutorul canalelor de youtube, Instagram, Tik Tok. Oricine poate deveni astfel creator de conținut, fără să fie chestionat asupra competențelor sale sau a cunoștințelor pe care le are, nici asupra obiectivelor pe care le țintește, pentru a putea vorbi public despre un subiect, mai ales dacă acesta este unul sensibil. Să nu uităm că cei doi frați extrem de cunoscuți, care au comis abuzuri și violențe greu de descris și înțeles, au folosit aceste canale de comunicare, au avut milioane de urmăritori (followers) care îi ascultau și îi aprobau. De asemenea, rețelele de trafic de persoane și de crimă organizată utilizează aceste canale, care le permit pe de o parte, o ușurință mai mare în a-și ascunde identitatea și intențiile, iar pe de altă parte le facilitează accesul la victime. Goana după foloase imediate (bani, haine, mașini), când educația nu îți poate oferi repede aceste bunuri, ci îți promite foloase pe termen lung, după încheierea studiilor, determină tinerii, cu o experiență de viață precară, să aibă încredere și să fie victimele acestora.

Provocarea rezidă în oferirea și menținerea unor modele pozitive în preajma lor, în scopul influențării și persuasiunii. Cum putem face însă diferența între calitatea

informațiilor oferite de un profesor/educator adevărat pe un canal de youtube și informațiile oferite de un „raptor”? Cum le decelăm, astfel încât să nu fim nevoiți să suportăm consecințe pe care nu ni le-am imaginat?

Câteva lucruri pot fi spuse chiar fără a face o analiză aprofundată:

- Un educator va crea conținut științific, adecvat unei teme, va folosi noțiuni și concepte academice confirmate;
- Numele și competențele unui profesor pot fi verificate cu ușurință, cadrul didactic din mediul universitar având un CV ce poate fi găsit online, pe site-ul universității la care predă;
- Cadrul didactic nu va cere întrevederi directe, dacă e necesar, va comunica ascultătorului să își dezvolte educația la nivel universitar, urmând cursurile unei facultăți care poate fi găsită fizic, are date de identificare, însuși profesorul putând fi cunoscut acolo;
- Cadrul didactic nu va promite foloase imediate, câștiguri mari de bani în lipsa muncii, nici accesul facil la resurse semnificative;
- Cadrul didactic nu va cere nimic în schimbul sfaturilor sale (foloase importante), nu va fi neclar în exprimare, nu va folosi elemente de jargon și termeni argotici care sunt utilizați de către persoane care fac parte din grupuri infracționale;
- Despre educator putem obține cu ușurință informații, deoarece este o persoană la care se poate ajunge, se poate interacționa cu ea, se poate cere feedback de la colegii de an sau alți profesori;
- Cel mai important lucru de reținut este faptul că o persoană educată, cadrul didactic, antreprenor, psiholog, sau altă profesie care presupune și expunere la nivel online și offline, nu va îndemna niciodată ascultătorul să își neglijeze educația, nu va afirma că educația reprezintă pierdere de timp, că este inutilă, că oricine poate reuși fără să se educe. Discursul său va sublinia necesitatea educației și va îndemna ascultătorul să procedeze în consecință.

Aceste câteva elemente pot ajuta tânărul să selecteze persoanele cărora le permite să își exercite influența asupra sa.

Profesorul este o prezență constantă în mediul din care copilul, adolescentul, tânărul, evoluează, iar acest lucru este desigur un avantaj. Interacțiunea directă între educator și tânăr este un alt mare avantaj, iar elementul-cheie este faptul că această interacțiune poate avea efecte majore și pentru a promova modelele dezirabile, acest lucru este crucial.

Privitor la nevoia de modele și la existența lor în mediul academic, credem că este important să subliniem câteva aspecte. Așa cum bine știm, se poate vorbi de nivelul de moralitate colectiv (al școlii, al universității), care este mai presus de

moralitatea fiecărui membru al organizației, dar care însumează moralitatea și comportamentele fiecăruia (Socaciu, 2018, p. 45).

Se cunoaște faptul că, în general, se recomandă separarea vieții profesionale de viața personală, dar credem că acest lucru este extrem de dificil, dacă nu imposibil. Trăsăturile de personalitate nu se schimbă de-a lungul vieții, ele sunt un element psihologic stabil, educația putând să le mascheze doar. De aceea, aceste trăsături vor avea reflectare atât comportamentele din familie, cât și în grupurile sociale și profesionale din care individul face parte. Tânărul care caută modele, instinctiv caută consistență, coerență și constanță, pentru a fi convins că acel tipar comportamental este bun de urmat. De aceea, coerența în conduită, în școală și înafara ei, este o condiție primară pentru ca o persoană să fie investită cu rolul de model, mai ales că de multe ori, tânărul nu conștientizează că a efectuat o alegere, iar profesorul nu știe că are acest rol în viața cuiva. Mai mult, modelele nu se copiează integral, dat fiind că tânărul selectează de la mai multe persoane diferite atitudini și comportamente, pe care le integrează în sistemul psihologic propriu, acest fapt conferindu-i unicitate ca individ.

Astfel, modelul academic trebuie să fie un adevărat model atât în viața profesională, cât și în afara ei, în viața socială și personală. Nu are nici o relevanță dacă aspecte ale vieții personale pot deveni cunoscute sau nimeni, niciodată nu va ajunge să le afle. Coerența personalității presupune comportamente morale în zona socială proximală, cât și în cea extinsă, precum și respectarea eticii și deontologiei în activitatea profesională. Modelul nu poate fi parțial, chiar dacă el este apreciat și urmat doar din anumite privințe. El trebuie să fie întreg, total, pentru a putea determina la student apariția încrederii și asimilarea comportamentelor dezirabile. Subliniem aceste lucruri, pentru că modelele valoroase, a căror urmare (încercăm să evităm termeni precum copiere sau imitare, deoarece urmarea unui model presupune evaluare, decizie și efort personal de schimbare) este dificilă, în comparație cu ceea ce presupune culegerea unor idei și informații eliberate în spațiul social și virtual de către mulți influenceri, idei care nu provoacă procese de gândire, introspecție, autoevaluare, ci justifică atitudini nesănătoase, asumarea lor fără discernământ și promovarea lor ca și cum ar fi rezultatul propriei gândiri. Dificultatea constă în efortul major de conștientizare a propriilor erori și de asumare a schimbării, efort care nu este necesar în situația opusă la care am făcut referire anterior. Moralitatea și etica sunt rezultatul judecăților emise de oameni valoroși de-a lungul istoriei, oameni care la rândul lor au avut parte de epopeea lor personală, în care au fost învingători (s-au schimbat) și învinși în același timp.

Nivelul ridicat de educație a profesorului vine cu siguranță la pachet cu așteptări înalte din partea societății, a colegilor și a celor care sunt în învățare. Libertatea deplină nu poate exista în lipsa normelor și regulilor comportamentale, în caz contrar societatea ar intra în colaps.

Profesorul aparținător mediului academic sau preuniversitar, este mult mai mult decât un influencer. El nu este o prezență episodică, nereglementată, ci este deținătorul unui arsenal vast de cunoștințe și experiențe care îi validează statutul, atât formal, cât și informal, este o sursă de informație verificată și acceptată social și profesional, așa cum este considerat și un tipar de urmat în vederea unei evoluții pozitive și a dobândirii unui statut superior în viață de către tinerii învățăcei. Mediul universitar a considerat ca fundamentale principiile și normele morale de comportament, însă forma lor scrisă și reglementată strict a avut loc odată cu introducerea codurilor etice, care au formalizat morala academică și cea a cercetării, ca forme ale eticii instituționale (Socaciu, 2018, p. 47). Educația umană trebuie să se ghideze după normele eticii, iar o profesie nu poate fi separată de dimensiunea sa morală, deoarece educația este vectorul care unește ființa cu conștiința, după cum bine afirma Kohlberg (Iacob, 1999, pg. 37-38).

Relația profesor-student este una specială, calitatea ei aflându-se în reflectarea competenței pedagogice a profesorului, ce are la bază eșafodajul complex format din cunoștințe, valori și atitudini comportamentale, care trebuie să acopere atât prezența la catedră, cât și partea de cercetare științifică și interacțiunea socială, arii unde profesorul își trăiește rolul de model moral pentru studenți (Ghiațau, 2015). În acest context, etica academică se extinde și asupra studenților, ca membri ai comunității academice, etica viitoareii profesii fiind nivelul următor al normelor studiate și asimilate conștient și rațional pe parcursul studiilor. Astfel, procesul de învățare formal va fi potențat prin învățarea nonformală și informală, studenții putând să recunoască și să eticheteze comportamentele etice, antrenându-și capacitatea de reflecție, de analiză, capacitatea decizională și nu mai puțin, transferul acestor competențe teoretice în activitatea practică.

În acest sens, primul studiu de caz pentru student este conduita profesorului și mentorului său. Nu putem cere studenților să respecte normele și regulile pe care profesorul le ignoră sau chiar le sfidează fățiș. Stabilirea relațiilor dintre profesor și student, dintre profesor și profesor, trebuie să țină cont de codurile de deontologie și etică academică, trebuie să fie evitată confundarea autorității cu puterea, studentul trebuie să se afle într-un spațiu sigur și productiv, iar evoluția sa trebuie să urmeze standardele de pregătire din punct de vedere formal, precum și așteptările personale și sociale, pe plan informal. Profesorul trebuie să își convingă studentul să îi accepte autoritatea prin conduita sa, asumarea unei poziții de putere nefiind instrumentul adecvat pentru reglarea naturii interacțiunilor pedagogice. Mai mult, oricum studentul îl va investi pe profesor cu un statut superior, conduita sa trebuind să vină în continuarea acestei investiții, iar abuzul de putere nu poate decât să dezechilibreze relația în formare și viitorul profesional al studentului. Subliniem deci că puterea și

exercitarea ei nejustificată poate genera constrângeri și comportamente imorale, lipsite de etică, ce pot aduce prejudicii grave instituției și profesiei.

Profesorul se află mereu în contexte care vizează modelarea studenților după norme stabilite atât prin legislația din domeniul educației (idealul educațional), cât și de către etica profesională. Părtășia profesorului cu studenții în acțiuni ce conduc la apariția unor situații echivoce, cu potențial de erodare a stării de încredere și de devalorizare a schimbului onest și corect de informații, va deschide drumul unor alte abateri și anomalii care nu doar că vor afecta prestigiul și poziția unității de învățământ, dar pot declanșa procese distructive, cu efecte pe termen lung.

Introducerea noțiunilor de etică în curriculum pentru nivelul universitar este rezultatul nevoii de a continua educația pentru întreaga viață și pentru a consolida comportamentele etice în toate profesiile, indiferent de domeniu.

Intenționalitatea finală a introducerii unei științe ca disciplină de studiu este formarea unor competențe ante-stabilite, clar formulate, în termeni care să permită evaluarea, însă etica prezintă un anumit tip de dificultate în abordare pe care nu o întâlnim la alte discipline. În primul rând, vizează nu doar comportamente prezente, ci și viitoare, asupra cărora însă nu avem certitudinea că se vor conforma formulărilor ideale pe care le au competențele stabilite. În al doilea rând, există două aspecte la fel de importante de luat în considerare: relația profesor – student, care imprimă o anumită direcție în evoluția spre formarea de competențe, dar și etica cercetării. Precizăm aici aceste aspecte deoarece studentul, în demersul său educațional, este de multe ori implicat în diferite activități ce presupun cercetarea, de la analiza cadrului teoretic al unui domeniu, până la realizări practice care de multe ori fac obiectul unor brevete de invenție sau inovație. În ambele cazuri, profesorul este un factor – cheie, iar comportamentul său îi poate spori autoritatea, îl poate plasa pe o poziție mai sigură și mai plină de sens în psihicul studentului. Reversul medaliei este acela că profesorul poate pierde în unele cazuri, întregul ascendent pe care îl are asupra studentului, iar asta poate dăuna semnificativ actului pedagogic.

Trebuie să amintim că studentul se află la o vârstă a căutărilor și a cuceririi unei poziții superioare în grupul de colegi și prieteni, ceea ce îi conferă un anumit tip de competitivitate, pe care o resimte chiar și în relația cu profesorul său. Orice realizare este o mare victorie, pe care dorește să o disemineze în jurul său, ceea ce este normal. Însă să nu uităm că și studentul este parte a actului pedagogic, iar lipsa sa de cunoștințe în domeniul etic îl poate face să încalce normele de conduită și să aducă atingere prestigiului său, prestigiului profesorului și celui al universității.

Această sensibilitate a actului și relației pedagogice profesor-student trebuie luată în considerație, astfel încât profesorul, cu experiența și autoritatea sa, să prevină materializarea unor astfel de cazuri. Este necesar ca profesorul să identifice potențialele situații de pericol din punct de vedere etic, să le analizeze și determine posibilele

consecințe, urmând ca demersul său să abată studentul de la comiterea unor erori sau comportamente lipsite de etică, să îi explice clar și consecvent și să corecteze traseul educațional al tânărului. Doar prin menținerea neschimbată a comportamentului etic și moral, profesorul poate influența decisiv studentul și poate preveni apariția unor situații echivoce ori dăunătoare pentru toți cei implicați. Astfel, competența etică a profesorului trebuie să cuprindă atât cunoștințe despre etică și morală, pe care le transferă studentului, cât și capacitate de diagnoză a contextelor educaționale, de evaluare a soluțiilor și de aplicare a acestora din perspectivă morală (Ghiațău, 2015). Așa cum se precizează în literatura de specialitate (Osbeck, 2018), profesorul va dezvolta și experimenta o așa-numită „sensibilitate morală” care îi va conferi capacitatea de a identifica posibilele situații sau dileme, fapt ce are un important rol preventiv. Aceste însușiri arată studentului faptul că „sănătatea” sistemului educațional este monitorizată de competențele profesorului, dar și de integritatea sa și calitatea morală pe care o dezvăluie, securizând spațiul psihic și conferind certitudini și tendințe pozitive.

Chiar dacă fiecare situație este potențial unică, determinată de circumstanțe individuale (McCarthy, 2003), principiile aplicabile sunt aceleași, respectarea lor asigurând disponibilitatea soluțiilor aplicabile.

Revenind la rolul de model al profesorului, această realitate se aplică în primul rând din punct de vedere etic și moral, deoarece aceasta este influența cea mai importantă și mai profundă asupra studentului. Conform opiniei lui Aristotel, virtutea are trei dimensiuni, acestea fiind premeditarea, atitudinea echilibrată și discernământul (Lupu, 2022, p. 15), opinie ce are validitate și astăzi. Analizând comportamentul etic, premeditarea acțiunilor, care ne ajută să previzionăm consecințele, echilibrul care oprește reacțiile impulsive și discernământul, care asigură separarea aspectelor ne semnificative de cele semnificative, astfel încât reacția să fie cea mai potrivită, reprezintă cheile implementării în realitate a normelor și reglementărilor etice. Echilibrul și discernământul asigură un cadru de comunicare transparent și potrivit în interacțiunea profesor-student, cadru absolut necesar pentru a fi asigurată eficacitatea mesajelor. Pentru că profesorul trebuie să se afle „printre cei aleși”, după cum spune Aristotel, pentru că trebuie să fie un exemplu pentru cei din comunitate, conchidem că acesta trebuie să își asume rostul și rolul în comunitatea restrânsă și în cea extinsă, pentru că de fapt are o misiune extrem de importantă, aceea de a fi un model, nu doar ca pregătire profesională, cât și ca nivel al calității umane pe care o arată celor din jurul său.

3. Concluzii

Comportamentul etic și asumat al profesorului determină fără doar și poate comportamente asumate din partea studenților, responsabilitate, obiectivitate în

autoevaluare și dorință de a evolua. Studentul ajunge să asimileze acest tip de conduită, să o interiorizeze și să îi confere statut de normalitate, astfel încât viitorul profesionist să ducă mai departe atitudinea etică, transformată în competență reală pentru tot restul vieții. Având astfel de ales între urmarea unor modele (pozitive sau negative) pe care le poate vedea pe rețelele de socializare, dar cu care nu poate interacționa în mod direct, ale căror realizări „fulminante” nu le poate verifica el însuși (nu putem să nu amintim aici bunăstarea pe care anumiți influenceri și-o atribuie, afirmând că cheltuie 10-20.000 de euro lunar, dar fără a aduce o dovadă în acest sens), studentul începe să fie ancorat în realitate mai mult decât în zona virtuală, micile victorii de aici îi aduc satisfacții reale, pe care le resimte și care îl mobilizează, îndemnul, curiozitatea și motivarea pe care profesorul i le poate stârni îl pot determina să dobândească achiziții în spațiul real imediat, achiziții ce se dovedesc prețioase și folositoare pe termen lung.

Trăind într-o epocă descrisă nu prin acțiune și efervescență, nu prin comuniune și respect, ci prin amotivație secundată de bullying, ridicat la rang de prietenie, ne mai întrebăm oare la ce sunt utile modelele și dacă mai avem nevoie de ele?

Chiar dacă trăim zile în care AI (Artificial Intelligence) ne dă răspunsuri, trăim să vedem și că această inteligență nu este infailibilă și, mai mult, comite erori uneori tulburătoare, iar omul este încă imprevizibil, iar acest atribut poate că îi va conferi normalitatea, unicitatea și umanitatea de care cu toții avem nevoie. Modelele umane nu își pot pierde importanța și influența pentru simplu fapt că se adresează doar oamenilor, nu pot fi înlocuite și nici eliminate fără ca societatea să sufere grave malfuncții.

Referințe

- Ghiațău, R. M. (2015). *Ethical competence for teachers. A possible model*. Symposion Theoretical and Applied Inquiries in Philosophy and Social Sciences (pg. 387-403). București: Institute for Economic and Social Research of The Romanian Academy.
- Iacob, I. (1999). *Repere psihogenetice. Caracterizarea vârstelor școlare*. În A. Cosmovici, Psihologie școlară (pg. 25-40). Iași: Polirom.
- Lupu, G. (2022). *Etică și deontologie în educație fizică, sport și kinetoterapie*. Constanța: Ovidius University Press.
- McCarthy, J. (2003). *Principlism or narrative ethics: must we choose between*. BMJ Journals, 65-71.
- Osbeck, C. K. (2018). Possible competences to be aimed at in ethics education – Ethical competences highlighted in educational research journals. *Journal of Beliefs&Values*, 39 (2), 195-208.
- Socaciu, E. A. (2018). *Etică și integritate academică*. București: Editura Universității din București.
- Tudor, G. (2018). *Social adaptation of adolescents users of smart tools*. *Journal of Innovation in Psychology, Education and Didactics*, 21-38.

Aspecte privind unele dispoziții incluse în codurile de etică și de conduită ale unor universități din România

Aspects regarding some Provisions included in the Codes of Ethics and Conduct of some of the Universities in Romania

Oana Elena GĂLĂȚEANU-IACOB^{1,2*}

¹ "Dunărea de Jos" University of Galati, Romania

² Research Centre of Juridical, Administrative, Social and Political Sciences of "Dunărea de Jos" University

* Correspondence: Oana.Galateanu@ugal.ro

Rezumat: În acest studiu se face o prezentare, prin studiu comparativ, a unor aspecte legate de o serie de prevederi existente, sau nu, în Codurile de etică și Regulamentele de funcționare a comisiilor de etică din diferite universități din România. În acest scop sunt prezentate diferite dispoziții cuprinse în aceste documente și care se referă, în principal, la principiile guvernante ale comportamentului etic universitar, la posibilitatea de sesizare a comisiilor competente și la aspectele de procedură aplicabilă în soluționarea diverselor cazuri aduse în fața comisiilor de etică legal constituite la nivelul universităților. În urma cercetărilor sunt constatate și prezentate atât aspecte negative cât și aspecte pozitive, asupra cărora facem discuție inclusiv prin cercetarea literaturii de specialitate. În concluzii sunt prezentate unele propuneri de îmbunătățire a acestor prevederi.

Cuvinte cheie: Cod de etică, comportament etic universitar, cultură etică

Abstract: In this paper, a presentation is made, through a comparative study, of some aspects related to a series of existing provisions, or not, in the Ethics Codes and the Regulations for the operation of the ethics commissions from different universities in Romania. For this purpose, a presentation is made of the various provisions contained in them regarding the governing principles of university ethical behavior, the possibility of reporting to the competent commissions and the aspects of the applicable procedure in the resolution of various cases brought before the legally established ethics commissions at the level of universities. As a result of the research, both negative and positive aspects are found and presented, which we discuss including through the research of the specialized literature. In the conclusions, some proposals for improving these provisions are presented.

Citation: Gălățeanu-Iacob, O.E., (2023). Aspecte privind unele dispoziții incluse în codurile de etică și de conduită ale unor universități din România. *Etică și Deontologie*. 3(1), 79-86
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.08>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Keywords: *Ethics Code, University Ethical Behavior, Ethical Culture*

1. Aspecte privind importanța eticii în cadrul activității din mediul universitar românesc din perspectiva actualei legislații în materie

În dicționarul explicativ al limbii române unul din sensurile atribuite termenului *etică* este acela de *ansamblu de norme la care se raportează un grup uman pentru a-și potrivi comportamentul cu scopul de a deosebi ce este legitim și acceptabil în realizarea obiectivelor* (DEX, 2009).

Morala este definită ca fiind reprezentată de *ansamblul convingerilor, atitudinilor, deprinderilor fixate în principii, norme, reguli, determinate istoric și social, care reglementează comportarea și raporturile indivizilor între ei, precum și dintre aceștia și colectivitate și a căror respectare se întemeiază pe conștiință și pe opinia publică* (DEX, 2009).

Echitatea este înțeleasă ca fiind un *principiu etic și juridic pe care se bazează reglementarea tuturor relațiilor sociale în spiritul dreptății, egalității și justiției, al colaborării și respectului reciproc* (DEX, 2009).

Etica în orice profesie este deosebit de importantă pentru că impune norme referitoare la modul necesar de acțiune al profesioniștilor în cadrul relațiilor profesionale și a celor create cu alte persoane. În orice profesie etica se fundamentează pe întregul ansamblu de perceptive morale care conduc acțiunile și conduita profesioniștilor. Evident că aceste perceptive pot fi definite de la profesie la alta însă, întotdeauna au ca bază valori și reguli morale.

Importanța eticii în orice profesie - inclusiv cea universitară - este dată de o multitudine de realități, printre care și următoarele: pe baza ei se poate constitui un colectiv din persoane cu aceeași profesie; ea generează o legătură mai strânsă între colegi și conturează un tipar pentru fiecare profesie, denumit cod de etică, în care sunt adunate obligațiile pe care fiecare profesionist trebuie să le realizeze. Aceasta întrucât etica profesională presupune respectarea valorilor și garantarea că profesioniștii și profesiunile evoluează pozitiv în societate. Etica profesională are la bază principiile: justiției, beneficiții pentru persoanele care recurg la serviciul profesionistului și pentru societate în general, autonomiei și cel al evitării oricărei acțiuni prejudiciabile.

Nu se poate vorbi de existența unui unic cod de etică pentru conduita tuturor profesioniștilor, fiecare sferă de activitate având propriile specificități. Însă, se poate vorbi de existența unor reguli de etică, cu caracter general, pe care toți profesioniștii îl pot respecta și ar fi de dorit să o facă. Acestea sunt: corectitudinea, integritatea și manifestarea respectului față de cei din jur.

Ținând cont de principiile ce o guvernează, de rolul ei și de efectele pe care le generează, este absolut firesc și necesar ca în orice organizație și instituție să fie creat și respectat un set de standarde etice disciplinare pentru toți profesioniștii din respectivele organizații și instituții, aceștia fiind datori să le respecte. În acest mod organizațiile și instituțiile se asigură că la nivelul lor a fost creat un minim set de reguli comportamentale care prin respectarea lui, cel puțin va diminua nemulțumirile, plângerile, problemele etice, morale, divulgarea informațiilor confidențiale și orice probleme de etică profesională care ar putea avea urmări negative pentru imaginea lor.

Totodată, ar fi de dorit ca instituțiile să-și formeze acea cultură etică necesară, prin stabilirea unor cerințe concrete și clare față de salariații lor, cât și sprijinirea lor realizată prin punerea la dispoziție a resurselor necesare luării întotdeauna doar a deciziilor etice (Brazara, 2022).

Evident că toate aceste aspecte trebuie urmărite și sunt în mod real urmărite în prezent și în mediul universitar românesc. Acest fapt e dovedit de existența în toate universitățile de stat și particulare a codurilor de etică proprii și a principiilor de etică pe care se bazează toată activitatea academică - având ca destinatari pe toți membrii comunităților universitare - care sunt expres prezentate și explicate în Cartele universitare, cât și prin aparatul administrativ (Slabu & Ivan, 2021) creat pentru analizarea și, dacă e cazul, sancționarea oricăror abateri de la normele de etică incluse în documentele menționate, ținând cont de regulamentul de funcționare al lui. Acest aparat e reprezentat de Comisiile de etică și deontologie universitară, înființate în toate universitățile din țară (Slabu, 2022).

Așa cum se prevede în art. 7 alin. (1) a Legii Educației, nr. 1/2011 actualizată, *în unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale sunt interzise activitățile care încalcă normele de moralitate și orice activități care pot pune în pericol sănătatea și integritatea fizică sau psihică a copiilor și a tinerilor, respectiv a personalului didactic, didactic auxiliar și nedidactic(...),* iar în art. 3 al acestei legi sunt enumerate principiile care guvernează toată activitatea de învățământ preuniversitar și universitar (Lege, 2011).

Totodată, așa cum deducem din dispozițiile art. 118 al Legii nr. 1/2011, printre principiile pe care se bazează învățământul superior din țara noastră se numără și cel al *echității* (art. 118 al. 1 lit. e), cel al *respectării drepturilor și libertăților studenților și ale personalului academic* (art. 118 lit. h)). Art. 124 al. 1 lit. (c) al aceleiași legi prevede expres obligativitatea, pentru toate instituțiile de învățământ superior, *de stat sau particulare, în temeiul răspunderii lor publice, să respecte politicile de echitate și etică universitară, cuprinse în Codul de etică și deontologie profesională aprobat de senatul universitar.*

2. Elemente de analiză a unor dispoziții concrete din coduri de etică universitară și regulamente de funcționare a comisiilor de etică universitară

Prezentul studiu are la bază analiza codurilor de etică și a regulamentelor de funcționare a comisiilor de etică universitară din cadrul a 13 universități din România (Tabel 1), a unor dispoziții din cuprinsul acestora. Dispozițiile la care vom face referire sunt cele referitoare la aspecte precum: cine poate sesiza Comisiile de etică din cadrul universităților; unde se pot depune aceste sesizări; existența sau nu a unor termene de decădere în care pot fi depuse asemenea sesizări și aspecte referitoare la procedura de soluționare a unor atare plângeri și la sancțiunile ce pot fi dispuse legal de Comisii.

Tabel 1: Universitățile din România supuse studiului

Nr. crt.	Denumirea universității	Abreviere	Link
1	Universitatea Al. I. Cuza Iași	UAIC	https://www.uaic.ro/
2	Universitatea din București	UB	https://unibuc.ro/
3	Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj	UBB	https://www.ubbcluj.ro/ro/
4	Universitatea Constantin Brâncuși, Târgu Jiu	UTGJiu	https://www.utgjiu.ro/
5	Universitatea din Craiova	UCV	https://www.ucv.ro/
6	Universitatea Dunărea de Jos, Galați	UGAL	https://www.ugal.ro/
7	Universitatea Lucian Blaga din Sibiu	ULBSibiu	https://www.ulbsibiu.ro/ro
8	Universitatea Petru Maior, Târgu Mureș	UPM	http://old.upm.ro/
9	Universitatea din Oradea	UOradea	https://www.uoradea.ro/
10	Universitatea Ovidius, Constanța	Ovidius	https://www.univ-ovidius.ro/
11	Universitatea Transilvania din Brașov	UNITBv	https://www.unitbv.ro/
12	Universitatea Valahia Târgoviște	Valahia	https://www.valahia.ro/
13	Universitatea de Vest Timișoara	UVT	https://www.uvt.ro/

2.1. Aspecte privind dreptul de sesizare

În ceea ce privește **dreptul de a se adresa prin plângere sau sesizare** Comisiei de etică universitară, se poate constata că în toate universitățile analizate se prevede că orice persoană din universitate sau din afara ei poate formula sesizări sau plângeri către Comisia de etică a universității cu privire la posibile abateri de la etică din partea unor membri ai comunității universitare. O pot face numai sub semnătură proprie, cele anonime nefiind admise. Aceasta dovedește că fiecare universitate respectă și pune în aplicare întocmai dispozițiile legale în vigoare, respectiv dispozițiile art. 308 alin. (1) din Legea nr. 1/2011 cu modificările ulterioare. Am constatat că dintre universitățile analizate pentru acest studiu, una (ULBSibiu) are și un formular tipizat pe care orice persoană interesată de o astfel de sesizare va

trebui să-l completeze. Acest aspect credem că este binevenit pentru ușurarea muncii Comisiei care, astfel, se asigură că primește toate informațiile necesare soluționării diligente a unei sesizări corect și legal formulate.

La o altă universitate din cele analizate se prevede expres în Regulamentul comisiei de etică că sesizările vor fi admise doar dacă provin de la persoane direct afectate de fapta sesizată (UPM).

Un aspect ce ne-a atras atenția a fost cel al **locului de depunere** a unor asemenea sesizări, și aceasta dat fiind caracterul excepțional pe care ar fi de dorit ca ele să-l albă și necesitatea, credem, a creării unui cadru discret prin care să se evite apariția unor interpretări, comentarii și păreri greșite la nivelul colectivului instituției vis-a-vis de persoanele implicate, mai înainte de a exista o soluție oficial pronunțată într-o atare situație cercetată. Am concluzionat că, în majoritatea universităților analizate, sesizările privind posibilele abateri de la etică trebuie depuse la serviciul de registratură al acestora, așa cum se prevede și în art. 317 al Legii nr. 1/2011. Totuși, un număr de trei dintre aceste universități (UTGJiu, ULBSibiu, UPM) dețin un birou sau un secretariat propriu Comisiei de etică universitară, care primesc și înregistrează asemenea sesizări, respectând astfel caracterul special și discreția pe care le considerăm necesare în mediul academic. La altele, asemenea sesizări se depun atât la registratura universității, cât și, după caz, la secretariatul comisiei de etică (UGAL, UNITBv), sau sediul ei (Valahia), iar la una dintre ele (UCV), la registratura universității, fără însă a se consemna numele depunătorului, sau pe adresa de mail a comisiei.

2.2. Termene și sancțiuni

În ceea ce privește **termenul în care poate** fi depusă sesizarea referitoare la o posibilă abatere de la etică, din cele 13 universități analizate am constatat că doar 5 impun un termen limită. Astfel, la trei universități (UGAL, UTGJiu, UPM) se precizează termenul de 30 de zile de la evenimentele sesizate. La o universitate (ULBSibiu) se prevede posibilitatea formulării unei sesizări către Comisia de etică într-un interval de timp cuprins între 30 de zile de la luarea la cunoștință a faptei sesizate și maxim 1 an de la faptă, iar la o alta (UCV) se precizează posibilitatea depunerii unei sesizări de genul celor la care ne referim într-un termen maxim de 6 luni de la evenimentele reclamate. Impunerea unor astfel de termene limită, de decădere, credem că e binevenită pentru că asigură evitarea recurgerii la astfel de sesizări doar în scop de șicană ori cu intenția de a naște suspiciuni sau o imagine nefavorabilă unei persoane din motive pur subiective.

Cu privire la impunerea pentru comisia de etică universitară a unui **termen de soluționare a sesizărilor** sau plângerilor, unele dintre universitățile analizate

(UGAL, UCV, UAIC, UBB, UTGJiu) respectă termenul legal de 45 de zile de la primirea sesizării, prevăzut în Legea nr. 206/2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovarea (Lege, 2004). O universitate (UB) prevede un termen diferit, de maxim 90 de zile lucrătoare de la data sesizării comisiei, iar o alta nu are termen specificat (Ovidius).

Un alt aspect cercetat este cel referitor la **sancțiunea suspendării dreptului** de a se înscrie la concursuri pentru ocuparea unei funcții superioare ori a uneia de conducere, îndrumare și de control sau ca membru în comisii de concurs, doctorat, master și licență și durata acesteia, pe care comisia de etică universitară o poate dispune față de cadrele didactice ce se fac vinovate de abateri de la etică în activități de cercetare-dezvoltare, de o gravitate anume. Dintre toate universitățile menționate doar șapte au limite speciale de minim și maxim expres prevăzute pentru această sancțiune (Ovidius, UVT, UBB, UNITBv, UTGJiu, UOradea, UB), iar una prevede un termen fix de 3 ani de suspendare (Ovidius).

2.3. Alte aspecte

În finalul acestui studiu vom face și o trecere în revistă a unor aspecte care, în opinia noastră sunt bine venite și ar fi de dorit să fie cuprinse, dacă nu în toate codurile de etică universitară din universitățile românești, în cât mai multe dintre ele, în prezent identificându-le doar ca particularități, în mod singular, la câte una dintre universitățile la care am făcut referire.

Astfel, la una dintre universitățile care au intrat în cercetarea noastră am identificat prevederea expresă, la principiile ce stau la baza învățământului universitar, a respectării celerității în soluționarea unei petiții adresate oricărei structuri colective existente la nivelul respectivei universități (Ovidius).

La încălcările ce pot fi aduse principiului colegialității, am identificat în documentele privind etica din cadrul unei alte universități din cele analizate, faptul că se consideră o astfel de încălcare și se sancționează, denunțurile anonime la adresa activității oricărei persoane din universitate și formulările repetate de plângeri sau sesizări vădit neîntemeiate la adresa colegilor (UTGJiu).

În regulamentul comisiei de etică a uneia dintre universitățile amintite am constatat că se recurge la procedura medierii în colaborare cu Ombudsmanul universității, pentru analizarea condițiilor de încălcare a normelor de etică și integritate, iar la sancțiuni (la art. 34 lit. f) Cod de etică) e prevăzută și interzicerea, pe o perioadă determinată, a accesului la finanțare din fonduri publice destinate cercetării-dezvoltării (UB). În procedura altei universități am constatat că se prevede pentru soluționarea cauzelor, și convocarea de către comisia de etică a părților cu încercarea de a stinge diferendul pe cale amiabilă (ULBSibiu).

3. Concluzii

Prezentarea prin comparație a unor aspecte legate de o serie de prevederi existente sau nu în Codurile de etică și în regulamentele de funcționare a Comisiilor de etică universitare ale diferitelor universități din țara noastră a permis evidențierea *atât a unor aspecte negative cât și ale unor aspecte pozitive. Opinăm astfel că există unele mențiuni care lasă loc de interpretare, nefiind suficient de clare, iar altele care lasă de dorit în sensul că pot fi considerate nedrepte sau ar putea da posibilitatea încălcării unor drepturi ale persoanei care face obiectul unei sesizări. Cu privire la aspectele favorabile existente și evidențiate în unele dintre codurile etice studiate, ne exprimăm regretul că acestea nu reprezintă o procedură unitară la nivelul tuturor universităților din România, și de aceea propunem includerea lor în cadrul acestor documente.*

Referințe:

- Brazzara, C. (2022). *Ce este etica profesională și de ce este ea importantă?*, accesat la: <https://barrazacarlos.com/ro/etica-profesionala/>
- DEX. (2009). *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a revăzută și adăugită), Academia Română, Institutul de Lingvistică, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009, preluat de pe, DEX online, <https://dexonline.ro>
- Lege. (2011). *Legea nr. 1 din 2011 a educației naționale*, M.Of. nr. 18 din 10 ianuarie 2011.
- Lege. (2004). *Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*, M.Of. nr. 505 din 4 iunie 2004.
- Slabu, E. & Ivan, A.S. (2021). *Considerații privind aplicarea normelor de etică în activitatea didactică universitară*, Revista Etică și Deontologie, 1(1), 18-24 <https://doi.org/10.52744/RED.2021.01.03>
- Slabu, E. (2022). *Răspunderea juridică pentru încălcarea îndatoririlor prevăzute de contractul de muncă și pentru încălcarea normelor de etică în activitatea universitară didactică și de cercetare. Individualizarea sancțiunilor aplicabile.* (Legal liability for breach of employment contract duties and breach of ethics rules in university activity. Individualization of applicable sanctions), Revista de Etică și Deontologie (2022). 2(1), <https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.07>

Cartele universitare, Codurile de etică și Regulamentele de funcționare a Comisiilor de etică universitară ale universităților:

- Universitatea Transilvania din Brașov, <https://www.unitbv.ro/>
- Universitatea București, <https://unibuc.ro/>
- Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, <https://www.ubbcluj.ro/>
- Universitatea Ovidius din Constanța, <https://www.univ-ovidius.ro/>
- Universitatea Craiova, <https://www.ucv.ro/>
- Universitatea Dunărea de Jos, Galați, <https://www.ugal.ro/>
- Universitatea Al. I. Cuza din Iași, <https://www.uaic.ro/>
- Universitatea Oradea, <https://www.uoradea.ro/>

- Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, <https://www.ulbsibiu.ro/ro>
- Universitatea Valahia, Târgoviște, <https://www.valahia.ro/>
- Universitatea Constantin Brâncuși din Târgu Jiu, <https://www.utgjiu.ro/>
- Universitatea Petru Maior din Târgu Mureș, <http://old.upm.ro/>
- Universitatea de Vest din Timișoara, <https://www.uvt.ro/>

Imparțialitatea – valoare fundamentală a eticii profesiei de judecător

Impartiality - Fundamental Value of the Ethics of the Profession of Judge

Cristinel GHIGHECI^{1,2*}

¹ Transilvania University of Brașov, Romania

² Court of Appeal, Brasov

* Correspondence: cristinelghigheci@yahoo.com

Rezumat: *Imparțialitatea reprezintă una dintre cele trei mari valori etice ale profesiei de judecător, alături de independență și integritate. Problemele ridicate de imparțialitatea judecătorului interesează nu doar etica profesională, ci și buna desfășurare a procesului, având în vedere că imparțialitatea instanței este un aspect inclus în dreptul părților la un proces echitabil, garantat de articolul 6 din Convenția europeană a drepturilor omului. Din acest motiv, în codurile de procedură sunt reglementate mai multe proceduri în care poate fi invocată lipsa de imparțialitate a instanței de judecată, respectiv abținerea, recuzarea și chiar strămutarea cauzei la o altă instanță, atunci când este pusă în discuție imparțialitatea tuturor judecătorilor de la instanța învestită cu soluționarea cauzei. Legea nu reglementează un număr exhaustiv de cazuri în care să stabilească lipsa imparțialității judecătorului, ci acestea s-au cristalizat de-a lungul timpului, în practica judiciară.*

Cuvinte cheie: *imparțialitate, judecător, valori etice*

Abstract: *Impartiality represents one of the three great ethical values of the profession of judge, along with independence and integrity. The problems raised by the impartiality of the judge are of interest not only to professional ethics, but also to the smooth running of the process, considering that the impartiality of the court is an aspect included in the parties' right to a fair trial, guaranteed by Article 6 of the European Convention on Human Rights. For this reason, the procedural codes regulate several procedures in which the lack of impartiality of the court can be invoked, namely abstention, recusal and even transfer of the case to another court, when is invoked the impartiality of all judges from the court charged with solving the case. The law does not regulate an exhaustive number of cases to establish the lack of impartiality of the judge, but they are crystallized over time, in judicial practice.*

Keywords: *Impartiality, Judge, Ethical Values*

Citation: Ghigheci, C. (2023).

Imparțialitatea – valoare fundamentală a eticii profesiei de judecător. *Etică și Deontologie*. 3(1), 87-96

<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.09>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Introducere

Imparțialitatea judecătorului constituie una dintre valorile fundamentale ale eticii profesiei de judecător, pe care o reglementează cele mai importante acte normative interne și internaționale. În lipsa imparțialității judecătorului, toată activitatea instanței de judecată poate fi pusă sub semnul întrebării. Din acest motiv cerința imparțialității instanței de judecată apare și în cel mai important document care protejează drepturile fundamentale ale omului, respectiv în articolul 6 din Convenția europeană a drepturilor omului (CEDO, 1950).

2. Imparțialitatea judecătorului în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

Chestiunea imparțialității judecătorului a fost abordată în multe cauze soluționate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, urmând a fi analizate în continuare câteva hotărâri reprezentative ale acesteia.

În cauza *Năstase c. României*, (2007), soluționată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în ceea ce privește independența și imparțialitatea instanței, Curtea nu a identificat circumstanțe de natură să susțină temerile reclamantului bazate atât pe absența unui decret al președintelui țării în momentul transferului membrului completului din funcția de procuror în aceea de judecător, cât și pe fosta calitate a acestuia de consilier al procurorului șef al parchetului care a dispus trimiterea în judecată a inculpatului. Curtea a mai notat că nicio circumstanță nu justifică temerile reclamantului cu privire la existența anumitor legături de supunere sau de dependență a instanței investită cu soluționarea cauzei față de parchet, pe care reclamantul le-a dedus din alte elemente pe care le-a menționat (Pușcașu & Ghigheci, 2019, p. 194-195).

Într-o altă cauză, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că judecătorii care au analizat în timpul procesului o măsură preventivă au reținut că indiciile existente permit să se tragă concluzia „probabilității comiterii faptelor de care este acuzat”. Din această formulare Curtea a apreciat că o astfel de concluzie nu ar putea fi rezultatul unei aprecieri sumare a datelor disponibile în privința arestării preventive, ci această abordare este mai degrabă rezultatul unei aprecieri aprofundate a probelor și a datelor din dosar administrate în vederea susținerii vinovăției reclamantului. Prin urmare, s-a apreciat că în această cauză a fost minimalizată distincția ce trebuie să se facă între aprecierea ce poartă asupra temeiniciei arestării preventive și stabilirea vinovăției care ar trebui să se facă la

finalul procesului. Curtea nu a admis apărarea statului potrivit căreia sintagma folosită de judecător în motivarea menținerii măsurii arestării preventive ar fi fost doar o “formulă standardizată”, motivând că utilizarea acestor formule standardizate probează depășirea sferei unei simple îndoieli care ar putea justifica detenția, cu condiția ca aceasta să aibă la bază date certe. Prin urmare, s-a reținut că instanța de recurs a respins nejustificat motivul de recurs, privând imparțialitatea judecătorilor ce au soluționat cauza în primă instanță și în apel, fără a răspunde motivat argumentelor reclamantului. (Cauza Ionuț Laurențiu Tudor c. României; Călin & al., 2014, Pușcașu & Ghigheci, 2019, p. 194-195).

Într-o altă cauză, reclamanta s-a plâns la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de lipsa de imparțialitate a două judecătore de la instanța supremă, investită cu soluționarea cauzei, motivând că acestea erau căsătorite cu procurorii de la parchetul de pe lângă aceeași instanță. Având în vedere că, prin decizia lor, cele două judecătore au pronunțat condamnarea reclamantei doar pe baza probelor strânse în timpul urmăririi penale și a legăturilor lor cu parchetul, reclamanta a considerat că cerința unui proces echitabil a fost încălcată în cazul său. Curtea Europeană nu a constatat în speță niciun motiv care ar fi putut conduce la constatarea lipsei de imparțialitate a celor două judecătore și, prin urmare, la inechitatea procesului penal. (Cauza Mircea c. României, 2007).

3. Imparțialitatea judecătorului și libertatea de exprimare

Judecătorii sunt ținuti, atât în activitatea profesională, cât și în viața privată, de obligația de rezervă. Aceasta înseamnă că trebuie să fie foarte atenți în exprimarea opiniilor personale în public sau pe rețele de socializare. Rațiunea instituirii acestei obligații este aceea a protejării imparțialității în cazul în care judecătorii ar fi puși în situația să soluționeze o cauză ce ridică probleme asemănătoare cu cele asupra cărora judecătorul și-a exprimat opinia personală.

Dintre documentele care constituie soft law în materia imparțialității judecătorului un rol important îl au Principiile de la Bangalore cu privire la conduita judiciară (2002), adoptate de un grup de judecători de pe mai multe continente, în care sunt analizate diferite probleme de etică a profesiei de judecător. La Norma 4 din cadrul Principiilor de la Bangalore sunt prevăzute, printre altele, următoarele recomandări: „Judecătorul trebuie să accepte, de bunăvoie și fără constrângeri, anumite renunțări care, cetățeanului de rând i-ar părea o povară. Chiar și în viața particulară, judecătorul se va comporta astfel încât să nu impieteze asupra demnității funcției sale. (...) 4.6. Judecătorul, ca orice alt cetățean, are dreptul la libertatea de exprimare, libertatea convingerilor, libertatea de asociere, de a forma grupuri, dar, își

va exercita aceste drepturi în așa fel încât să nu prejudicieze demnitatea funcției judecătorești sau imparțialitatea și independența puterii judecătorești”.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a analizat în mai multe cauze dacă aceste restrângeri ale libertății de exprimare a judecătorilor sunt compatibile cu drepturile fundamentale ale omului, statuând într-o cauză că teama de pronunțare a unei sancțiuni are un efect disuasiv asupra exercitării dreptului la libertatea de exprimare, în special în ceea ce-i privește pe alți judecători care ar dori să participe la dezbaterile publice privind aspecte legate de administrarea justiției și a sistemului judiciar. Astfel, „Curtea reamintește 'efectul de inhibare' pe care frica de sancțiuni îl are asupra exercitării libertății de exprimare (...). În plus, acest efect - care funcționează în detrimentul societății în ansamblul său - este și un factor care privește proporționalitatea sancțiunilor impuse reclamantei și, prin aceasta, justificarea pentru sancțiunile impuse reclamantei, care, după cum a reținut Curtea mai sus, a fost în mod incontestabil îndreptățită să aducă în atenția opiniei publice problema în cauză.” (Cauza Kudeshkina c. Rusia, 2009).

Totuși, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat într-o altă cauză că „Este legitim ca statul să impună membrilor cu funcții publice o obligație de rezervă, însă din acest fapt nu rezultă că aceștia trebuie sustrași de la garanțiile unui proces echitabil în procedura de examinare a pretenției încălcării a obligației. Derogarea trebuie justificată prin motive obiective. În această hotărâre, nu este analizată existența „motivelor obiective”. O tendință generală de a nu cere o asemenea demonstrare în cazuri asemănătoare pare să reiasă din jurisprudența noastră.” (Cauza Özpinar c. Turciei, 2010).

4. Jurisprudența Consiliului Superior al Magistraturii în materia libertății de exprimare a judecătorilor

Consiliul Superior al Magistraturii a statuat în practica sa în materie disciplinară că „magistrații trebuie să-și exprime opiniile într-o manieră prudentă, măsurat, deoarece obligația de imparțialitate de care sunt ținute trebuie să satisfacă exigențele serviciului public căruia îi asigură funcționalitatea. Așadar, dreptul magistratului la liberă exprimare are o limită, și anume dreptul cetățeanului la o justiție independentă, echidistantă față de politic, echilibrată și verticală. De asemenea, libertatea de exprimare a unui judecător și/sau procuror are ca limită și protecția reputației sau drepturilor celorlalți colegi magistrați” (CSM, 2021a).

În acest sens, într-o cauză disciplinară, Consiliul Superior al Magistraturii analizând comportamentul unui judecător manifestat în timpul ședințelor de judecată și în actele întocmite, a constatat existența unui potențial de afectare a prestigiului

funcției de magistrat și al justiției, ca valoare socială, deoarece sub pretextul aducerii la cunoștința părților a drepturilor procesuale și a realizării poliției ședinței, judecătorul ținea un discurs în cadrul căruia își expunea propriile opinii referitoare la obligativitatea purtării măștii de protecție în timpul pandemiei de Covid-19, discurs care era inserat în cuprinsul încheierilor de ședință sau al hotărârilor pronunțate (CSM, 2021a).

Relevant în cauză s-a reținut ca fiind discursul inserat în practica încheierilor sau hotărârilor pronunțate de acest judecător, în care se menționau următoarele aspecte:

„În virtutea principiilor oralității și solemnității ședinței de judecată, a nondiscriminării aplicării actului de justiție, a obligației fiecărui judecător european de a respecta drepturile și libertățile cetățenești, în acord cu Deciziile Curții Constituționale, constat că obligația de purtare a măștii în sala de judecată reprezintă o îngrădire a accesului la justiție prin imposibilitatea identificării părților și martorilor de către membrii completului, prin comunicarea orală deficitară între complet-grefier-părți, afectând demnitatea umană pentru persoanele care nu prezintă simptome ale infecțiilor contagioase și care refuză această procedură de natură medicală acționând pe riscul propriu, are aspect de botniță și prezintă și risc asupra sănătății întrucât sunt studii științifice medicale care evidențiază riscul major asupra sănătății persoanelor cărora li se obturează respirația normală cu înmulțirea infecțiilor din cavitatea bucală și reducerea capacității plămânilor. De asemenea, distanța impusă de 2 m între membrii completului, aduce atingere, în mod flagrant, principiului deliberării între toți membrii completului colegial, deliberarea fiind una dintre componentele legalității pronunțării soluțiilor atât pe aspecte procedurale prealabile cât și pe fond. Pentru aceste considerente, președintele completului pune în vedere tuturor participanților la judecată că, în eventualitatea în care există persoane care insistă în purtarea măștii în sala de ședință, acestea au posibilitatea de a solicita amânarea cauzei la un termen ulterior, după redactarea Deciziei Curții Constituționale- pentru a se asigura și cealaltă componentă a liberului acces la justiție, respectiv obligația judecătorului de a identifica pe destinatarul actului de judecată pentru a preveni orice eroare în acest sens”.

De asemenea, CSM a constatat în aceeași cauză, că același judecător, într-un alt dosar, având ca obiect litigiu de conflicte de muncă-acțiune patrimonială, a invocat, din oficiu, excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 lit. a) din Legea nr. 55/2020, modificată și a dispus, în temeiul art. 413 alin. (1) pct. 3 Cod procedură civilă suspendarea judecării cauzei, deși aceste dispoziții legale nu aveau legătură cu cauza dedusă judecării. În consecință, Secția de judecători în materie disciplinară, cu unanimitate, a apreciat că se impune aplicarea față de judecător a sancțiunii constând

în „diminuarea indemnizației de încadrare lunare brute cu 25% pentru o perioadă de 3 luni” (CSM, 2021a).

În ceea ce privește limitele de exprimare ale unui judecător, într-o altă cauză, în care judecătorul s-a exprimat ireverențios față de alți lucrători din cadrul instanței, s-a reținut că nu are nicio relevanță faptul că judecătorul se află în concediu medical în momentul săvârșirii abaterii disciplinare. În acest sens Consiliul Superior al Magistraturii a reținut că susținerea judecătorului în sensul că nu putea fi cercetat disciplinar, deoarece se afla în concediu medical, raportul său de muncă fiind astfel suspendat, nu poate fi primită în condițiile în care (i) aceasta s-a deplasat la compartimentul DEFA pentru că era nemulțumit/ă de modul în care i se calculase indemnizația aferentă concediului medical, iar (ii) discuțiile care au generat conflictul au avut loc la sediul instanței (CSM, 2021b).

Cu privire la libertatea de exprimare a unui judecător în legătură cu opinii exprimate în cadrul unor interviuri acordate unui jurnalist, Secția de judecători în materie disciplinară a CSM, analizând următoarele afirmații făcute de către un judecător:

- „Nu sunt singurul judecător împotriva căruia s-a promovat o acțiune pe motive neînțelese, însă eu continui să spun aceleași lucruri de 20 ani și am aceleași principii. Nu-mi schimb gândirea după cum se schimbă conducerea politică a statului.”

- „Părerea mea nu încalcă nicio dispoziție legală. Practic, sunt sancționată pentru cum gândesc. Să spui că doar eu înțelegeam implicațiile, iar ceilalți 6 colegi, care au semnat hotărârea, au fost manipulați de propunerea mea, este o jignire la adresa lor.”

- „O aberație!”, spune A, care consideră ancheta tendențioasă, subiectivă și pe lângă lege.”

- La întrebarea jurnalistului dacă „putem vorbi despre o rețea locală de interese care s-a activat în cazul dumneavoastră? Cine ar face parte din ea?”, judecătorul a răspuns, printre altele, următoarele: „Da, putem vorbi despre reactivarea unor rețele de interese în justiția locală, chiar de o tendință de construire de noi rețele de interese. (...). Vă ofer câteva date. Domnul avocat C este soțul doamnei L.D, judecător în cadrul Curții de Apel O și colegă de complet cu doamna judecător H. Doamna judecător H a fost trimisă în judecată de DNA O împreună cu judecătorii R. C, D.V, O.G soluția de clasare dată în cauză fiind intens mediatizată.”

cu majoritate, a reținut că judecătorul are dreptul la liberă exprimare, recunoscut de art. 8 și 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, precum și de dispozițiile art. 26 și 30 din Constituția României, însă opiniile exprimate în cadrul interviurilor acordate contravin obligației de rezervă impusă magistraților în exercitarea acestui drept (CSM, 2020). În plus, s-a mai reținut că expunerea unor astfel de afirmații în

cadrul unui interviu public și folosirea unor expresii incisive, cu puternică tentă emoțională și personală, poate fi interpretată drept o formă de presiune asupra activității Inspecției Judiciare, aspect de natură a afecta probitatea morală și profesională a magistratului. Potrivit hotărârii CSM, afirmațiile judecătorului, expuse în cadrul interviurilor analizate, deși, în aparență vizează probleme de interes general pentru sistemul de justiție din România, în concret se rezumă la exprimarea unor acuzații directe, îndreptate fie împotriva unor colegi magistrați, fie împotriva unor avocați și chiar a unor instituții publice, fără existența unor dovezi de fapt edificatoare (CSM, 2020). Interesant este faptul că această hotărâre de sancționare disciplinară a fost adoptată, însă, cu majoritate și nu în unanimitate. În opinia separată formulată de un membru CSM la această hotărâre, în sensul respingerii acțiunii disciplinare, s-a susținut că Declarația privind etica judiciară de la Londra, 2010 (RECJ, 2010) a arătat în mod expres că: „Obligația de rezervă nu poate da naștere unei scuze de inactivitate din partea judecătorului. Judecătorul trebuie să aibă un rol educațional pentru a promova legea, împreună cu alte instituții cu aceeași misiune. Loialitatea, împreună cu independența, înseamnă că atunci când judecătorul depune un jurământ, indiferent de formula acestuia, acest jurământ simbolizează angajamentul față de statul de drept. Loialitatea judiciară presupune două cerințe: să nu depășească atribuțiile încredințate și să le exercite. Această loialitate nu poate să fie cerută judecătorului atunci când democrația și libertățile fundamentale sunt în pericol” (CSM, 2020).

Într-o altă cauză, tot din 2021, CSM a analizat libertatea de exprimare a unui judecător în motivarea unei soluții prin care s-a analizat din oficiu înlocuirea măsurii arestării preventive cu măsura preventivă a arestului la domiciliu a unui inculpat acuzat de săvârșirea unei infracțiuni la viața sexuală, comisă față de un minor. În considerentele încheierii finale referitoare la măsura preventivă, judecătorul cauzei a menționat următoarele aspecte (CSM, 2021c):

„Instanța a invocat din oficiu înlocuirea măsurii arestării preventive cu cea a arestului la domiciliu. În aprecierea acestei înlocuiri, instanța are în vedere faptul că temeiul prevăzut de art. 223 alin. (2) Cp (Cod penal, n.n.) presupune întrunirea cumulativă a două condiții: respectiv săvârșirea anumitor infracțiuni și aprecierea că rezonanța publică a acestor fapte a fost de așa manieră încât sentimentul de siguranță al cetățenilor nu poate fi întărit decât prin luarea măsurii celei mai drastice, aceea de arestare preventivă. Dintre cele 2 condiții, instanța apreciază că cea a rezonanței sociale sau pericolul pentru ordinea publică nu reclamă în acest caz menținerea arestării preventive.

Cu titlul de exemplu, instanța consideră că un atentat terorist care să genereze victime multiple, un omor care să stârnească frică generală ar putea justifica măsura arestării preventive conform alin. (2) al art. 223 Cp.

În prezenta cauză, faptele inculpatului, deși reprobabile nu sunt de o așa gravitate încât să fi generat o rumoare socială de amploare, o reacție a societății din care să rezulte că oamenii consideră faptele sale ca punându-le în pericol viața, existența în vreun fel. Nu au existat ieșiri în stradă, proteste în presă.

Față de acest aspect, instanța consideră că în cauză se impune o măsură preventivă, dar în niciun caz cea mai grea, deoarece în cazul infracțiunilor de genocid, atentat terorist, omor calificat, crime împotriva umanității nu ar mai exista temei de luarea a vreunei măsuri preventive, uciderea celor vinovați rămânând singura sancțiune, dar nereglementată de lege. Cum inculpatul nu poate fi ucis, nu poate fi lapidat în piața publică, instanța consideră că acesta poate fi plasat la domiciliu în arest pentru 60 de zile de la 22.12.2020 până la 20.02.2021 inclusiv”.

Consiliul Superior al Magistraturii a dispus sancționarea disciplinară a judecătorului reținând că argumentele prezentate în cuprinsul motivării reprezintă aprecieri pur subiective, eronate și nu se referă la un temei de drept indicat în mod expres și care să aibă aplicabilitate în speță. Secția de judecatori în materie disciplinară, cu majoritate, a reținut în acest caz că astfel de expresii nu aparțin stilului oficial, impersonal care trebuie să caracterizeze motivarea unei hotărâri judecătorești în cuprinsul căreia termenii să fie folosiți cu sensul lor propriu și clar, excluzând formulările ambigue, subiective ce lasă loc de interpretări (CSM, 2021c).

Și această hotărâre de sancționare a fost adoptată cu majoritate, în opinia separată reținându-se că „Atitudinea și conduita unui judecător care utilizează un anumit raționament juridic propriu în conturarea argumentelor reținute pentru înlăturarea aspectelor considerate netemeinice, nu atrage *de plano* răspunderea disciplinară, nefiind de natură a afecta încrederea publicului în integritatea corpului judiciar. Astfel, chiar dacă construcțiile lingvistice ale doamnei judecător conțin exagerări pe tehnică de redactare a actelor jurisdicționale, acestea au fost circumscrise condițiilor prevăzute de lege pentru dispunerea înlocuirii măsurii arestării preventive cu măsura controlului judiciar, ceea ce scoate în afara ilicitului disciplinar analizat conduita judecătorului.” (CSM, 2021c)

5. Concluzii

Lipsa de imparțialitate a judecătorilor investiți cu soluționarea unor cauze poate rezulta din multe împrejurări legate de comportamentul lor în ședința de judecată, dar nu este exclus ca aceasta să fie atrasă și de acte sau fapte efectuate de aceștia în afară sălii de judecată. Unul dintre aspectele cele mai controversate legate de această chestiune este cel care pune în conflict libertatea de exprimare de care

trebuie să beneficieze orice persoană, inclusiv judecătorii, cu obligația acestora de a păstra imparțialitatea.

Un principiu important de etică a profesiei de magistrat este cel legat de necesitatea respectării de către judecători a obligației de rezervă, care le impune acestora să nu își exprime în spațiul public ideile sau convingerile personale, fapt care ar putea să le atragă ulterior incompatibilitatea în soluționarea unui anumit tip de cauze. În acest caz este rezonabil să primeze necesitatea asigurării imparțialității judecătorului în fața libertății de exprimare a acestuia.

Lipsa de imparțialitate poate să rezulte și din unele exprimări folosite de judecător în actele pe care le redactează sau în motivarea hotărârilor pronunțate.

Adesea, încălcarea de către judecători a obligației de rezervă poate să atragă, pe lângă lipsa de imparțialitate a acestora, și sancțiuni disciplinare pentru actele care ar aduce atingere prestigiului profesiei sau imaginii justiției.

Opiniile diferite exprimate de membrii organismului disciplinar în materia răspunderii judecătorilor pentru acte care aduc atingere prestigiului profesiei sau imaginii justiției denotă o necesitate a abordării teoretice a acestor probleme în articolele de specialitate.

Referințe

- CEDO. (1950). *Convenția din 4 noiembrie 1950 (*actualizată*)* pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată prin Protocoalele nr. 3, 5 și 8 și completată prin Protocolul nr. 2*). <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/175187>
- Pușcașu V. & Ghigheci C. (2019). *Codul de procedură penală adnotat*, Vol. I, Partea generală, Editura Universul Juridic, București, p. 194-195.
- Cauza Năstase c. României. (2007). Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a treia), Hotărâre pronunțată la 13 septembrie 2007. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Nastase-Silvestru-impotriva-Romaniei.pdf>
- Cauza Mircea c. României. (2007). Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a treia), Hotărâre pronunțată la 8 martie 2007. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Mircea-impotriva-Romaniei.pdf>
- Cauza Kudeshkina c. Russia. (2009). Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția întâi), Hotărâre pronunțată la 26 februarie 2009. [https://hudoc.echr.coe.int/eng {%22itemid%22:\[%22001-91501%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng {%22itemid%22:[%22001-91501%22]})
- Cauza Özpinar c. Turciei. (2010). Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a doua), Hotărâre pronunțată la 19 octombrie 2010. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Ozpinar-impotriva-Turciei.pdf>
- Cauza Ionuț Laurențiu Tudor c. România. (2014). Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a treia), Hotărâre pronunțată la 24 septembrie 2014. [https://hudoc.echr.coe.int/fre# {%22itemid%22:\[%22001-144998%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre# {%22itemid%22:[%22001-144998%22]})
- Călin, D., Vasiescu, M., Militaru, I., Călin, R., Coțovanu, P.A., Zaharia, L., Cîrciumaru, L., Ramașcanu, B., Radu, C., Lăncrăjan, A., Mihăiță, F., Constantinescu, V., Gherghesan, A., Ghigheci, C., Bozeșan, V. & Balan, I. (2015). *Hotărâri CEDO în cauzele împotriva României*, Vol. X,

- Analiză, Consecințe, Autorități potențial responsabile. Editura Universitară, București.
DOI: 10.5682/9786062801786
- CSM. (2020). *Hotărârea nr. 9J din data de 15 iulie 2020 a Consiliului Superior al Magistraturii*, Secția pentru judecători în materie disciplinară, publicată pe site-ul www.csm1909.ro
- CSM. (2021a). *Hotărârea nr. 4J din data de 17 februarie 2021 a Consiliului Superior al Magistraturii*, Secția pentru judecători în materie disciplinară, publicată pe site-ul www.csm1909.ro
- CSM. (2021b). *Hotărârea nr. 7J din data de 7 aprilie 2021 a Consiliului Superior al Magistraturii*, Secția pentru judecători în materie disciplinară, publicată pe site-ul www.csm1909.ro
- CSM. (2021c). *Hotărârea nr. 9J din data de 24 mai 2021 a Consiliului Superior al Magistraturii*, Secția pentru judecători în materie disciplinară, publicată pe site-ul www.csm1909.ro
- Principiile de la Bangalore cu privire la conduita judiciară, (2002). <https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>
- RECJ. (2010). *Declarația privind etica judiciară de la Londra*, adoptată de Adunarea Generală a Rețelei Europene a Consiliilor Judiciare, în cadrul întâlnirii de la Londra, 2-4 iunie 2010.

Etica profesională a medicului.

Incidența dreptului penal în malpraxisul medical

The Professional Ethics of the Physician.

Criminal Law in Medical Malpractice

Maria-Magdalena BÂRSAN¹*, Bianca Iulia PINȚĂ²

¹ Transilvania University of Brașov, Romania

² Graduate student, Transilvania University of Brașov, Romania

* Correspondence: maria.m.barsan@unitbv.ro

Rezumat : *Ca orice profesie sau activitate profesională, și profesia de medic trebuie să fie coordonată de un set de reguli de etică, astfel încât, fiecare profesionist în domeniul medical să poată exercita actul medical la cel mai înalt nivel, prioritare fiind interesele pacientului. Obligația fundamentală a medicului este aceea de a acorda asistență medicală. Această obligație are caracter atât moral, cât și legal, astfel încât trebuie îndeplinită de medic indiferent de situație, ea neputând fi restrânsă doar la un cadru formal. Actul medical nu trebuie influențat, medicul fiind singurul care poate decide asupra modului în care acesta este exercitat. În acest sens, întotdeauna, un profesionist în domeniul medical va alege să exercite actul medical în conformitate cu principiile etice, de deontologie profesională și, implicit, în conformitate cu legislația și standardele profesionale în vigoare. Articolul pune în discuție probleme relevante legate de malpraxisul medical, incidența dreptului penal în malpraxisul medical, răspunderea penală angajată, cât și aspecte legate de diferențele dintre cele două forme de vinovăție – intenție/culpă.*

Cuvinte cheie: *etică, malpraxis, dreptul penal, răspundere penală, intenție, culpă.*

Abstract: *Like any other profession or professional activity, that of physician must be coordinated by a set of ethical rules, so that any professional in the medical field can perform the medical act at the highest professional standards, with the patient's interests as a priority. The fundamental obligation of the physician is that of providing medical assistance. This obligation is both of a moral and legal nature, as it must be fulfilled by the physician regardless of the situation and it cannot be restricted only to a formal setting. Medical act must not be influenced, as the physician is the only one who can decide on how to perform his duties. Thus, the medical professional will always choose to perform the medical act in accordance with ethical principles, professional principles and the current laws and professional standards in force. This article discusses relevant issues related to medical malpractice, the incidence of criminal law in medical malpractice, criminal liability and differences between the two forms of guilt – intent and fault.*

Citation: Bârsan, M.M. & Pință, B.I., (2023). Etica profesională a medicului. Incidența dreptului penal în malpraxisul medical. *Etică și Deontologie*. 3(1), 97-104
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.10>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Keywords: *Ethics, Malpractice, Criminal Law, Criminal Liability, Intent, Fault.*

1. Aspecte introductive

Malpraxisul medical este definit în Legea nr. 95/2006 ca fiind „eroarea profesională săvârșită în exercitarea actului medical sau medico-farmaceutic, generatoare de prejudicii asupra pacientului” (Lege, 2006). Cazurile de malpraxis medical generate de o culpă profesională pot atrage răspunderea legală, doar în măsura în care, din administrarea materialului probatoriu rezultă fără nicio îndoială că, instanța poate reține răspunderea personalului medical. Pe cale de consecință, în situațiile antemenționate, și anume când eroarea profesională a cauzat prejudicii pacientului, se poate antrena răspunderea disciplinară, civilă, dar nu este exclusă nici răspunderea penală când fapta întrunește elementele de tipicitate ale unei infracțiuni, aplicându-se principiul *ultima ratio*.

Problemele de natură etică/morală în ceea ce privește domeniul medical, au devenit subiect de discuție atât în doctrină cât și în practica instanțelor de judecată, având în vedere numărul din ce în ce mai mare de cauze aduse în fața judecății în care personalul medical este tras la răspundere sub cele trei forme: disciplinară, civilă și penală. Dacă ar fi să dăm o definiție moralității, am spune că, aceasta se referă la tot ceea ce este bun sau rău, just sau injust, atunci când ne raportăm la relațiile interumane, la cum am vrea să fim tratați de cei din jur, dar și cum să îi tratăm noi pe ceilalți, doar că, ceea ce ne interesează atunci când vorbim despre aplicarea legii penale, respectiv reținerea vreunei forme de răspundere, este ceea ce este legal sau ilegal. Dacă ar fi să ne raportăm la un cadru de referință, opinăm că, în acest context, intenția sau cel puțin încercarea de a nu face rău poate fi considerată ca un reper moral esențial în stabilirea unui astfel de cadru, cu un impact și o aplicabilitate semnificativ mai importante decât altruismul sau empatia (Simion, 2010, p. 27).

2. Condițiile răspunderii personalului medical

Răspunderea personalului medical se întemeiază pe condițiile răspunderii civile de drept comun, dar spre deosebire de aceasta prezintă și unele particularități. Răspunderea penală se va angrena doar prin respectarea principiului *ultima ratio*, deoarece intervenția necondiționată a dreptului penal în astfel de situații, poate ridica probleme reale cu privire la respectarea acestui principiu de drept.

Potrivit art. 642 alin. (1) din Legea 95/2006 răspunderea medicală este stabilită în sarcina „personalului medical”, adică în sarcina medicului, medicului dentist, farmacistului, asistentului medical și a moașei care acordă servicii medicale.

Relevant este momentul săvârșirii faptei, legea prevăzând o condiție de timp și anume ca fapta să fie săvârșită cu ocazia furnizării serviciului medical, adică în cursul manoperelor de prevenție, de diagnosticare sau terapeutice.

În ceea ce privește *fapta ilicită*, aceasta constă în încălcarea obligațiilor asumate de medic în exercitarea atribuțiilor sale de serviciu, cum ar fi obligația de îngrijire, de informare, de securitate, de confidențialitate, de supraveghere etc. Încălcarea acestor obligații de către personalul medical este sancționată de lege nu numai în cazul intenției, ci și în cazul erorii, neglijenței și imprudenței. Medicul nu se angajează să vindecă pacientul, ci se obligă să ia în interesul acestuia cele mai bune decizii cu caracter medical și să acorde îngrijirile necesare pentru obținerea rezultatului scontat și anume vindecarea acestuia. În sens general, o conduită medicală *este considerată culpabilă atunci când, într-un caz concret, medicul nu a avut conduita pe care știința medicală ar fi așteptat-o de la el*. (Ulsenheimer, 2008, p. 68). Acesta este motivul pentru care, știința medicală a stabilit anumite standarde medicale pe care orice medic trebuie să le respecte la îndeplinirea oricărui act medical.

Este de ordinul evidenței că, la nivelul practicii judiciare se observă un reviriment în ceea ce privește cazurile de malpraxis medical deferite instanțelor de judecată, aspect ce ridică întrebări cu privire la schimbările care au avut loc în societate la nivelul mentalității pacienților, pe de o parte, dar și în ceea ce privește cadrele medicale, pe de altă parte.

De asemenea, nu putem vorbi de o răspundere a personalului medical în cazul în care nu există *prejudiciu*. Este absolut necesar ca încălcarea obligațiilor să producă consecințe asupra sănătății sau integrității corporale a pacientului pentru a putea fi angajată răspunderea civilă a medicului în cauză. Prejudiciul poate fi atât material (cheltuieli cu medicamente, îngrijiri), cât și moral (suferință psihică), urmând a fi reparat în integralitate. Pentru a se putea obține repararea prejudiciului patrimonial, este necesar să se demonstreze caracterul cert al acestuia, precum și că acesta nu a fost reparat.

O ultimă condiție cerută de lege pentru angajarea răspunderii medicului în cazul în care acesta a depus toate diligențele în îndeplinirea obligațiilor prevăzute de lege, este aceea că trebuie să dovedească existența unei *legături de cauzalitate* între fapta ilicită și prejudiciul produs, mai exact trebuie stabilit că lipsa vindecării pacientului este consecința încălcării unei obligații din partea medicului. Nu există act medical lipsit de riscuri, asta deoarece, prin natura sa, activitatea medicală presupune un anumit grad de risc, iar în desfășurarea actului medical pot apărea erori de fapt, neprevăzute și neimputabile personalului medical, ce se produc în contextul unei activități perfect normale. Prin urmare, nu se poate reține răspunderea personalului medical, dacă nu s-a stabilit cu exactitate *in concreto*, existența unei legături de cauzalitate între faptă și prejudiciul produs. În practica judiciară, s-a statuat că, atunci

când există un dubiu cu privire la cauza afecțiunii care a cauzat decesul, iar acest dubiu nu a permis constatarea existenței raportului de cauzalitate între conduita culpabilă și rezultatul produs, adică decesul pacientului, s-a constatat neîntreținerea elementelor constitutive ale vreunei infracțiuni (Decizie, 2012).

3. Condițiile răspunderii penale în cazul spitalelor publice și private

Condițiile răspunderii penale în cazul spitalelor publice și private se desprind din analiza art. 135 din Cod Penal – C.P. - (Lege, 2009), precum și din analiza dispozițiilor Legii nr. 95/2006, după cum urmează: 1. fapta să fie săvârșită în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele instituției medicale; 2. să existe o încălcare a unei obligații profesionale, răspunderea spitalelor fiind una profesională; 3. fapta să fie săvârșită în exercitarea unei activități ce poate face obiectul domeniului privat – o astfel de condiție fiind valabilă doar în privința spitalelor publice.

Referitor la cea de-a treia condiție sus-menționată, în principiu, asistența medicală, *lato sensu*, poate face obiectul domeniului privat, condiția fiind îndeplinită în cazul spitalelor publice. Există însă o dispoziție legală care, aparent, creează un monopol al spitalelor publice în exercitarea activității medicale de urgență, respectiv art. 163 alin. (2) teza a II-a din Legea 95/2006. Această dispoziție însă, nu trebuie interpretată în sensul că spitalul public nu răspunde penal pentru o faptă săvârșită în activitatea medicală de urgență, existând posibilitatea ca și un spital privat să presteze o astfel de activitate, chiar dacă, în prezent, nu o face.

4. Raportul dintre fapta instituției medicale și fapta medicului

Astfel cum prevede art. 135 alin. (3) din C.P., cele două tipuri de răspundere nu se exclud, existând posibilitatea ca, atât instituția medicală, cât și medicul să răspundă penal pentru faptele proprii. Diferența dintre cele două tipuri de răspundere penală este reprezentată de specificul obligațiilor. În acest sens, în privința spitalului se rețin obligații de rezultat, iar în cazul medicului se rețin obligații de diligență (Kuglay, 2021, p. 208-228). În privința obligațiilor ce revin spitalelor, din analiza art. 654 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 95/2006, medicul nu va răspunde, spre exemplu, pentru prejudiciile produse ca urmare a insuficienței dotării cu echipamente medicale, „*infecțiilor nosocomiale, viciilor ascunse ale materialelor sanitare, echipamentelor și dispozitivelor medicale*” (Lege, 2006).

Astfel, chiar dacă nu este prevăzută expres în lege, în sarcina spitalului se naște o obligație de organizare, calificată drept o obligație de rezultat. În privința obligațiilor ce îi revin medicului, spitalul nu va răspunde, spre exemplu, pentru fapte precum prescrierea de către medic a unui medicament necorespunzător stării de

sănătate a pacientului sau pentru executarea necorespunzătoare a unor intervenții chirurgicale. Am menționat anterior că, medicul beneficiază de o independență în privința exercitării actului medical, însă, sub aspect organizatoric, medicul se află în raport de subordonare ierarhică față de unitatea spitalicească, astfel încât obligația de a organiza, spre exemplu, serviciul de gardă ori de a asigura personal medical suficient pentru exercitarea actului medical, revine spitalului, în calitate sa de furnizor de servicii medicale (Kuglay, 2021, p. 208-228). Astfel, în situația în care apare o eroare medicală de natură penală, spre exemplu un diagnostic greșit (care a dus la decesul pacientului) stabilit pe fondul numărului mare de pacienți raportat la personalul medical disponibil în spital, acesta din urmă va răspunde penal pentru fapta săvârșită de cadrul medical. În astfel de cazuri, există posibilitatea ca medicul să fie exonerat de răspunderea penală, având în vedere că, fapta a fost săvârșită în condiții necorespunzătoare de muncă, care nu îi pot fi imputabile, în principiu, medicului. Așadar, răspunderea penală a spitalului va subzista și în ipoteza în care, în privința medicului, este incidentă o cauză de înlăturare a răspunderii penale.

5. Granița dintre intenție și culpă

Este important de reținut că eroarea medicală nu este întotdeauna rezultatul unei acțiuni greșite intenționate sau a unei neglijențe din partea medicilor, ci poate apărea ca urmare a unor alți factori, independenți de persoana medicului.

Erorile de interpretare apar la stabilirea formei de vinovăție a intenției indirecte, respectiv forma de vinovăție a culpei cu prevedere. Intenția indirectă și culpa cu prevedere au în comun prevederea/ reprezentarea consecințelor faptei. Deosebirea dintre cele două forme de vinovăție se raportează însă la factorul volitiv sau de voință, care există atunci când persoana, fiind stăpână pe actele/acțiunile sale și lipsind orice formă de constrângere exterioară, a acționat liber, conform propriilor convingeri, având posibilitatea de autodeterminare, adică de a decide liber asupra conduitei sale.

În cazul intenției indirecte, subiectul activ are convingerea că rezultatul nu se va produce, bazându-se pe circumstanțe neîntemeiate [ex. pe noroc ori pe precedent – într-un caz similar pacientul a supraviețuit chiar dacă nu a primit îngrijiri medicale, astfel încât, cu puțin noroc și în alte cazuri se va produce același rezultat] (Kuglay, 2021). În această primă situație, convingerea subiectului activ este, în realitate, o acceptare, nefiind întemeiată pe anumite împrejurări concrete și obiective. Astfel, nu se va putea reține culpa cu prevedere în primul caz menționat, având în vedere că subiectul activ are o atitudine indiferentă cu privire la producerea rezultatului.

În cazul culpei cu prevedere, subiectul activ are convingerea că rezultatul nu se va produce, însă se bazează pe circumstanțe obiective (spre exemplu: cu toate că medicul cunoștea starea precară de sănătate a pacientului, precum și riscul de producere a decesului, refuză internarea pacientului - din lipsă de personal - și decide

transferul acestuia la un alt spital, însă, pe drum, pacientul decedează.) În această secundă situație, convingerea subiectului activ este bazată pe circumstanțe obiective, acesta nu are o atitudine de acceptare propriu-zisă cu privire la producerea rezultatului, ceea ce exclude reținerea intenției indirecte. Culpă cu prevedere se aseamănă, sub aspectul factorului intelectual sau de conștiință, care presupune că, în conștiința făptuitorului, apare ideea de a săvârși o faptă, cât și reprezentarea urmărilor acesteia, cu intenția indirectă, în sensul că, făptuitorul prevede rezultatul faptei sale, cu diferența că, în cazul intenției eventuale, el acceptă rezultatul eventual, pe când în cazul culpei cu prevedere nu îl acceptă, socotind fără temei că îl va putea evita (Pascu & all., 2014, p. 128).

Culpă fără prevedere (simplă), raportat la materia malpraxisului medical, reprezintă cea mai răspândită formă de vinovăție. În acest sens, în privința medicului se reține o „prezumție” de prevedere, având în vedere și obligația acestuia de a se documenta continuu cu privire la practica și normele medicale. Astfel cum este menționat și în doctrină, obligația de prevedere a cadrului medical reprezintă conduita ideală, iar condiția „trebuia să prevadă” din conținutul art. 16 alin. (4) lit. b) teza a II-a din C.P., reprezintă o obligație de diligență a medicului (Kuglay, 2021, p. 113-117). Bineînțeles că această obligație de diligență (de prevedere) va fi stabilită în funcție de specializarea fiecărui cadru medical, răspunderea fiind personală. Astfel, chiar dacă la actul medical participă mai mulți medici, pentru fiecare dintre aceștia se vor stabili urmările pe care trebuie să le prevadă, ținând cont de specializarea și experiența profesională a fiecăruia.

În ceea ce privește restul cadrelor medicale care nu au această obligație de a prevedea (spre exemplu: medicul rezident fără experiență profesională), se va reține incidența cazului prevăzut de art. 16 alin. (1) lit. b) teza a II-a din Codul de procedură penală (Lege, 2010), respectiv fapta nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de lege. Cu privire la condiția „putea să prevadă” din conținutul art. 16 alin. (4) lit. b) teza a II-a din C.P., apreciem că analiza acesteia trebuie raportată la circumstanțele obiective și subiective care sunt de natură să împiedice subiectul activ să prevadă consecințele faptei sale. Sunt numeroase cazurile în care medicul nu a putut să prevadă rezultatul din cauza lipsei unui element ce ține de persoana pacientului sau din cauza insuficienței pregătiri profesionale.

Lipsa unui element ce ține de persoana pacientului se poate datora și modului în care medicul s-a informat cu privire la starea de sănătate a pacientului, la istoricul medical al acestuia. Ori, necunoașterea istoricului medical al pacientului nu poate fi invocată de către medic pentru exonerarea de la răspunderea penală. Astfel, fapta medicului care nu a prevăzut apariția unor complicații pe care le putea preveni dacă se informa cu privire la istoricul medical al pacientului îi este imputabilă, fiind săvârșită cu forma de vinovăție a culpei simple. Pentru a înlătura condiția „putea să prevadă” este necesar ca împrejurările care-l împiedică pe profesionist să prevadă să fie exterioare standardului profesional și să excludă existența vreunei obligații

profesionale a medicului. Distinct de împrejurările obiective, există și cazuri în care chiar circumstanțele subiective (ex: insuficienta pregătire a medicului) pot înlătura condiția „putea să prevadă”. Astfel, conform dispozițiilor art. 663 alin. (3) din Legea nr. 95/2006 („*Medicul, medicul stomatolog, asistentul medical/moașa au obligația de a accepta pacientul în situații de urgență, când lipsa asistenței medicale poate pune în pericol, în mod grav și ireversibil, sănătatea sau viața pacientului.*”), dacă actul medical se realizează în situații de urgență, în principiu, cadrului medical îi este permis să acționeze chiar cu depășirea competențelor profesionale, iar condiția „putea să prevadă” poate fi eliminată în funcție de analiza *in concreto* a faptei. Indubitabil, instanței de judecată îi revine competența de a aprecia, din materialul probatoriu, în fiecare cauză în parte, dacă fapta întrunește elementele constitutive ale vreunei fapte prevăzute de legea penală și stabilirea unui tratament sancționatoriu.

6. Concluzii

Actul medical trebuie privit din două perspective, exercitarea unui drept (de a profesa), respectiv îndeplinirea unor obligații profesionale. Însă, indiferent de modul în care este privit, actul medical trebuie exercitat în limitele legii și standardelor profesionale, astfel încât provocarea de suferințe fizice și psihice să se încadreze în categoria „riscului permis” și să nu intre sub incidența dreptului penal. Apreciem că, malpraxisul medical trebuie perceput mai mult decât o simplă subramură a medicinei și, implicit, a dreptului. Considerăm că, în prezent, implicațiile malpraxisului medical nu sunt pe deplin înțelese nici de personalul medical și nici de practicienii dreptului. Acest fapt se datorează, pe de o parte, legislației lipsite de claritate și predictibilitate, iar, pe de altă parte, lipsei de implicare a instituțiilor medicale, personalului medical, și a practicienilor dreptului în procesul de înțelegere a domeniului malpraxisului medical. În acest context, considerăm că o abordare mai deschisă a malpraxisului medical alături de recunoașterea faptului că acest subiect este tot mai des întâlnit, pot conduce la o identificare mai eficientă a principalelor cauze care au ca efect erorile medicale, precum și la îmbunătățirea serviciilor medicale furnizate și asigurarea unui act medical de calitate. Este important de reținut că, eroarea medicală nu este întotdeauna rezultatul unei acțiuni greșite intenționate sau a unei neglijențe din partea medicilor, ci poate apărea ca urmare a unor alți factori, independenți de persoana medicului. Însă, până la dovedirea nevinovăției, medicului îi este afectată viața profesională, prin atingerea adusă imaginii, fiind marginalizat ori chiar exclus din instituția medicală în cadrul căreia practică profesia, iar un astfel de efect este, de cele mai multe ori, iremediabil.

Referințe:

- Decizie, (2012). Decizia. nr. 751/R din 22 mai 2012 a Curții de Apel Galați, disponibilă pe www.sintact.ro
- Kuglay, I. (2021). *Răspunderea penală pentru malpraxisul medical*, Editura C.H. Beck, București.
- Lege, (2006). Legea nr. 95 din 2006 privind reforma în domeniul sănătății, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 652 din 28 august 2015, cu completările și modificările ulterioare.
- Lege, (2009). Legea nr. 286 din 17 iulie 2009 privind Codul penal, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 510 din 24 iulie 2009.
- Lege, (2010). LEGE nr. 135 din 1 iulie 2010 privind Codul de procedură penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 486 din 15 iulie 2010.
- Pascu I., Dima T., Păun C., Gorunescu M., Dobrinioiu V., Hotcă M. A, Chiș I., Dobrinioiu M. (2014). *Noul Cod Penal comentat. Partea generală*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București.
- Simion, R.M., (2010). *Malpraxisul medical: oportunitate sau realitate?* Editura Humanitas, București.
- Ulsenheimer K., (2008). *Arztstrafrecht in der Praxis*, ed. A 4-a, Editura C.F. Muller, Heidelberg.

NOUTĂȚI LEGISLATIVE

Scurte comentarii asupra unor prevederi ale Legii nr. 199 din 2023 privind învățământul superior incidente asupra activității comisiilor de etică universitară

A short summary of some provisions of Law no. 199 of 2023 regarding higher education, applicable to the activities of university ethics commissions.

Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU¹*

¹ Transilvania University of Brașov, Romania

* Correspondence: rotaruc@unitbv.ro

Citation: Salcă Rotaru, C.M. (2023).

Scurte comentarii asupra unor prevederi ale Legii 199 din 2023 privind învățământul superior incidente asupra activității comisiilor de etică universitară. *Etică și Deontologie*. 3(1), 105-111
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.11>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Rezumat: *Noua lege a educației învățământului superior, Legea 199 din 2023, este una din legile care au suscitât ample dezbateri în spațiul public din diverse motive, inclusiv cele privitoare la reglementarea eticii universitare. Ne este clar că erau necesare noi reglementări, legea anterioară (Legea 1 din 2011, încă în vigoare la momentul redactării prezentului studiu) având suficiente lacune care să determine o aplicare haotică, atât la nivel instituțional cât și la nivelul instanțelor de judecată, a normelor privind etica universitară. Prezentele comentarii pe marginea noilor reglementări deschid seria de articole privind noutățile legislative, printr-o primă prezentare a acelor reglementări care vizează aspectele cele mai importante din perspectiva funcționării comisiilor de etică. Sunt prezentate aspecte privind independența comisiilor și structura funcțională a acestora, regimul juridic actelor emise de comisie și noile sancțiuni aplicabile celor care încalcă normele de etică și deontologie universitară. Se constată că analize mai aprofundate ale acestor prevederi pot fi făcute doar după emiterea de către Guvern sau de către Ministerul Educației a actelor normative de punere în aplicare a legii.*

Cuvinte cheie: *Legea 199 din 2023, etică universitară, comisii de etică, sancțiuni, cod cadru.*

Abstract: *The new law on higher education, Law 199 of 2023, is one of the laws that have sparked wide debates in the public space for various reasons, including those regarding the regulation of university ethics. It is clear to us that new regulations were needed, as the previous law (Law 1 of 2011, still in force at the time of writing this study) had enough loopholes to determine a chaotic application, both at the institutional level and at the court level, of the rules regarding university ethics. These comments on the new regulations open the series of articles on legislative news, through a first presentation of those regulations that target the most important aspects from the perspective of the functioning of ethics commissions. Aspects regarding the independence of the commissions and their functional structure, the legal regime of the documents issued by the commission and the new sanctions applicable to those who violate the norms of university ethics and deontology are presented. It is noted that more in-depth analyzes of these provisions can only be made after the issuance by the Government or the Ministry of Education of the normative acts implementing the law.*

Keywords: *Law 199 of 2023, University Ethics, Ethics Commissions, Sanctions, Framework Code*

1. Aspecte generale

Prezentăm în numărul anterior al revistei o analiză a reglementărilor din proiectul de lege privind învățământul superior (Salcă Rotaru, 2023), proiect guvernamental care nu a fost dus la final ca urmare a schimbărilor politice de guvernare la nivelul Ministerului Educației. Având în vedere inclusiv opiniile noastre exprimate, de-a lungul timpului (Manea & Salcă Rotaru, 2019; Salcă Rotaru & Manea, 2021a; Salcă Rotaru & Manea, 2021b), cu privire la modificările necesare ale legislației pentru buna funcționare a Comisiilor de etică de la nivelul instituțiilor de învățământ superior (IIS), putem afirma că noua lege a educației, adoptată de Parlament prin inițiativa Guvernului, pentru învățământul superior – Legea nr. 199 din 4 iulie 2023 (LIS), ne-a surprins în mod plăcut (Lege, 2023). Nu știm dacă au avut efect prezentarea propunerilor elaborate în Grupul de lucru constituit la nivel de CEMU în fața principalilor actori ai educației naționale (UEFISCDI, 2021), însă cert este că în noua lege regăsim majoritatea acestor propuneri, inclusiv dintre cele referitoare la armonizarea legislațiilor educației cu cele ale cercetării.

Ca și până acum, în scurta prezentare și analiză a legii, ne vom apleca doar asupra aspectelor privind rolul și atribuțiile comisiilor de etică de la nivelul IIS. Ca remarcă generală, eticii și deontologiei universitare îi sunt alocate, în principal, un număr de 14 articole, regăsite în Capitolul XX al Titlului I, de la articolul 161 la articolul 174. La acestea se pot adăuga și alte articole incidente cum ar fi art. 18 care stabilește prevederile minime și obligatorii ale Codului de etică, art. 28 care la alin. 10 prevede obligativitatea includerii aspectelor de etică a cercetării în discipline de etică și integritate academică în cadrul programele de studii de scurtă durată, licență și masterat, și pentru programele de pregătire individuală din ciclul III de studii universitare de doctorat, iar exemplele pot continua.

Se observă o limitare, de altfel corectă, a aplicării prevederilor Legii 206 din 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare în învățământul superior (Lege, 2004), însă, pentru o bună coordonare între aceste două acte normative, o parte a prevederilor privind încălcările de etică, sunt preluate în Legea nr. 199/2023. La nivel de IIS, Legea nr. 206/2004 rămâne aplicabilă doar pentru activitățile de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de inovare ale personalului încadrat doar pentru activitățile de cercetare-dezvoltare, pe funcțiile de cercetători. În acest sens sunt și prevederile art. 199 alin. (3) din noua lege. Prin urmare, cadrelor didactice care desfășoară, pe lângă activitatea de predare și activități de cercetare și diseminare a cercetării, le sunt aplicabile doar prevederile Legii nr. 199/2023, care după cum am mai spus, pentru aceste aspecte preia prevederile Legii nr. 204/2006.

2. Aspecte concrete ale legii care vizează comisiile de etică

Poate cel mai important element de noutate se regăsește la art. 162 alin. (2), în cadrul căruia, în teza a doua, este prevăzută cu claritate independența comisiei de etică.

Legat de componența comisiilor de etică, un alt element de noutate al legii, care aduce clarificări și cu privire la comisiile de etică a cercetării, comisii care anterior nu se regăseau reglementate dar existau în activitatea universităților, în cadrul LIS, la art. 162 alin. (3) se arată că:

„În cadrul comisiei de etică universitară funcționează o subcomisie dedicată eticii cercetării. Aceasta urmărește implementarea politicilor de etică în cercetare, în conformitate cu reglementările eticii cercetării științifice, care trebuie să acopere următoarele aspecte: publicarea și autoratul, respectarea demnității participanților la cercetare, gestionarea datelor de cercetare, colaborarea, conflictele de interese, fraudă, asigurarea unor medii eficiente de cercetare, respectiv prevenirea prejudiciului în cercetare și inovare.”

Va fi interesant de urmărit modalitatea de organizare a unei astfel de comisii lărgite, inclusiv din perspectiva procedurilor și a documentelor emise, deoarece aceste noi prevederi vor unifica cele două comisii, în cazul în care ele existau separat la nivel IIS.

O prevedere care vine în ajutorul comisiilor de etică, pentru a facilita necesitatea practică a prezenței unor specialiști în anumite domenii, în cazul în care aceștia nu se regăsesc în componența aleasă, este cea prevăzută la 162 alin. (7), unde se arată că:

„La ședințele comisiei de etică universitară pot participa diferite persoane în calitate de invitați, printre care și consilierul juridic al instituției.”

Și aici vor trebui identificate cele mai bune practici și proceduri pentru determinarea situației în care aceste persoane pot fi invitate, rolul lor în cadrul comisiei și a opiniilor acestora în cadrul hotărârilor luate, având în vedere principiul răspunderii instituționale.

Cu privire la atribuțiile comisiilor, sunt introduse noi prevederi, acestea trebuind să realizeze „activități de prevenire cu privire la încălcarea normelor de etică și deontologie universitară” (art. 163, lit. f)) și să „monitorizează desfășurarea cursurilor de etică și integritate academică” (art. 163, lit. g)). Dacă prima obligație nu prezintă dificultăți, ci doar va releva importanța dată comisiei de către structurile de conducere a IIS, cea de a doua, poate naște multe discuții și dispute prin corelare cu independența obișnuită a cadrului didactic cu privire la activitatea sa didactică – stabilirea fișei disciplinei. Și aici vor fi necesare prevederi clare care să nu contravină cu nici unul dintre principiile generale ale legii.

Încadrarea clară, în regimul juridic actelor administrative, a actelor (hotărârilor) emise de comisia de etică (art. 171 alin. (10)), rezolvă una din marile probleme ale activității comisiilor de etică ajunse în momentul final al adoptării hotărârii de sancționare. Legea nr. 1/2011 nu stabilea regimul juridic al acestor acte, ceea ce a dus la mari diferențe de aplicare a procedurilor și de stabilire a instanței competente în caz de contestare a măsurilor dispuse prin hotărârile comisiei, putând fi incidente, așa cum am mai arătat, atât prevederile Codului administrativ cât și cele ale Codului muncii (Lege, 2011). Anteriorul proiect de lege, asupra căruia am făcut discuții, stabilea ca regim juridic aplicabil cel al dreptului muncii (Proiect, 2022). Apreciem, din motive larg dezbătute în articole anterioare (Manea & Salcă Rotaru, 2019; Salcă Rotaru & Manea, 2021a; Salcă Rotaru & Manea, 2021b; Slabu, 2022), noua viziune a legii care aduce un plan de egalitate între faptele neetice ale unui cadru didactic cu cele ale unui student/masterand/doctorand. Bineînțeles, acestui regim juridic îi sunt specifice anumite principii și proceduri, care vor trebui bine cunoscute de către comisiile de etică. O întrebare se naște, dacă pentru activitatea comisiei de etică, prin componenta atribuită subcomisiei de etică a cercetării, regimul juridic al actelor emise este același.

Cu privire la sancțiunile pe care le poate aplica comisia de etică (art. 172, alin. (3)), persoanelor care ocupă funcții didactice:

- dispune sancțiunea diminuării salariului de bază, cumulată, când este cazul, cu indemnizația de conducere, de îndrumare și de control, prevăzută de Legea nr. 1/2011 la art. 318 lit. b).
- este stabilit un interval clar de la 1-5 ani pentru sancțiunea cu suspendarea dreptului de înscriere la un concurs pentru ocuparea unei funcții superioare ori a unei funcții de conducere sau ca membru în comisii de concurs, dar se

elimină sancțiunea cu suspendarea dreptului de a membru în comisii de doctorat, de master sau de licență;

- se introduce sancțiunea interzicerii, pentru o perioadă determinată, a accesului la finanțare din fonduri publice competitive;
- se introduce sancțiunea retragerii și/sau corectării tuturor lucrărilor publicate prin încălcarea normelor de etică și deontologie universitară;
- se fac modificările corespunzătoare cu prevederile art. 171 alin. (10) și cele ale art. 199 alin. (1), în sensul că, cea mai gravă sancțiune pe care o poate aplica comisia de etică este „destituirea din funcția didactică sau de cercetare”, comparativ cu prevederea din Legea nr. 1/2011 care stabilea ca sancțiune maximală „desfacerea disciplinară a contractului de muncă” (art. 318 lit. e). Alinierea prevederilor ia în considerare faptul că „prin personal didactic titular se înțelege personalul didactic care ocupă o funcție didactică într-o instituție de învățământ superior” (art. 199 alin. (1)). Readucem aminte că anteriorul proiect de lege elimina cu totul acest tip de sancțiune.

În afara cadrelor didactice, codul de etică se aplică și studenților, studenților-doctoranzi, cercetătorilor postdoctoranzi și alte categorii de cursanți, ultimele două fiind categorii nou introduse prin actuala lege. Sancțiunile aplicabile acestora sunt prevăzute separat, în virtutea faptului că relațiile lor contractuale cu IIS sunt altele decât contractul de muncă, și anume contractul de studii. Noutăți regăsim și în cadrul acestor categorii de sancțiuni, în sensul că este nou introdusă sancțiunea anulării rezultatelor evaluărilor (art. 174, alin. (3), lit. b).

Sunt duse modificări și cu privire la termenele incidente în procedura de cercetare desfășurată de comisia de etică, în sensul că termenul de soluționare a sesizărilor aduse în fața comisiei este acum clar prevăzut, el fiind stabilit la 45 de zile calendaristice de la primirea sesizării (art. 172 alin. (4)) coroborându-se astfel și cu caracterul de act administrativ al comisiei de etică, a cărei hotărâre nu mai este supusă altor aprobări/validări instituționale.

3. Importanța uniformizării procedurilor la nivel național

Necesitatea uniformizării la nivel național a procedurilor în fața comisiilor de etică, constituia un *must do* al noi legi. Existența a diferitelor proceduri, termene și modalități de constituire și funcționare a comisiilor, constituia un impediment al realizării unui climat etic și a unei culturi etice la nivelul IIS (Drăghici & Ilie, 2021; Ivan & Slabu, 2021; Sinaci, 2023;). Astfel, noua lege vine și de data aceasta în ajutorul comisiilor de etică, prin aceea că se vor elabora la nivel național:

- Codul-cadru de etică și deontologie universitară, ce va fi aprobat prin hotărâre a Guvernului (art. 161, alin.(2), lit. a) și
- Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a comisiilor de etică universitară care va fi aprobat prin ordin al ministrului educației, după consultarea CNEMU (art. 165, alin. (1)).

În baza acestora, dar și cu aplicarea principiului autonomiei IIS, comisiile de etică universitară vor contribui cu propuneri la elaborarea Codului de etică și deontologie universitară și vor elabora regulamentele de organizare și funcționare proprii, care se aprobă prin hotărârea senatului universitar. Mai mult, se impune luarea în considerare a: (i) standardelor și liniilor directoare privind managementul eticii din cadrul viitoarei Metodologiei de evaluare externă, a standardelor, a standardelor de referință și a listei indicatorilor de performanță, aprobată prin hotărâre a Guvernului (art. 161, alin.(2), lit. c); (ii) normelor de etică și deontologie profesională prevăzute în alte acte normative aplicabile personalului instituțiilor de învățământ superior (art. 161, alin.(2), lit. e), și a (iii) reglementărilor internaționale cu incidență în domeniu, la care România este parte (art. 165, alin. (1)).

4. Concluzii

Bineînțeles că prevederile amintite precum și celelalte care nu au fost discutate încă, referitoare la tipurile de fapte neetice, la legăturile dintre comisiile de etică și comisiile consultative de la nivel național necesită discuții mai aprofundate, însă, considerăm că acestea vor fi oportune doar după apariția Codului-cadru de etică și deontologie universitară și al Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a comisiilor de etică universitară.

Amintim că, așa cum prevede și art. 261 alin. (1) din noua lege, Senatele universitare sunt obligate ca, în termen de un an de la intrarea în vigoare a prezentei legi, să definitiveze noua carte universitară, regulamentele și metodologiile de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ superior, în conformitate cu prezenta lege. Intrarea în vigoare a noii legi a educației pentru învățământul superior, Legea nr. 199/2023, va fi la data de 3 septembrie 2023.

Preconizăm că va fi necesar un minim de 6 luni pentru apariția reglementărilor anterior menționate, deoarece, Ministerul Educației are un termen de 8 luni de la data intrării în vigoare a legii pentru elaborarea metodologiilor, regulamentelor și a altor acte normative care decurg din aplicarea Legii nr. 199/2003 și emiterea de ordine al ministrului pentru aprobarea lor.

Referințe:

- Drăghici, T., & Ilie, O.A. (2021). Adaptarea climatului etic universitar, o necesitate în contextul pandemiei. *Revista „etică și Deontologie”*, 1(02), 31–40. <https://doi.org/10.52744/RED.2021.02.04>
- Ivan, A. S., & Slabu, E. (2021). Considerații privind aplicarea normelor de etică în activitatea didactică universitară. *Revista „etică și Deontologie”*, 1(01), 18–24. <https://doi.org/10.52744/RED.2021.01.03>
- Lege. (2023). Legea nr. 199 din 2023 a învățământului superior. M.Of. nr. 614 din 5 iulie 2023.
- Lege. (2011). Legea educației naționale nr. 1 din 5 ianuarie 2011, M.Of. nr. 18 din 10 ianuarie 2011,
- Lege. (2004). Legea nr. 206 din 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare în învățământul superior. M.Of. nr. 505 din 4 iunie 2004.
- Manea, L. & Salcă Rotaru, C.M. (2019) The Legal Regime of the Decisions of University Ethics Commissions in the Current Jurisprudential Interpretation, *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. SERIES VII - SOCIAL SCIENCES AND LAW*, DOI: 10.31926/but.ssl.2019.12.61.3.5
- Proiect. (2022). Proiect Legea învățământului superior - România Educată, https://www.edu.ro/proiecte_legi_educatie_2022_consultare_publica
- Salcă Rotaru, C.M. & Manea, L., (2021a). De lege ferenda cu privire la reglementările cu impact asupra activității comisiilor de etică universitară. *Revista Etică și Deontologie*. 1(1), 32–43. <https://doi.org/10.52744/RED.2021.01.05>
- Salcă Rotaru, C. M. & Manea, L. (2021b). Propuneri de modificări legislative privind etica universitară: forma autorilor și forma aprobată de CEMU. *Revista Etică și deontologie*. 1 (1), 117–152. <https://doi.org/10.52744/RED.2021.01.14>
- Salcă Rotaru, C. M. (2023). Noua viziune privind comisiile de etică în proiectul de lege privind învățământul superior. *Revista Etică și Deontologie*, 2(2), 110–115. <https://doi.org/10.52744/RED.2022.02.09>
- Sinaci, M. (2023). Promovarea culturii etice în universități pentru dezvoltarea comportamentului etic. *Revista Etică și Deontologie”*, 2(2), 45–57. <https://doi.org/10.52744/RED.2022.02.03>
- Slabu, E. (2022). Răspunderea juridică pentru încălcarea îndatoririlor prevăzute de contractul de muncă și pentru încălcarea normelor de etică în activitatea universitară didactică și de cercetare. Individualizarea sancțiunilor aplicabile. *Revista Etică și Deontologie*, 2(01), 61–72. <https://doi.org/10.52744/RED.2022.01.07>
- UEFISCDI. (2021). Dezbateri națională cu privire la Codul de referință al eticii și deontologiei universitare – reglementare cadru privind codurile de etică universitară (de la momentul 2.38.00). Dezbateri națională cu privire la Codul de referință al eticii și deontologiei universitare – reglementare cadru privind codurile de etică universitară | Dezbateri națională cu privire la Codul de referință al eticii și deontologiei universitare – reglementare cadru privind codurile de etică universitară [...] By UEFISCDI - Facebook | Facebook

BREVIAR

Etică, integritate ... și anticorupție

Ethics, integrity ... and anti-corruption

Laura MANEA*

¹ Transilvania University of Braşov,

* Correspondence: manea@unitbv.ro

Rezumat: *Corupția, ca infracțiune și abatere de la moralitate și datorie, a fost și este sancționată prin normele de drept penal în orice stat de drept, iar atunci când faptele de corupție sunt săvârșite de funcționari publici sancțiunile sunt mai grave. Politicile de combatere și prevenire a corupției, în cadrul unei autorități sau instituții publice, au în centru mecanisme și instrumente de conștientizare a funcționarilor publici cu privire la statutul funcției și autorității publice cu care sunt investiți, astfel încât exercitarea funcției publice să se realizeze în acord cu normele de conduită specifice centrate pe interesul cetățeanului. Având în vedere că fiecare entitate publică își stabilește un regulament propriu de conduită internă și standarde de etică cu privire la propria activitate, legislația a devenit un instrument necesar și oportun pentru armonizarea acestor politici anticorupție prin identificarea unor standarde comune și respectiv a celor specifice, dar și stabilirea unor raportări uniforme a bunelor practici dar și a incidentelor de integritate, fapt concretizat în strategiile anticorupție naționale și chiar la nivel UE. În prezentul articol facem o prezentare a actelor normative naționale aplicabile domeniului, prin raportare la cerințele Uniunii Europene, a principiilor funcționale ce trebuie respectate de către entitățile publice în planul organizațional de integritate și facem o analiză a cadrului legislativ național privind mecanismele de asigurare a eticii și integrității în funcționarea administrației publice.*

Cuvinte cheie: *strategie anticorupție, integritate, consilier de etică, funcție publică*

Abstract: *Corruption, as a crime and deviation from morality and duty, has been and is sanctioned by the rules of criminal law in any rule of law, and when acts of corruption are committed by civil servants, the sanctions are more serious. Anti-corruption policies within a public authority or institution focus on mechanisms and tools to raise awareness among civil servants about the status of the function and the public authority with which they are invested, so that the exercise of the*

Citation: Manea, L. (2023). Etică, integritate ... și anticorupție. *Etică și Deontologie*. 3(1), 112-120
<https://doi.org/10.52744/RED.2023.01.12>

Publisher's Note: RED stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

public function is carried out in accordance with the specific norms of conduct focused on the interest of the citizen. Given that each public entity establishes its own rules of internal conduct and standards of ethics regarding its own activity, legislation has become a necessary and appropriate tool for harmonizing these anti-corruption policies by identifying common and specific standards, respectively, but also the establishment of uniform reports of good practices as well as of integrity incidents, which is reflected in national anti-corruption strategies and even at EU level. In this article we present the applicable national normative acts in the field, by reference to the requirements of the European Union, the functional principles that must be respected by public entities in the organizational integrity plan and we analyze the national legislative framework regarding the mechanisms for ensuring ethics and integrity in the operation of the public administration.

Keywords: *Anti-Corruption Strategy, Integrity, Ethics Advisor, Public Office*

1. Etica și administrația publică

Funcționarea administrației publice în serviciul și interesul cetățeanului impune autorităților și instituțiilor publice promovarea, respectarea și implementarea unor valori precum transparența actului administrativ, onestitatea și integritatea în exercitarea diferitelor categorii de funcții publice, respectul față de cetățean ca beneficiar al activității instituției în cauză și orientarea administrației publice către nevoile acestora, profesionalism dar și inovație în exercitarea funcției publice, respectarea normelor de conduită, flexibilitate, adaptabilitate și dinamism, comunicare eficientă inter și intra – instituțională, într-un cuvânt un comportament etic și profesional al personalului din administrația publică.

2. Cadru normativ național și european privind etica și integritatea în administrația publică

Implementarea recomandărilor europene privind etica și integritatea administrației publice (Rezoluție, 2021) în actele legislative naționale a condus la crearea unui cadru normativ prin care se conturează, recunoaște și implementează ca prim standard al controlului intern managerial la entităților publice susținerea valorii etice și a caracterului integru – Standardul 1 - Etică și integritate, așa cum este stipulat la pct. IV Anexa 1 la OSGG nr. 600/2018 privind aprobarea Codului controlului intern managerial al entităților publice (Ordin, 2018a).

Acest cadru normativ național, consolidat în timp, este alcătuit din acte normative și administrative dintre care amintim:

- Ordonanța Guvernului nr. 119/1999 privind controlul intern managerial și controlul financiar preventiv, republicată, cu modificările și completările ulterioare (Ordonanță, 1999);

- Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public (Lege, 2001);
- Legea nr. 52/2003 cu privire la transparența decizională în administrația publică (Lege, 2003a);
- Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, cu modificările și completările ulterioare (Lege, 2003b);
- Legea nr. 251/2004 privind unele măsuri referitoare la bunurile primite cu titlu gratuit cu prilejul unor acțiuni de protocol în exercitarea mandatului sau a funcției (Lege, 2004a);
- Legea nr. 571/2004 privind protecția personalului din autoritățile publice, instituțiile publice și din alte unități care semnalează încălcări ale legii (Lege, 2004b);
- Legea nr. 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea și completarea Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum și pentru modificarea și completarea altor acte normative, cu modificările ulterioare (Lege, 2010);
- Legea nr. 184/2016 privind instituirea unui mecanism de prevenire a conflictului de interese în procedura de atribuire a contractelor de achiziție publică (Lege, 2016);
- Hotărârea Guvernului nr. 583/2016 privind aprobarea Strategiei naționale anticorupție pe perioada 2016-2020, a seturilor de indicatori de performanță, a riscurilor asociate obiectivelor și măsurilor din strategie și a surselor de verificare, a inventarului măsurilor de transparență instituțională și de prevenire a corupției, a indicatorilor de evaluare, precum și a standardelor de publicare a informațiilor de interes public (Hotărâre, 2016);
- Hotărârea Guvernului nr. 599/2018 pentru aprobarea metodologiei standard de evaluare a riscurilor de corupție în cadrul autorităților și instituțiilor publice centrale, împreună cu indicatorii de estimare a probabilității de materializare a riscurilor de corupție, cu indicatorii de estimare a impactului în situația materializării riscurilor de corupție și formatul registrului riscurilor de corupție, precum și pentru aprobarea metodologiei de evaluare a incidentelor de integritate în cadrul autorităților și instituțiilor publice centrale, împreună cu formatul raportului anual de evaluare a incidentelor de integritate (Hotărâre, 2018);

- Hotărârea nr. 1269/2021 privind aprobarea Strategiei naționale anticorupție 2021-2025 și a documentelor aferente acesteia (Hotărâre, 2021b);
- Ordinul Secretarului General al Guvernului nr. 600/2018 pentru aprobarea Codului controlului intern managerial al entităților publice (Ordin, 2018a);
- Ordinul Președintelui Agenției Naționale a Funcționarilor Publici nr. 1442/2018 pentru aprobarea procedurii privind respectarea normelor de conduită de către funcționarii publici și implementarea procedurilor disciplinare în cadrul autorităților și instituțiilor publice (Ordin, 2018b).

Pentru funcționarea și garantarea statului de drept, ca deziderat asumat de statele membre UE, începând cu 2020 Comisia Europeană monitorizează evoluțiile în materie de combatere a corupției la nivel național. Începând din 2022, rapoartele includ și recomandări pentru fiecare țară, cu obiectivul de a sprijini statele membre în eforturile lor de a continua reformele în curs sau pe cele planificate, de a încuraja evoluțiile pozitive și de a contribui la identificarea domeniilor în care ar putea fi necesare îmbunătățiri sau acțiuni ulterioare privind schimbările sau reformele implementate. În mai 2023, Comisia a adoptat o propunere de Directivă în completarea Strategiei UE privind o uniune a securității, pentru perioada 2020-2025 (Comunicare, 2020) respectiv Propunerea de Directivă pentru combaterea corupției, și înlocuire a Deciziei-cadru 2003/568/JHA a Consiliului și a Convenției privind lupta împotriva corupției care implică funcționari ai Comunităților Europene sau a oficiali ai Statelor Membre UE și de modificare a Directivei UE 2017/1371 (Comunicare, 2023).

3. Etică și integritate în funcția publică din perspectiva combaterii corupției din administrația publică

În prezenta analiză a cadrului legislativ național privind mecanismele de asigurare a eticii și integrității în funcționarea administrației publice, ne vom concentra atenția asupra unei Strategii, atât la nivel european, dar și la nivel național, prin care se urmărește prevenirea și combaterea corupției în cadrul entităților publice din statele membre UE – Strategia Anticorupție. Programul de lucru al Comisiei Europene pentru anul 2023 include adoptarea unor pachete de măsuri necesare, obligatorii și uniforme privind combaterea corupției în scopul apărării democrației.

Astfel, fie că vorbim de sistemul de control intern managerial (Ordin, 2018a), fie de planul național anticorupție (Hotărâre, 2021b), identificăm ca necesară și oportună implicarea conducerii oricărei entități publice în încurajarea, promovarea și susținerea a tot ceea ce înseamnă integritate și valori etice în rândul angajaților pe

care îi coordonează, fapt pentru care oarecum asemănător și totuși deferit prin scopul urmărit, Standardul 1 în cele două strategii/sisteme este Integritatea – Standard 1 OSGG 600/2018 – Etică și Integritate vs. Standardul 1 HG 1269/2022 – Integritate.

Deși H.G. nr. 1269/2021 privind aprobarea Strategiei naționale anticorupție 2021-2025 a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 1218 din 22 decembrie 2021 și impunea termene pentru anul 2022 pentru toate instituțiile și autoritățile publice (de adoptare a agendei de integritate organizațională – martie 2022 și a planurilor de integritate – iunie 2022), majoritatea autorităților (inclusiv Secretariatul General al Guvernului – (SGG, 2023)) au omis adoptarea acestor documente administrative, fapt pentru care a fost decalat termenul pentru anul 2023 – iunie 2023.

Astfel, consilierul de etică (Hotărâre, 2021a) a devenit, conform prerogativelor teoretice stabilite acestei funcții prin Codul Administrativ și atribuțiilor practice implementate de entitățile publice prin codurile instituționale adoptate, un instrument de respectare a valorilor și principiilor etice în exercitarea funcțiilor publice din instituție, sprijinind exercitarea funcției publice cu profesionalism, identificând și comunicând conducerii instituției eventuale riscuri în exercitarea activităților și creând, astfel prin prevenție, premisele eliminării faptelor de corupție în exercitarea puterii publice de către funcționarii publici.

Pornind de la rolul important pe care consilierea de etică s-a dovedit că îl are în crearea unui climat organizațional propice realizării interesului public, acest instrument a fost promovat, la nivel legislativ, în cadrul altor instrumente de protejare a misiunii instituțiilor publice și anume controlul intern managerial (Ordin, 2018a) și strategia națională anticorupție (Hotărâre, 2021b), regăsind în ambele proceduri și mecanisme organizaționale, raportările și activitatea acestui consilier, alături de alți angajați implicați, cum ar fi spre exemplu consilierul de integritate introdus în entitățile publice din anul 2023 (după un mecanism similar de desemnare din rândul funcționarilor/angajaților din sistemul public).

Practic, atât în cadrul sistemului de control intern managerial, cât și în cadrul planului de integritate, obiectivele și raportările consilierului de etică se suprapun parțial peste cele ale consilierului de integritate, dar se deosebesc din perspectiva încadrării faptelor fie ca abateri de la normele de etică, fie ca incidente de integritate. Conform Anexei 1 H.G. nr. 1269/2021, incidentul de integritate este definit drept unul dintre următoarele evenimente privind situația unui angajat al unei autorități sau instituții publice sau al unei structuri din cadrul acestora: încetarea disciplinară a raporturilor de muncă sau de serviciu, ca urmare a săvârșirii unei abateri de la normele deontologice sau de la alte prevederi similare menite să protejeze integritatea funcției publice, inclusiv cele stabilite prin legislație secundară și terțiară, pentru care este prevăzută această sancțiune; trimiterea în judecată sau

condamnarea pentru săvârșirea unei infracțiuni de corupție sau a unei fapte legate de nerespectarea regimului interdicțiilor, incompatibilităților, conflictului de interese sau declarării averilor (Hotărâre, 2021b).

De asemenea, dacă în cadrul documentelor privind sistemul de control intern managerial, entitățile publice sunt obligate să adopte și actualizeze anual Registrul riscurilor (pornind de la riscurile funcțiilor și funcțiile sensibile), în cadrul planului de integritate se impune anual actualizarea Registrului riscurilor de integritate.

Astfel, asemănător principiului prevenției pe care este întemeiată activitatea consilierului de etică, și măsurile adoptate prin obiectivele planului de integritate vizează prevenția corupției la nivelul entității publice inclusiv prin educarea angajaților, dar și a publicului-țintă vizat de activitatea instituției/autorității, întreprinderii publice, precum și combaterea corupției prin adoptarea de către conducerea instituției/autorității a măsurilor de evitare a incidentelor de integritate raportate. În cadrul planului organizațional de integritate, entitățile publice trebuie să transpună și să asigure următoarele principii funcționale:

- principiul statului de drept în baza căruia este consacrată supremația legii, toți cetățenii fiind egali în fața acesteia;
- principiul răspunderii potrivit căruia autoritățile statului răspund pentru îndeplinirea atribuțiilor ce le revin, inclusiv pentru modul de implementare a strategiilor;
- principiul gestionării responsabile a riscurilor generate de comportamente lipsite de integritate, ca parte integrantă din procesul managerial desfășurat de către fiecare organizație;
- principiul proporționalității în elaborarea și punerea în aplicare a procedurilor anticorupție: instituțiile publice trebuie să elaboreze, să implementeze și să mențină proceduri complexe, adaptate și proporționale în raport de riscurile și vulnerabilitățile instituționale, precum și dimensionate în funcție de resursele și complexitatea organizației;
- principiul răspunderii la cel mai înalt nivel de angajament: Politicile de integritate nu vor fi eficiente dacă nu există un mesaj clar dat de administrație de la nivelul cel mai înalt în sensul sprijinirii acestor politici;
- principiul prevenirii incidentelor de integritate potrivit căruia identificarea timpurie și înlăturarea în timp util a premiselor apariției faptelor de corupție sunt prioritare și imperative.
- principiul eficacității în combaterea corupției, care se bazează pe evaluarea continuă a activității instituțiilor cu atribuții în domeniu, atât din punctul de vedere al îndeplinirii cât mai complete a obiectivelor asumate pentru a produce efectele pozitive pe care societatea le așteaptă, cât și al managementului organizațional;

- principiul coerenței de acțiune inter-instituționale, în baza căruia instituțiile implicate în prevenirea și combaterea corupției trebuie să coopereze îndeaproape, asigurând o concepție unitară asupra obiectivelor ce trebuie îndeplinite și a măsurilor ce urmează a fi luate;
- principiul parteneriatului public - privat, care recunoaște importanța cooptării societății civile și a mediului de afaceri în activitățile concrete de implementare a măsurilor de prevenire a corupției;
- principiul accesului neîngrădit la informațiile de interes public și al transparenței decizionale;
- principiul cooperării internaționale active, care are în vedere cooperarea activă în formatele operaționalizate la nivelul Uniunii Europene și a celorlalte organizații europene și internaționale la care România este parte [Consiliul Europei, Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva Corupției, Inițiativa Regională Anticorupție, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, etc], precum și asigurarea unui rol activ al României la nivel internațional.

4. În loc de concluzii...

Raportându-ne la relația dintre autoritățile publice și cetățeni, corupția în administrația publică se manifestă în general prin folosirea discreționară a funcției publice sau a prerogativelor acestora în scopul obținerii unor interese personale sau de grup în detrimentul interesului general, prin recurgerea la mijloace ilicite sau ilegale. Astfel, corupția afectează o societate nu numai prin prisma efectelor negative economice, dar și a efectelor negative asupra statului de drept și democrației, subminând încrederea cetățeanului în instituțiile statului și afectând credibilitatea și capacitatea instituțiilor în punerea în aplicare a politicilor publice și furnizarea de servicii publice de calitate.

Deși inițial sistemul juridic a incriminat și sancționat faptele de corupție, săvârșirea lor de către funcționarii publici fiind circumstanță agravantă, în timp s-a dovedit atât la nivel național, cât și la nivelul Uniunii că tot prin normă juridică se poate asigura mult mai eficient prevenirea și combaterea faptelor de corupție în zona publică prin instituirea unui cadru riguros și consecvent, aplicabil în toate instituțiile publice, cu standarde generale și specifice în materie de etică, integritate și transparență funcțională.

Totodată, o cultură instituțională anticorupție bazată fundamental pe prevenire, asistență și transparență trebuie implementată și coordonată de la nivel de management, dar în același timp trebuie armonizată și uniformizată

interinstituțional, rezultând astfel necesitatea raportărilor către un organism unic (la nivel național este vorba de Ministerul Justiției, conform HG nr.1269/2021)

Strategiile naționale anticorupție ale statelor membre UE, cum este și cazul strategiei României, pun în centru politicilor publice prevenirea corupției și instaurarea unei culturi a integrității (prin reglementarea unor obiective generale precum campanii de informare și sensibilizare a cetățenilor și beneficiarilor direcția ai serviciilor publice, programe de educare a angajaților, măsuri de tragere la răspundere administrativă și disciplinară a funcționarilor publici din perspectiva incidentelor de integritate, abaterilor de la normele de etică și a abaterilor disciplinare etc.), aspecte pe care le regăsim statuate și în noua propunere de directivă susținută de către Comisia Europeană (Comunicare, 2023).

Referințe

- Comunicare. (2020). Comunicarea din 24 iulie 2020 referitoare la Strategia UE privind uniunea securității, COM (2020) 605 final. Accesibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605>
- Comunicare. (2023). Propunere de DIRECTIVĂ A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI privind combaterea corupției, de înlocuire a Deciziei-cadru 2003/568/JAI a Consiliului și a Convenției privind lupta împotriva corupției care implică funcționari ai Comunităților Europene sau funcționari ai statelor membre ale Uniunii Europene și de modificare a Directivei (UE) 2017/1371 a Parlamentului European și a Consiliului. COM/2023/234 final. Accesibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=COM:2023:234:FIN>
- Hotărâre. (2016). Hotărârea Guvernului nr. 583/2016 privind aprobarea Strategiei naționale anticorupție pe perioada 2016-2020, a seturilor de indicatori de performanță, a riscurilor asociate obiectivelor și măsurilor din strategie și a surselor de verificare, a inventarului măsurilor de transparență instituțională și de prevenire a corupției, a indicatorilor de evaluare, precum și a standardelor de publicare a informațiilor de interes public. M.Of. nr. 644 din 23 august 2016.
- Hotărâre. (2018). Hotărârea Guvernului nr. 599/2018 pentru aprobarea metodologiei standard de evaluare a riscurilor de corupție în cadrul autorităților și instituțiilor publice centrale, împreună cu indicatorii de estimare a probabilității de materializare a riscurilor de corupție, cu indicatorii de estimare a impactului în situația materializării riscurilor de corupție și formatul registrului riscurilor de corupție, precum și pentru aprobarea metodologiei de evaluare a incidentelor de integritate în cadrul autorităților și instituțiilor publice centrale, împreună cu formatul raportului anual de evaluare a incidentelor de integritate. M.Of. nr. 751 din 30 august 2018.
- Hotărâre. (2021a). Hotărârea nr. 931 din 1 septembrie 2021 privind procedura de desemnare, atribuțiile, modalitatea de organizare a activității și procedura de evaluare a performanțelor profesionale individuale ale consilierului de etică, precum și pentru aprobarea modalității de raportare a instituțiilor și autorităților în scopul asigurării implementării, monitorizării și controlului respectării principiilor și normelor privind conduita funcționarilor publici, publicată în Monitorul Oficial nr.893 din 17.09.2021
- Hotărâre. (2021b). Hotărârea nr. 1269/2021 privind aprobarea Strategiei naționale anticorupție 2021-2025 și a documentelor aferente acestora. M.Of. nr. 1218 din 22 decembrie 2021.
- Lege. (2001). Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public. M.Of. 663 din 23 octombrie 2001.

- Lege. (2003a). Legea nr. 52/2003 cu privire la transparența decizională în administrația publică, republicată. M.Of. 749 din 3 decembrie 2013.
- Lege. (2003b). Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, cu modificările și completările ulterioare. M.Of. 279 din 21 aprilie 2003.
- Lege. (2004a). Legea nr. 251/2004 privind unele măsuri referitoare la bunurile primite cu titlu gratuit cu prilejul unor acțiuni de protocol în exercitarea mandatului sau a funcției. M.Of. nr. 561 din 24 iunie 2004.
- Lege. (2004b). Legea nr. 571/2004 privind protecția personalului din autoritățile publice, instituțiile publice și din alte unități care semnalează încălcări ale legii. M.Of. nr. 1.214 din 17 decembrie 2004.
- Lege. (2010). Legea nr. 176/2010 privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea și completarea Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum și pentru modificarea și completarea altor acte normative, cu modificările ulterioare. M.Of. nr. 621 din 2 septembrie 2010.
- Lege. (2016). Legea nr. 184/2016 privind instituirea unui mecanism de prevenire a conflictului de interese în procedura de atribuire a contractelor de achiziție publică. M.Of. nr. 831 din 20 octombrie 2016.
- Ordin. (2018a). OSGG nr. 600/2018 privind aprobarea Codului controlului intern managerial al entităților publice. M.Of. nr. 387 din 7 mai 2018.
- Ordin. (2018b). Ordinul Președintelui Agenției Naționale a Funcționarilor Publici nr. 1442/2018 pentru aprobarea procedurii privind respectarea normelor de conduită de către funcționarii publici și implementarea procedurilor disciplinare în cadrul autorităților și instituțiilor publice. M.Of. nr. 38 din 13 ianuarie 2022
- Ordonanță. (1999). Ordonanța Guvernului nr. 119/1999 privind controlul intern managerial și controlul financiar preventiv, republicată. M.Of. nr. 430 din 31 august 1999.
- Rezoluție. (2021). Rezoluția Parlamentului European din 16 septembrie 2021 referitoare la consolidarea transparenței și a integrității în instituțiile UE prin crearea unui organism european de etică independent, 2020/2133 (INI). Accesibil la: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0396_RO.html
- SGG. (2023). Planul de integritate al instituției. <https://sgg.gov.ro/1/planul-de-integritate-al-instituției/>

INDICE AUTORI

BARBU Silviu-Gabriel - 47

Associate professor, PhD, Faculty of Law, Transilvania University from Brașov; Secretary of State, Head of the Prime Minister's Control Body.

BASNOTRA Amishi - 6

Student, 2nd year, Faculty of Law, Manipal University Jaipur, India.

BÂRSAN Maria-Magdalena - 97

Lecturer, PhD., Faculty of Law, Transilvania University of Brașov, Brașov, Romania.

CAMPINA Ana - 12

Professor, PhD., Universidade Fernando Pessoa, Porto, Portugal; Editor-in-Chief International Journal of New Trends in Social Sciences (IJSS); Guest Associated Editor Frontiers

DASHOTTAR Nehal - 6

Student, 2nd year, Faculty of Law, Manipal University Jaipur, India.

DINU Cătălina-Georgeta - 61

Lecturer, PhD., Faculty of Law, Transilvania University of Brașov, Romania; People's Advocate institution – Office of the Ombudsman, Brașov

DOMȘA Alexandru - 47

Lawyer, Bucharest Bar; Ph.D., Faculty of Law, University of Bucharest; Counselor to the head of the Prime Minister's Control Body

FLORESCU Cristina Maria - 47

Judge PhD., Bucharest Court of Appeal, Romania.

GĂLĂȚEANU-IACOB Oana Elena - 79

Associate professor, PhD., "Dunărea de Jos" University of Galati, Romania; Research Centre of Juridical, Administrative, Social and Political Sciences of "Dunărea de Jos" University

GHIGHECI Cristinel - 87

Lecturer, PhD., Faculty of Law, Transilvania University of Brașov, Romania; Judge, Brasov Court of Appeal, Romania.

GOZO Zeno - 33

Professor, PhD., Tibiscus University, Timișoara, România.

LUPU Gabriel-Stănică - 68

Associate professor, PhD, Faculty of Movement, Health and Sports Sciences, „Vasile Alecsandri” University of Bacău, Romania.

MANEA Laura - 112

Lecturer, PhD., Faculty of Law Transilvania University of Brașov; Brașov, Romania; Legal Department of Transilvania University of Brașov, Romania

MOGA Marius Alexandru - 61

Professor, PhD., MD., Dean of the Faculty of Medicine, Transylvania University of Brașov, Romania; Obstetrics and Gynecology Clinical Hospital, Brașov

MURZEA Cristinel Ioan - 25

Professor, PhD., Dean of the Faculty of Law Transylvania University of Brașov; Brașov, Romania

PINȚĂ Bianca Iulia - 97

Graduate student, Faculty of Law Transylvania University of Brașov; Brașov, Romania.

RODRIGUES Carlos - 12

Associate Professor, PhD, Universidade Fernando Pessoa, Porto, Portugal.

SALCĂ ROTARU Cristina Mihaela - 105

Lecturer, PhD., Faculty of Law Transylvania University of Brașov; Brașov; Romania; President of the Commission of Ethics and University Deontology of Transylvania University of Brașov.

SINGH Prabhpreet - 6

Assistant Professor PhD, Faculty of Law, Manipal University Jaipur, India; Member of European Association of Data Protection Professionals.